

Anna Aranne

SADUT LAPSEN APUNA VANHEMPIEN ERON JÄLKEEN

Kasvatustieteen
pro gradu -tutkielma
Syyslukukausi 2012
Opettajankoulutuslaitos
Jyväskylän yliopisto

TIIVISTELMÄ

Aranne, Anna. SADUT LAPSEN APUNA VANHEMPIEN ERON JÄLKEEN.

Kasvatustieteen pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopiston opettajankoulutuslaitos, 2012. 92 sivua.

Tutkimuksen tarkoituksena oli tutkia satuja lapsen apuna vanhempien erotessa. Päämääränä oli laajentaa satujen käytön katsontakantaa sanojen hoitavasta vaikutuksesta ja terapeuttisuudesta laajemmalle ja tuottaa sellaista satujen käyttöä koskevaa tutkimusta, jossa on käytetty satuja lapsen selviytymiskeinona vanhempien eron jälkeen kiintymyssuhdeteorian valossa. Tutkimuksen päätarkoituksena on tuottaa tutkimustietoa siitä, millaiseksi voimavaraksi vanhemmat kokevat sadut lastensa tukemisessa avioeron hetkellä, auttavatko sadut lapsia sanallistamaan omia ajatuksiaan ja tunteitaan, ja kuinka vanhemmat kokivat sadut kiintymyssuhteen luomisen ja ylläpitämisen näkökulmasta.

Tutkimusaineisto kerättiin neljältä perheeltä, joissa on leikki- ja/tai kouluikäisiä lapsia ja joissa vanhemmat ovat eronneet. Tutkimukseen osallistui kolme äitiä, yksi isä ja yhteensä kahdeksan lasta, joista neljä oli tyttöjä ja neljä poikia. Perheet viettivät lastensa kanssa pienen satuhetken ennalta määriteltujen satujen parissa päivittäin noin viikon ajan. Satuhetkien pohjalta vanhemmat kirjoittivat muistiinpanomaisesti ylös, kuinka lapset reagoivat satuihin ja millaisia asioita lapsi toi mukaan keskusteluun. Satuviikon jälkeen vanhemmat osallistuivat haastatteluun satuviikkojen kokemuksista.

Aineisto analysoitiin käyttämällä sisällön analyysia. Aineiston analyysissa käytettiin viittä alaluokkaa, joista kiintymys muodosti yhden luokan ja satujen terapeuttisuus, reaktiot satuihin, tunteista puhuminen ja satuhetkien konkreettinen kuvailu muodostivat neljä luokkaa. Varsinaisen aineiston lisäksi tutkimuksessa käytetyt viisi satukirjaa analysoitiin niin ikään sisällön analyysin keinoin käyttäen tutkimuksen teorian ja aineiston pohjalta kolmea luokkaa, joita olivat samaistuminen, kiintymyssuhde ja kuvitus.

Reaktiot satuihin olivat jokaisessa tutkimukseen osallistuneessa perheessä erilaisia. Tutkimustulosten mukaan sadut kuitenkin auttoivat lasta sanallistamaan omia tunteitaan ja ajatuksiaan. Ne loivat vanhempien mukaan lapselle keinon käsitellä vanhempien eroon liittyviä tunteita turvallisesti etäällä omasta perheestä, mielikuvituksen avulla. Yhteisillä satuhetkillä nähtiin myös positiivinen vaikutus turvallisen kiintymyssuhteen ylläpitämiselle ja luomiselle erosta huolimatta.

Avainsanat: ero, sadut, selviytymisen tukeminen, kiintymyssuhde

SISÄLTÖ

JOHDANTO	4
2 KIINTYMYS	6
2.1 KIINTYMYSSUHDETEORIA.....	6
2.2 KIINTYMYSSUHDE.....	8
2.3 ERILAISIA KIINTYMYSMALLEJA	11
3 KIINTYMYSSUHDE JA ERO	18
3.1 LAPSI JA ERO.....	18
3.2 ERON VAIKUTUS LAPSEN KIINTYMYSSUHTEESEEN.....	21
3.3 KIINTYMYSSUHTEEN MERKITYS KRIISIN HETKELLÄ	26
4 EROSTA SELVIITYMISEN TUKEMINEN	29
4.1 SADUT SELVIITYMISVOIMAVARANA.....	29
4.2 SADUT KEHITYKSEN JA KIINTYMYSSUHTEEN TUKENA	30
4.3 SATUJEN TERAPEUTTINEN LUONNE	33
5 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	38
5.1 TUTKIMUKSEN TARKOITUS JA TUTKIMUSKYSYMYKSET	38
5.2 TUTKIMUSMENETELMÄT	40
5.2.1 <i>Kvalitatiivinen tutkimus</i>	40
5.2.2 <i>Eläytymismenetelmä tutkimuksessa</i>	43
5.2.3 <i>Tutkimuksen eettisyys</i>	43
5.3 AINEISTON HANKINTA	46
5.4 AINEISTON ANALYYSI.....	47
6 TULOKSET	51
6.1 SATUKIRJOJEN TARKEMPI TARKASTELU	51
6.2 VANHEMPIEN AJATUKSIA KIINTYMYSSUHTEISTA	55
6.3 SADUT	58
6.3.1 <i>Satujen nostattamat reaktiot</i>	59
6.3.2 <i>Tunteista puhuminen</i>	61
6.3.3 <i>Satuhetkien hyödyllisyys</i>	63
7 POHDINTA	66
7.1 SADUISTA TUKEA KIINTYMYSSUHTEESEEN	66
7.2 SATUJEN TERAPEUTTISUUS	69
7.3 TUTKIMUKSEN LUOTETTAVUUDEN ARVIOINTI	73
7.4 JATKOTUTKIMUSHAASTEET	75
LÄHTEET	77
LIITE1 AINEISTOKIRJE	86
LIITE 2 OHJEISTUS SATUVIIKKOON	88
LIITE 3 TUTKIMUKSESSA KÄYTETYT KIRJAT	90
LIITE 4 YLEINEN HAASTATTELURUNKO	91
LIITE 5 LASTEN IKÄ- JA SUKUPUOLIJAKAUMA	92

JOHDANTO

Niemelän ja Lehtosen (2007, 5) mukaan lapset kohtaavat lapsuutensa aikana monenlaisia tunteita herättäviä elämänmuutoksia ja kriisejä, joista yksi voi olla vanhempien avo- tai avioero. Avo- tai avioero koskettaa vuosittain tuhansia suomalaisia naisia, miehiä ja lapsia (Sinkkonen 2011, 173). Aikuiset ovat tuolloin usein ymmällään, koska he eivät tiedä, mistä löytää oikeat sanat puhua lapselle erosta ja kuinka hankalat elämäntilanteet voi ilmaista lapsen kielellä (Niemelä & Lehtonen 2007, 5). Sadut ja erilaiset kertomukset ovat yksi tapa lähestyä vaikeaa aihetta. Monet lapset eivät halua, eivätkä osaa puhua ikävistä asioista, mutta satujen ja kertomusten avulla niitä voidaan lähestyä ja käsitellä symbolisen etäisyyden avulla (Niemelä & Lehtonen 2007, 5). Lapsi ei välttämättä kykene omaksumaan uutta asiaa elämässään järkiperaisesti esitettynä, mutta sadun tai tarinan avulla hän saa mahdollisuuden samaistua vastaavassa tilanteessa oleviin tarinan hahmoihin (Mäki & Kinnunen 2005, 30). Sadut ovat lohduttavia jo itsessään ja ne antavat mahdollisuuden käsitellä erilaisia tunteita lapsen tasolla. Saduista voi löytyä aivan uusi voimavara avioerolapsille, joten on hyödyllistä tutkia toimivatko sadut heidän tukimuotonaan.

Tutkimukseni aiheena on siis sadut lapsen apuna vanhempien eron jälkeen, jota tutkin kiintymyssuhdeteorian valossa. Päädyin tähän aiheeseen pitkällisen pohdinnan myötä, sillä halusin jatkaa kandidaatin tutkielmaani lasten akuuteista kriiseistä, mutta hieman eri näkökulmasta. Näkökulmaksi muodostui avioerolasten selviytymisen tukeminen, sillä avo- ja avioerot, uusperheet ja siihen liittyvät huolet ovat kasvavissa määrin osa koulujen arkea. Lähdekirjallisuuteen tutustuessa törmäsin Ylösen (2007) toimittamaan *Satulaivan matkassa – sadut lapsen apuna vanhempien erotessa*-kirjaan, joka herätti minussa paljon ajatuksia ja vei tutkimustani uuteen suuntaan – satujen käyttöön avioerolasten selviytymisen tukena. Sadut ovat lähellä sydäntäni opettajana ja uskoisin, että tulen käyttämään paljon satuja ja juonellista opetusta varsinkin esi- ja alkuopetusikäisten lasten kanssa. Ylösen kirjan myötä heräsi ajatus saduista tukimuotona – voisiko minulle niin rakkaista saduista löytyä ratkaisu myös lapsen kriisien tukemiseen?

Kiinnostus avioerolasten tukemiseen kumpuaa omista huolenaiheistani tulevana opettajana, sillä koen, että kriisin kokeneen lapsen kohtaaminen ja auttaminen

voisi olla minulle opettajana vaikeaa. On kuitenkin osa opettajan arkea, että oppilailla on omia henkilökohtaisia suruja, huolia ja traumoja, joihin opettajan tulisi osata suhtautua ja tapauskohtaisesti myös puuttua oikein. Tässä tutkimuksessa olen rajannut kriisin koskemaan lapsia, joiden vanhemmat ovat eronneet, sillä esimerkiksi onnettomuudet ja kuolemantapaukset lapsiperheessä laajentaisivat tutkimusta taas uuteen suuntaan, jolloin tutkimuksessa käytetyt sadut ja muut tukitoimet eivät olisi suoraan verrannollisia.

Toivon, että tutkimukseni antaisi myös lisää tietoutta ja käytännön toimintaohjeita avioerolasten kanssa toimiville opettajille ja muille aikuisille. Lasten kriisipsykologian teoksista (vrt. Poijula 2007, Samulin 2007) löytyy tietoa ja toimintaohjeita, mutta käytännön valmiuksia opettajilla on hyvin vähän koulutuksensa puolesta. Vaikka pyrin tutkimuksellani antamaan ns. kättä pidempää lasten kanssa toimiville, on tutkimuksen päätarkoituksena tuottaa tutkimustietoa siitä, millaiseksi voimavaraksi vanhemmat kokevat sadut lastensa tukemisessa avioeron hetkellä. Auttavatko sadut lapsia sanallistamaan omia ajatuksiaan ja tunteitaan? Miten vanhemmat kokevat sadut kiintymyssuhteen luomisen ja ylläpitämisen näkökulmasta?

2 KIINTYMYS

2.1 Kiintymyssuhdeteoria

Kirjallisuus kiintymyssuhteista perustuu Bowlbyn vuonna 1969 julkaisemaan kiintymyssuhdeteoriaan. Kiintymyssuhdeteorian historia ulottuu 1940-luvulle, jolloin Bowlby kiinnostui havainnoistaan, joiden mukaan lapsilla, jotka olivat olleet erossa vanhemmistaan sodan aikana pitkiä aikoja tai jotka olivat kokeneet suuria vastoinkäymisiä lapsuudessaan, esiintyi erilaisia käyttäytymisen, tunne-elämän ja mielenterveyden ongelmia. 1950-luvulla Bowlby tutki yhdessä Robertsonin kanssa lapsen erokokemuksia vanhemmistaan, jolloin he huomasivat lapsien ahdistuvan ollessaan erossa vanhemmastaan. Varsinainen kiintymyssuhdeteoria kehittyi kahden tutkijan Bowlbyn ja Ainsworthin tutkimustyön myötä (Männikkö 1999, 1). Vaikutteita kiintymyssuhdeteoriaansa Bowlby on saanut niin psykoanalyysin periaatteista kuin eläinten käyttäytymistä tutkivasta etologiasta. (Bowlby 1969, 179–183)

Hautamäen (2002, 17) mukaan Bowlbyn kiintymyssuhdeteoria on teoria lapsen pyrkimyksestä käyttää äitiä turvallisena perustana ja ylläpitää läheisyyttä äitiin. Yleisesti on ajateltu, että lapsen ensisijainen kiintymyshahmo on äiti. Tutkimusten mukaan lapsella voi kuitenkin olla erilaisia kiintymyssuhteita myös muiden perheen jäsenten, kuten isän, isovanhempien ja sisarusten kanssa, jotka voidaan nähdä tasavertaisina äidin ja lapsen kiintymyssuhteen kanssa (Howe, Brandon, Hinings & Schofield 1999, 14). Sinkkonen (2004, 1866–1873) huomioi, etteivät kiintymyssuhteet muodostu verisukulaisuuden perusteella vaan psyykkisen merkityksen varaan. Sen vuoksi ymmärtäväisen opettajan tai huolehtivan jalkapallovalmentajan osoittama kiinnostus ja lämpö voivat olla varsinkin laiminlyödyille tai muuten ahdingossa olevalle lapselle merkittävä kokemus.

Keskeisenä ajatuksena kiintymyssuhdeteoriassa on se, että kiintymyssuhteet voivat kehittyä joko turvallisiksi tai turvattomiksi varhaislapsuuden aikana, ja että kiintymyssuhteen laadulla on merkittävä vaikutus yksilön sosiaaliseen, emotionaaliseen ja kognitiiviseen kehitykseen (Rusanen 2011, 57). Bowlby (1979, 127) itse kuvailee teorianensa edustavan erästä tapaa käsitteellistää inhimillinen taipumus muodostaa vahvoja tunnesiteitä toisiin ja selittää tahdonvastaisen eron tai menetyksen tuloksena

syntyneitä tunneperäisen kärsimyksen ja persoonallisuushäiriöiden moninaisia muotoja.

Kiintymyssuhdeteorian keskeisimpiä käsitteitä ovat *turvallinen ja turvaton kiintymysmalli, eroahdistus sekä kiintymysjärjestelmä*. Kiintymysmalli tai –tyyli viittaa samanaikaisesti sekä lapsen sisälle muodostuneisiin mielikuviin hoitajasta ja hoivan laadusta että lapsen käyttäytymiseen erityisesti hänen ollessaan peloissaan. Aikuisen toimintamallilla suhteessa lapseen, silloin kun lapsi kaipaa aikuisen tukea ja turvaa, on myös olennainen rooli kiintymysmallin tai –tyylin käsitteessä. Turvallinen ja turvaton kiintymys viittaa siihen, kuinka hyvin aikuinen on oppinut tuntemaan lapsen sekä kyennyt vastaamaan lapsen hätään ja aloitteisiin. Turvallisessa kiintymyssuhteessa vanhempi on oppinut tuntemaan lapsensa tarpeet ja kykenee vastaamaan niihin, kun taas turvattomassa kiintymyssuhteessa vanhempi on epäonnistunut tässä tehtävässä kokonaan tai osittain. (Rusanen 2011, 58–59)

Eroahdistuksella taas tarkoitetaan niitä tunteita ja reaktioita, joita syntyy, kun lapsi joutuu eroon hänelle tärkeistä aikuisista. Eroahdistus voi näkyä hieman eri tavoilla eri-ikäisillä niin eron aikana kuin eroa ennen tai sen jälkeen. Eroahdistus voidaan tulkita ennen kaikkea yrityksenä varmistaa riittävä turvallisuuden tunne, mikä mahdollistaa keskittymisen leikkiin tai muuhun toimintaan muiden kanssa. Kiintymysjärjestelmä termiä käytetään läheisyyden ja etäisyyden säätelystä, johon sekä aikuinen että lapsi ottavat osaa eli kiintymyskäyttäytymisen ja aikuisen hoivakäyttäytymisen vastavuoroisuudesta. Kiintymysjärjestelmä toimii silloin, kun lapsen ja vanhemman välisen etäisyyden kasvaessa liian suureksi, jompikumpi tai molemmat reagoivat ja korjaavat tilanteen. (Rusanen 2011, 58–59)

Sinkkosen ja Kallandin (2002, 7–8) mukaan Bowlby piti luomaansa kiintymyssuhdeteoriaa eräänä psykoanalyysin muunnoksena. Bowlbyn ajatuksissa korostui psykoanalyysille tyypillisten tiedostamattomien ja torjuttujen lapsuuden traumaattisten kokemusten sijaan äidin ja lapsen välisen varhaisen suhteen harmonisuus sekä erokokemusten haitallisuus lapselle. Etologien leimautumistutkimusten (mm. Harlow 1958, 673–685) kautta Bowlby ymmärsi, että ihmislapsella on samanlainen eläinten leimautumisen kaltainen käyttäytymisjärjestelmä, jonka tarkoituksena on pitää välimatka hoivaajaan mahdollisimman lyhyenä. Hautamäki (2011, 30) kuvaa etologien tutkimusten pohjalta, että ihmislapselle on lajinkehityksen myötä syntynyt taipumus kiinnittyä hoivaavaan aikuiseen. Hän huomioi, että avuttomana syntyvän lapsen

eloonjäämisen ja sosiaalistumisen edellytys on lapsen ja hänen ensisijaisen hoitajansa välinen pitkäaikainen kiintymys.

Kiintymyssuhdeteorian avulla pyritään kuvaamaan ja ymmärtämään varhaisten ihmissuhteiden vaikutusta myöhempään elämään. Kiintymyssuhdeteorian avulla voidaan ymmärtää, missä ja millaisissa olosuhteissa ja miten ihmiset hakevat toistensa läheisyyttä ja turvaa, millaisia uskomuksia heillä on itsestään, vuorovaikutussuhteista ja toisista ihmisistä sekä miten he reagoivat vaaratilanteissa (Poijula 2007, 81). Hughesin (2011, 19) mukaan ymmärrys siitä, millainen vanhemman ja lapsen välinen suhde on ja miten ratkaiseva merkitys siinä on kiintymyksellä, on tärkeä askel, jotta pystymme näkemään, miten kiintymyssuhde vaikuttaa lapsen emotionaaliseen, kognitiiviseen, sosiaaliseen, kommunikatiiviseen kehitykseen ja jopa hänen fysiologiseen ja neurologiseen kehitykseensä.

Sinkkonen ja Kalland (2001, 7–8) korostavat, että kiintymyssuhdeteoria ei ole teoria rakkaudesta tai onnellisuudesta, vaan sen avulla on mahdollista tutkia, missä olosuhteissa ja millä tavoin ihmiset hakevat toistensa läheisyyttä ja toisistaan turvaa, kuinka he reagoivat kuviteltuihin tai todellisiin vaaratilanteisiin ja millaisia oletuksia heillä on itsestään, vuorovaikutussuhteistaan ja toisista ihmisistä. Voidaankin ajatella, että lapsuuden varhaiset ihmissuhteet toimivat tunteiden ja ajattelun kehittymiselle tärkeänä harjoituskenttänä (Punamäki 2001, 174).

2.2 Kiintymyssuhde

Bowlbyn (1969, 179) mukaan kiintymys on käyttäytymissysteemi, joka aktivoituu esimerkiksi erotilanteessa ja päättyy, kun lapsi saa lohtua tai joutuu odottamaan sitä liian pitkään. Lapsen ja kiintymyshahmon erotilanteeseen liittyy tietty kaava: protestointi, epätoivo ja välinpitämättömyys tai eron kieltäminen, jos erotilanne kestää yli viikon. Näiden havaintojen pohjalta Bowlby muodosti pohjan teoriaansa, jonka mukaan jo vauvana ihmisellä on vanhempaansa vahva side, jonka hajoaminen aiheuttaa ahdistusta. Bowlby tunsi, että pitkien erossa olojen seurauksilla ja lapsen ahdistuneisuudella ilman vanhemman läsnäoloa oli yhteys toisiinsa. (Howe, Brandon, Hinings & Schofield 1999, 12–13 ; Bowlby 1969, 256)

Hughesin (2011, 25) mukaan kiintymyssuhteella viitataan suhteeseen, joka lapsella on vanhempaansa, eikä niinkään suhteeseen, joka vanhemmalla on lapseensa. Hughesin väite perustuu siihen, että turvallisesti vanhempaansa kiinnittynyt lapsi turvautuu vanhempaansa tarvitessaan tukea ja turvaa. Vanhempi sen sijaan ei turvaudu lapseensa tukea ja turvaa saadakseen, vaan hän turvautuu elämänkumppaniinsa, omiin vanhempiinsa tai ystäviinsä. Vanhemmilla siis on tunneside lapseensa, mutta he eivät ole kiinnittyneitä häneen.

Kiintymyssuhde sisältää kolme myöhemmän psyykkisen terveyden kannalta olennaista elementtiä. Näitä elementtejä ovat läheisten ihmissuhteiden arvostaminen ja halu solmia läheisiä suhteita pelkäämättä hylätyksi tulemista, kyky säädellä voimakkaita tunteita joutumatta niiden musertamaksi ja kyky nähdä muut ihmiset olentoina, joilla on omia tunteita ja tarkoitusperiä sekä arvostaa näitä tunteita ja tarkoitusperiä ja ottaa ne huomioon. Kiintymyssuhdetta ja rakkautta ei pidä sekoittaa kuitenkaan toisiinsa. Sinkkosen ja Kallandin (2002, 10–11) mukaan vanhempi voi rakastaa lastaan ja samalla olla kykenemätön toimimaan turvallisena kiintymyshahmona lapselleen. Vanhemman rakkaus voi näkyä myös siinä, että hän luopuu lapsesta, jos ei kykene tästä huolehtimaan. (Poiijula 2007, 81)

Salo (2003, 44–45, 52) toteaa, että kiintymyssuhteen muodostuminen alkaa hyvin varhain lapsen kehityksessä. Vastasyntyneen vauvan kehitys on hänen vanhempiensa vastuulla, sillä vauva ei selviytyisi ensimmäisistä vuosistaan ilman vanhempien tarjoamaa ravintoa, fyysistä suojaa ja lohtua. Jo vauvana ihmisellä on synnynnäinen tarve hakea hoivaa. Vanhempien tarjoaman varhaisen kiintymyssuojan avulla lapsi muodostaa ensimmäisen emotionaalisen ihmissuhteensa – kiintymyssuhteen. Kiintymyssuhteen ensisijainen tavoite on tuottaa lapselle tunne perusturvallisuudesta. Rusasen (2011, 27) mukaan kiintymyksellä viitataan lapsen ja lapsen turvallisimpana pitävän aikuisen tunnesiteeseen. Lapsi turvautuu kaikkein luotettavimpana pitämäänsä aikuiseen varsinkin ollessaan hädissään, peloissaan tai tuntiessaan jostain syystä uhkaa. Vanhempien kiintymyssuojan ja lapsen ja vanhemman välille syntyneen kiintymyssuhteen avulla lapsi selviytyy myöhemmistä kehitysvaiheista varhaisesta hoivasta opettavaan ja kasvattavaan vuorovaikutukseen, murrosiän itsenäistymisen kannatteluun ja myöhemmin lapsen omaan vanhemmuuteen saakka. Lapsi siis tarvitsee kiintymystä ja mahdollisuutta kiintyä itse vanhempaansa

koko kasvuvuosiensa ajan (Tamminen 2005, 76). Kiintymyksen mahdollisuus onkin pysyvä perustarve, joka on pienen lapsen elämän ja hengissä pysymisen edellytys. (Salo 2006, 44–45)

Goldsmith (2009, 4–5) on verrannut lapsen ja vanhemman välistä kiintymyssuhdetta tanssiin. Hänen mukaansa turvallisesti kehittyvää kiintymyssuhdetta voi ajatella eleganttina tunteiden tanssina, joka alkaa hetkenä, jolloin lapsi syntyy ja joka jatkuu koko lapsen elinkaaren ajan. Turvallisessa kiintymyssuhteessa tanssi on vastavuoroista oppimista niin vanhemmalle kuin lapselle – vanhempi oppii tulkitsemaan lapsen tarpeita ja lapsi oppii käyttäytymismalleja, joilla saa vanhemmalta kaipaamansa huomion ja hoivan sekä läheisyyden ja etäisyyden. Turvalliseen kiintymyssuhteeseen liittyy olennaisesti se, että vanhempi kunnioittaa ja tukee lapsen autonomiaa pyrkimyksiä lapsen tarpeiden mukaisesti (Kuusinen 2009, 6). Kun tanssi sujuu hyvin, voimme nähdä harmonian lapsen ja vanhemman välillä, kun he vuorovaikutuksellisesti vastaavat toistensa tunneviheisiin.

Myös turvattomasti kehittyvää kiintymyssuhdetta voidaan kuvailla tunteiden tanssiksi, mutta huomattavasti heikommin lähtökohdin. Turvattomasti kiintyneen lapsen ja vanhemman tunneviheet voivat jäädä ikään kuin ilmaan roikkumaan, eikä niiden välillä ole vuorovaikutuksellisuutta kuten turvallisessa kiintymyssuhteessa on. Turvattomissa kiintymyssuhteissa vanhemmalta usein puuttuu taito vastata herkästi lapsen viheisiin hoivan ja turvan tarpeestaan. Vanhempi ei välttämättä vastaa lapsen tunneviheeseen ollenkaan tai hän vastaa viheeseen liian myöhään. Toisinaan vanhempi voi myös ymmärtää lapsen viheen väärin, jolloin hänen toimintansa ei vastaa lapsen tarpeita. Turvattomissa kiintymyssuhteissa vanhemmat eivät anna tukea lapsen sitä tarvitessa, vaan puuttuvat sen sijaan lapsen autonomiseen tekemiseen ja pyrkimykseen tunkeutuvasti ja rajoittavasti tai ylihuolehtivasti (Kuusinen 2009, 6). Turvattomasti kiintyneelle lapselle ei synny samanlaista mallia toimivista tavoista luoda suhde vanhempansa kuin turvallisesti kiintyneelle lapselle. (Goldsmith 2009, 4–5)

Hughes (2011, 148) muistuttaa, että kiintymyssuhteen tulee olla suhde, jonka lapsi tuntee syvästi ja johon sisältyy vahva affektiivinen ja emotionaalinen puoli, jotta kiintymyssuhde olisi turvallinen lapselle. Siihen liittyy monenlaisia tunteita rakkaudesta vihaan, ilosta suruun, turvallisuudesta pelkoon, innostuneisuudesta murheellisuuteen, häpeästä syyllisyyteen sekä keskinäinen jakaminen ja kateus.

Kiintymyssuhde tarjoaa tilan emotionaalisten kykyjen kehittymiselle, jos kiintymykseen liittyvät erilaiset emootiot voidaan ilmaista kaikin mahdollisin keinoin. Jos emootioita voidaan ilmaista kiintymyssuhteessa vapaasti, voidaan niitä luonnehtia ja integroida Hughesin mukaan paremmin, jolloin itse kiintymyssuhdekin voi kehittyä syvemmäksi, kokonaisemmaksi ja turvallisemmaksi. Kiintymyssuhteesta taas voi tulla kapeammin määritelty, epämääräisempi ja vähemmän spontaani, jos lapsen täytyy pidättäytyä kaikesta tunteiden ilmaisusta tai joidenkin erityisten emootioiden ilmaisemisesta. Tämä voi aiheuttaa sen vaaran, ettei itse kiintymys ole lapselle enää yhtä tärkeä tai se ei enää ole hänelle samanlainen turvallisuuden lähde kuin aiemmin. Esimerkkinä Hughes (2011, 151) kertoo lapsien, jotka eivät saa ilmaista vihaisuuttaan, lakkaavan ilmaisemasta muitakin sisäiseen elämäänsä kuuluvia asioita.

2.3 Erilaisia kiintymysmalleja

Turvallisella kiintymysmallilla tarkoitetaan lapsen ja vanhemman välistä kiintymyssuhdetta, jossa lapsen tarpeet on huomioitu ja suhde on toimiva (vrt. mm. Bowlby 1988a, 4; Ainsworth ym. 1978, 235–240; Poijula 2007, 82–83)

Turvattomassa kiintymysmallissa lapsi välttelee tarvitsevuutta, koska on oppinut vanhemman läsnäolon ja saatavuuden olevan epävarmaa. Turvattomat kiintymyssuhteet jakautuvat eri teoreetikoiden (vrt. mm. Bowlby 1988a, 4; Ainsworth ym. 1978, 235–240; Poijula 2007, 82–83) mukaan useampaan eri malliin, joista lisää alempana. Näitä turvattoman kiintymysmallin alaluokkia ovat mm. vastustava ja välttelevä kiintymyssuhde.

Bowlbyn teorian mukainen kiintymyssuhde muodostuu sosiaalisista, emotionaalisista, kognitiivisista ja käyttäytymiseen liittyvistä tekijöistä. Se perustuu ajatukseen sosiaalisesta suhteesta, jossa heikompi osapuoli hakee hoivaa ja tukea vahvemmalta osapuolelta, ja jossa osapuolten välillä vallitsee vahva tunneside. Bowlbyn (1988a, 4; 1988b, 124–125) mukaan varhaislapsuuden kiintymyssuhdemallit voidaan jakaa kolmeen kiintymysmalliin, jotka ovat yhteydessä siihen, miten vanhemmat ovat suhtautuneet lapseen ja kohdelleet lasta. Kiintymysmalli vaikuttaa siihen, kuinka lapsi ajattelee itsestään ja muista. *Turvallisesti kiintyneellä* lapsella vanhempi, useimmiten

äiti, on lapsen saatavilla, on sensitiivinen lapsen tarpeille ja reagoi herkästi lapsen tarvitessa apua tai lohdutusta. Turvallisesti kiintynyt lapsi näkee itsensä, toiset ja maailman positiivisessa valossa. Lapsi uskaltaa olla erossa kiintymyshahmostaan, sillä hän oppii luottamaan siihen, että vanhempi on läsnä ja että apua ja huolenpitoa on saatavilla tarvittaessa, mikä puolestaan rohkaisee lasta tutkimaan maailmaa ja luottamaan omaan kyvykkyyteensä. Toisen kiintymyssuhdemallin muodostavat *ahdistuneen vastustavasti (anxious resistant) kiintyneet* lapset. He uskovat, että he itse ja koko maailma ovat pahoja eikä keneenkään voi luottaa. Ahdistuneen vastustavasti kiintynyt lapsi on jatkuvasti epävarma siitä, onko vanhempi saatavilla ja halukas auttamaan lasta tarvittaessa. Jatkuvasta epävarmuudesta johtuen lapsi on helposti takertuva, altis eroahdistukselle ja liian ahdistunut tutkivaan ja omaehtoiseen käyttäytymiseen. Usein ahdistuneen vastustavasti kiintyneille lapsille rakentuu sisäinen toimintamalli, johon liittyy hylkäämisen ja hylkäämisuhan käyttäminen kontrollikeinona suhteen ylläpitämisessä. Kolmas kiintymyssuhdemalli on *välttelevä kiintymyssuhde (anxious avoidant)*. Se perustuu lapsen kokemuksiin siitä, että huolenpitoa ei ole saatavilla, vaan lapsi ja lapsen tarpeet tulevat toistuvasti torjutuksi. Välttelevästi kiintynyt lapsi on oppinut turvautumaan itseensä vaaran hetkellä ja pärjäämään omilla mielensisäisillä lohdutuksen ja selviämisen malleillaan. Tällaiselta lapselta puuttuu tunnepitoinen tietoisuus vanhemman antamasta turvasta. Ääritapauksissa välttelevästi kiintyneisiin lapsiin kohdistuu toistuvia hylkäyksiä tai kaltoinkohtelua. Tällaiset lapset usein pyrkivät elämään tarvitsematta apua ja rakkautta. (Goldberg 2000, 9 ; Poijula 2007, 82–83, 85)

Bowlbyn kanssa hyvin samalla tavalla kiintymyssuhteet jakoi Ainsworth. Hän jakoi lasten kiintymyssuhteet *turvallisiin* ja *turvattomiin* kiintymyssuhteisiin (Ainsworth ym. 1978, 235–240). Lisäksi turvattoman ryhmän sisällä lapset jaettiin vielä *välttelevästi* sekä *vastustavasti kiintyneisiin* lapsiin. Ainsworthin ja Bowlbyn (1991, 337) mukaan lastensa itkemiseen johdonmukaisesti reagoivien vanhempien lapset itkivät vuoden ikäisenä suhteellisen vähän ja olivat vanhempiinsa turvallisesti kiintyneitä. Vastaamalla lasten tarpeisiin herkästi vanhemmat edistävät turvallisen kiintymyssuhteen syntymistä. Turvallisesti kiintyneet lapset selviytyvät jokapäiväisistä erotilanteista, koska heille on syntynyt vanhemmasta turvallisuutta tuottava mielikuva. Välttelevästi kiintyneille lapsille erotilanteet ovat vaikeampia. Heillä on vaikeuksia kielteisten tunteiden, kuten kiukun, pelon tai lohduntarpeen ilmaisussa. He eivät

hakeudu vanhempansa läheisyyteen erotilanteen jälkeen, sillä he eivät voi olla varmoja vanhempansa reaktiosta. Vastustavasti kiintynyt lapsi samanaikaisesti sekä hakee että vastustaa kontaktia. Heidän käyttäytymisensä taustalla on vanhempien ristiriitainen suhtautuminen lapsen tunteiden ilmaisuun. (Hautamäki 2011, 35–36)

Pojjulan (2007, 82–83) kiintymyssuhdeluokittelussa kiintymyssuhteet on jaettu neljään ryhmään: *turvalliseen, turvaton-välttelevään, turvaton-ristiriitaiseen ja kaoottiseen kiintymyssuhteeseen*. Samalla lapsella voi olla useita eri kiintymyssuhteita eri ihmisten kanssa. Turvallisesti kiintyneellä lapsella on positiivinen kuva itsestään, vanhemmastaan ja maailmasta, minkä myötä hän on luonut mielikuvan vanhemmastaan turvallisuuden takaajana. Turvattoman välttelevästi kiintynyt lapsi turvautuu vaaran hetkellä itseensä ja pyrkii pärjäämään omilla mielensisäisillä malleillaan, jotka tuovat lohtua ja auttavat selviytymään. Turvattoman ristiriitaisesti kiintynyt lapsi taas kaipaa vielä leikki-ikäisenäkin vanhemman konkreettista läsnäoloa, sillä hän on epävarma turvan ja lohdun saatavuudesta. Kaoottisesti kiintynyt lapsi vuoroin lähestyy ja vuoroin välttelee vanhempaa. Kaoottisen kiintymyssuhteen taustalla on usein vaikeita traumaattisia kokemuksia. Turvattomat kiintymyssuhteet, turvaton-välttelevä ja turvaton-ristiriitainen ennustavat Poijulan mukaan käytösongelmia, impulssikontrollin ongelmia, huonoa itsetuntoa, riitoja vanhemman kanssa ja vaikeuksia kaverisuhteissa. Kaoottinen kiintymyssuhde taas voi altistaa psyykkisille häiriöille.

Rusasen (2011, 65–69) kiintymyssuhdeluokittelun pohja on samanlainen Poijulan luokittelun kanssa, mutta neljän kiintymysluokan sijaan hän on jakanut kiintymyssuhteet kuuteen ryhmään. Poijulan tavoin hän on jakanut kiintymyssuhteet *turvalliseen, välttelevän turvattomaan ja ristiriitaisen turvattomaan*, mutta näiden lisäksi Rusanen on eritellyt kiintymyksen *jäsentymättömästi turvattomaksi, kontrolloivasti turvattomaksi ja muulla tavoin turvattomaksi*. Jäsentymättömästi turvattomalla lapsella ei ole minkäänlaista johdonmukaista strategiaa, sillä hän on saanut kokea vanhempiensa suurta vihamielisyyttä ja vetäytyvyyttä ja voi olla hyvin pelokas ja hämmentynyt vanhempiensa läsnä ollessa. Jäsentymätön kiintymys kehittyy sellaisissa olosuhteissa, joissa kiintymyksen kohde on samaan aikaan pelottava ja turvallinen. Kontrolloivasti turvaton lapsi kontrolloi vanhempiaan rankaisevalla ja vihamielisellä tai huomiota hakevalla käytöksellä. Kontrolloivasti turvattomassa kiintymyssuhteessa lapsen ja vanhemman roolit ovat kääntyneet päinvastaiseksi. Muulla

tavoin turvaton lapsi ei kuulu mihinkään edellä mainituista kiintymysluokista ja poikkeaa käyttäytymisellään niistä tai hänen kiintymyskäyttäytymisensä luokitellaan useamman kiintymysluokan sekamuodoksi.

Lapsia laiminlyöviä ja kaltoin kohtelevia perheitä tutkinut Crittenden (1992, 214–215) on myös esittänyt oman jakonsa kiintymyssuhdemalleista (Hautamäki 2011, 38). Hän jakaa kiintymyssuhdemallit neljään pääluokkaan: *turvalliseen* -, *suojustuvaan* -, *pakottavaan* sekä *suojustuvaa ja pakottavaa kiintymysmallia yhdistelevään kiintymysmalliin*. Suojustuva eli puolustava kiintymysmalli perustuu lapsen eriasteisiin menetyskokemuksiin. Suojustuvasti kiintynyt lapsi kokee kiintymyshahmon hylkäävyyttä, välinpitämättömyyttä tai vihamielisyyttä ilmaistessaan tarpeitaan. Hän pyrkii säilyttämään ulkoisilta vaaroilta suojaavan suhteen kiintymyshahmoonsa ilmaisematta aitoja tunteitaan ja läheisyyden tarpeitaan, sillä häntä on rangaistu kielteisten tunteiden, kuten kiukun, pelon tai lohdun tarpeen ilmaisemisesta (Hautamäki 2011, 43). Tällä tavoin suojustuvasti kiintynyt lapsi pystyy säilyttämään sekä fyysisen läheisyyden että emotionaalisen etäisyyden turvan lähteeseen. Pakottavassa kiintymyssuhteessa suhde lapseen on ennustamaton, ylikontrolloiva tai tunkeutuva. Pakottavasti kiintyneen lapsen on mahdotonta oppia ennakoimaan oman käyttäytymisensä seurauksia, koska kiintymyshahmo vastaa lapsen tarpeisiin epäjohdonmukaisesti ja ambivalentisti. Lapsi pyrkii luomaan vuorovaikutukseen ennustettavuutta ja pakottaa muut toimimaan haluamallaan tavalla voimakkaalla tarpeiden ja tunteiden ilmaisulla. Näitä molempia turvattomia kiintymysmalleja käyttävät lapset elävät usein kaoottisissa olosuhteissa ja joutuvat sopeutumaan kiintymyshahmons vaihtelevaan vuorovaikutukseen. Osa kaoottisissa ja vaihtelevissa ympäristöissä elävistä lapsista käyttää selviytymiskeinonaan sekä suojustuvia että pakottavia strategioita. Tällaisen kiintymyssuhdemallin Crittenden on nimennyt psykopatiaksi. Tällaisilla lapsilla kuva maailmasta on vääristynyt, eikä mikään ole varmaa, vaan kaikki on potentiaalisesti vaarallista. (Nyman, Näntö & Sandroos 2009, 45, 47)

Kuten edellä käy ilmi, Bowlbyn kiintymyssuhdeteoriaa tutkineet ja käyttäneet tutkijat ja teoreetikot ovat ottaneet käyttöön toisistaan hiukan poikkeavia luokitteluja ja nimityksiä. Jako turvallisesti ja turvattomasti kiintyneisiin lapsiin on selkeä, mutta turvattomista kiintymyssuhdemalleista on monia eri luokitteluja ja nimityksiä.

Turvattomien kiintymyssuhdemallien perusjakona on kuitenkin edelleen jako kahteen tyyppiin: ahdistuneen ambivalenttiin kiintymyssuhteeseen, josta usein käytetään myös nimitystä ristiriitainen kiintymyssuhde, ja välttelevään kiintymyssuhteeseen. Kuusisen (2009, 8) mukaan osa tutkijoista on lisännyt turvattomiin kiintymyssuhdemalleihin vielä kolmannen luokan: organisoitumattoman ja orientoitumattoman kiintymyssuhdemallin. Tämän organisoitumattoman ja orientoitumattoman kiintymyssuhdemallin taustalla on kuvattu olevan vanhempien joko pelästynyt tai pelottava reagointi lapsen tarpeisiin ja hätään ja vanhempien ratkaisematon oma trauma. Niin Poijulan (2007, 82) mainitsema kaoottinen kiintymyssuhdemalli kuin Crittendenin (1992, 214–215) psykopatiamalli ja Rusanen (2011, 68–69) jäsentymättömästi turvattomien malli ovat rinnastettavissa tähän Kuusisen kuvaamaan organisoitumattomaan ja orientoitumattomaan kiintymyssuhdemalliin. (Kuusinen 2009, 8)

TAULUKKO 1. Kiintymyssuhdemallit

	Turvallinen kiintymyssuhde	Turvaton kiintymyssuhde				
Bowlby (1988a;1988b)	Turvallinen	Ahdistuneen -vastustava	Välttelevä			
Ainsworth (1991)	Turvallinen	Vastustava	Välttelevä			
Pojjula (2007)	Turvallinen	Turvaton- ristiriitainen	Turvaton- välttelevä	Kaoottinen		
Rusanen (2011)	Turvallinen	Ristiriitainen	Välttelevä	Jäsentymätön	Kontrolloiva	Muulla tavoin turvaton
Crittenden (1992)	Turvallinen	Suojautuva	Pakottava	Psykopatia		

Punamäki (2001, 175–176) ja Kuusinen (2002, 7) ovat korostaneet lapsuudesta aikuisuuteen siirtyvien mallien olevan sellaisia, jotka ovat tulleet toistuvasti vahvistetuksi elämän varrella ja ovat siten suhteellisen pysyviä. Lapsuuden

kiintymismallin on todettu pääsääntöisesti säilyvän aikuisuuteen asti (Männikkö 1997, 24). Tällaiset yksilön kokemukset toistuvat yhä uudestaan uusissa ihmissuhteissa. Varsinkin turvattomille kiintymyssuhteille tyypilliset tunteet, kuten viha, suru, tarvitsevuus ja syyllisyys, näyttäytyvät toistuvasti uusissa merkittävässä ihmissuhteissa. Pelko kiintymyksen kohteen menettämisestä aktivoituu aina, kun suurempi läheisyys toiseen ihmiseen tulee mahdolliseksi. Usein menettämisen pelko näkyy tarvitsevuutena, omistautumisena, epätoivona ja aggressiivisuutena, mikä aiheuttaa vaikeuksia ylläpitää positiivista vuorovaikutusta ja suhdetta toiseen. Seurauksena voi olla hylkäämisen toistuva kokeminen, mikä vahvistaa turvattomiin kiintymyssuhteisiin liittyvää menetyksen ennakkointia jälleen kerran.

Kiintymismallin pysyvyydestä tehtyjen tutkimusten tulokset vaihtelevat huomattavasti (Punamäki 2001, 175). Punamäki viittaa muun muassa Watersin (1978, 493) tutkimukseen, jonka mukaan kiintymyssuhteen pysyvyys oli 96 prosenttia ja Thompsonin, Lambin ja Esterin (1982, 146) tutkimukseen, jossa tutkimustuloksena oli 53 prosentin pysyvyys. Kiintymismallien pysyvyyttä läpi elämän ei ole tutkittu sellaisilla pitkittäistutkimuksilla, jossa tutkittavat olisivat mukana kehdestä hautaan, joten kiintymyssuhteiden pysyvyydestä ei ole varmaa tietoa (Rusanen 2011, 286). Männikön (1997, 3) mukaan Bowlby muokkasi kiintymyssuhdeteoriaansa sen kehittyessä. Yksi muutoksen aiheista koski juuri kiintymyssuhteen pysyvyyttä. 1960-luvulla Bowlby esitti, että kiintymyssuhde kehittyy varhaislapsuudessa lyhyen ajanjakson aikana, eikä hyväkään vanhemmuus voi korjata vahinkoja, jos turvallista kiintymyssuhdetta ei synny oikealla herkkyyskaudella. Myöhemmin hän osoitti, että herkkyyskausi on ajateltua laajempi, eivätkä vaikutukset ole peruuttamattomia. Rusasen (2011, 286) mukaan kysymys kiintymismallien pysyvyydestä on tärkeä kasvatuksen näkökulmasta, mutta kiintymismallien muuttumisesta elämän aikana ei voi tehdä johtopäätöksiä kiintymismallien kyvystä tai kyvyttömyydestä vaikuttaa yksilön elämään.

Bowlby (1969, 348) ja Männikkö (1997, 33) esittävät, että kiintymyssuhteessa tarvitaan jokin selkeä vaikuttava tekijä, jotta kiintymystyyllissä tapahtuu merkittäviä muutoksia. Punamäki (2001, 175–176) on kiinnittänyt huomiota siihen, että kiintymyssuhteen säilyttäminen turvallisena vaatii suotuisat olot, joissa perhe säästyy taloudelliselta, sosiaaliselta ja poliittiselta epävarmuudelta. Stressaavat ja traumaattiset

kokemukset, kuten vanhempien avioero tai hylkäämiset voivat aiheuttaa sen, että turvallisesti kiintyneestä lapsesta tulee turvaton. Trauma ja stressi voivat altistaa lapsen turvattomalle kiintymyskehitykselle. (Kuusinen 2009, 7)

Kiintymysmallien pysyvyyteen vaikuttavat myös *sisäiset mallit*, joista käytetään myös nimitystä *sisäiset työmallit*. Hautamäki (2011, 31) on määritellyt Bowlbyn ajatuksiin perustuen sisäisen työmallin edustuksiksi, joita yksilö luo itsestään suhteessa kiintymyksen kohteeseen. Bowlbyn (1988b, 129–130) mukaan mielensisäiset työskentelymallit tai skeemat muodostuvat varhaisissa ihmissuhteissa vastauksiksi elämän peruskysymyksiin, kuten onko yksilö rakkauden arvoinen, voiko ihmisiin luottaa ja kehen yksilö voi tukeutua hädän hetkellä. Sisäiseen työmalliin liittyvät olennaisesti yksilön kiintymyssuhteeseen liittämät tunteet ja niiden intensiteetti erilaisten vaihtoehtojen vallitessa (esim. ”silloin kuin äiti on iloinen tai vihainen, tapahtuu näin”). Rusasen (2011, 286) käsityksen mukaan sisäiset mallit ovat suhteellisen pysyviä tai vastustuskykyisiä muutokselle, sillä ne ovat syntyneet toistuvien kokemusten kautta lapsuuden aikana. Punamäki (2001, 174) taas uskoo, että varhain opitut sisäiset mallit eivät siirry sellaisenaan myöhempään elämään, mutta ne muovaavat kehityksen monimutkaisia polkuja. Sisäisten mallien avulla ihminen oppii ohjaamaan käyttäytymistään vaaratilanteissa, mikä toimii suojana erotilanteissa ja vieraan kohtaamisessa (Pojjula 2007, 85). Batholomew ja Horowitz (1991, 234) esittävät, että eri kiintymysluokkiin kuuluvien henkilöiden itseä ja muita koskevat sisäiset mallit ovat erilaiset. Ymmärtääkseen täysin kiintymyssuhteita tulisi niitä tarkastella kasvavan lapsen vaihtuvien tarpeiden ja ympäristöjen näkökulmasta, sisäisten mallien kautta. Sisäiset mallit vaikuttavat sekä yksilönkehitykseen että siihen, kuinka henkilö kokee erilaiset tilanteet.

3 KIINTYMYSSUHDE JA ERO

3.1 Lapsi ja ero

Avo- tai avioero koskettaa vuosittain tuhansia suomalaisia naisia, miehiä ja lapsia (Sinkkonen 2011, 173). Niin vanhempien erolla kuin muillakin lapsen kannalta merkittävillä ympäristömuutoksilla voi olla vaikutusta myös lapsen kiintymyssuhteisiin (Hautamäki 2001, 52). Ijäs (1986, 128) kertoo, ettei sellaista avioeroa ole, joka ei jollakin tavalla vaikuttaisi lapsiin. Vaikka vanhemmat olisivat asuneet eri osoitteissa jo avioliiton aikana, eikä varsinainen avioero aiheuttaisikaan suuria muutoksia lapselle, vaikuttaa toisen vanhemman puute arjessa lapsen kehitykseen. Lasta ei voi sulkea vanhempiensa erosta pois, sillä ero koskettaa aina koko perhettä. Ero aiheuttaa ”rakkaushaavan” niin vanhemmille kuin lapsillekin (Kiiänmaa 2008, 142). Se voi aiheuttaa lapselle hämmennystä, ahdistusta, pelkoa tai pahaa oloa, koska usein lapset ovat hyvinkin tietoisia siitä, mitä perheessä on meneillään, vaikka vanhemmat eivät sitä tiedostaisikaan.

Aivan kuten aikuiset, myös lapset joutuvat erossa käymään läpi monenlaisia tunteita. Lapset suhtautuvat vanhempiensa eroon yksilöllisesti eri tavoin. Lapsen suhtautumiseen vaikuttaa olennaisesti lapsen ikä ja se minkälainen perheen tilanne ja perhesuhteet ovat olleet ennen eroa. Heidän epävarmuuttaan usein lisää eron aiheuttamat elämäntilanteen muutokset, kuten muutto, jolloin he joutuvat jättämään taakseen niin kaverinsa kuin tutun päiväkodin tai koulun (Sinkkonen 2011, 179). Yleensä lapsi suree poismuuttavan vanhemman lähtöä ja saattaa pelätä tämän häviävän kokonaan elämästään. (Koskela 2009, 21–23)

Castrenin (2009, 33) mukaan vanhempien ero näyttäytyy lapselle sosiaalisena faktana, joka tarkoittaa paitsi luopumista toisen vanhemman jokapäiväisestä läsnäolosta, mutta myös uhkaa muiden perheen yhteisten ystävyys- ja sukulaisuussuhteiden menettämisestä. Lasten ei kuitenkaan tarvitse menettää yhteyttä heille tärkeisiin ihmisiin, jos vanhemmilla, isovanhemmilla, kummeilla, sedillä ja tädeillä on voimia ja tahtoa ponnistella suhteiden säilyttämiseksi ja sellaisten kanssakäymisen tapojen luomiseksi, joihin kaikki kokevat voivansa osallistua.

Lasten surua ja mahdollisuuksia ymmärtää vaikeita asioita aliarvioidaan usein. Poijulan (2007, 11) mukaan aikuisten virheellinen uskomus, että lapset selviytyvät ihmeen kautta siitäkin, mikä on aikuiselle ylivoimaista ja että lapset unohtavat järkyttävät kokemukset, jos niistä ei puhuta, aiheuttaa lapsille vaikeuksia selviytyä heitä kohdanneesta kriisistä. Toisaalta aikuiset usein myös aliarvioivat lapsen kykyä huomata ja havaita tapahtumia, joita heille ei erikseen kerrota. Saari (2001, 249–250) kertoo esimerkin tutkimuksesta, jonka mukaan vanhemmat uskovat, että lapset eivät kuule heidän yöllisiä riitojaan ja siksi niitä ei tarvitse lasten kanssa erikseen käsitellä. Toisinaan aikuiset ajattelevat, että lapsilta voidaan salata vaikeita traumaattisia tapahtumia tai että lapsille riittää vain osatotuus. Lapsi aistii ja kerää tietoja ja tunteita aikuisten puheesta ja toimista. Usein lapsi jättää kuitenkin kertomatta havaintonsa aikuiselle, jolloin lapsen tietopohja tapahtuneesta on hänen ajatustensa ja kuulemansa varassa, ei faktojen. Saari huomauttaa, että se, ettei lapsi puhu vaikeista asioista, ei tarkoita sitä, että hän ei muista tapahtumaa. Lapsen käsittelykyky on riippuvainen aikuisten kyvystä käsitellä lasten kokemuksia heidän kanssaan, mikä muodostuu suureksi ongelmaksi lasten traumaattisten kokemusten käsittelylle. Saaren mukaan aikuiset miltei järjestelmällisesti aliarvioivat lasta traumaattisten kokemusten osalta, jolloin he eivät pysty tarjoamaan optimaalista mahdollisuutta kokemusten käsittelyyn. Lapsille tulisikin kertoa koko totuus esimerkiksi avioeroon liittyvistä asioista heidän ikänsä ja kypsyytensä huomioon ottaen, sillä lapset ovat huomiokykyisempiä kuin aikuiset luulevat.

Vanhempien avo- tai avioero voi olla lapselle kriisi. Poijula (2007, 36) on tiivistänyt lapsen kriisin siten, että kriisistä on kyse silloin, kun ongelmat ovat liian vaikeita kestettäväksi ja lapsi reagoi niihin ahdistumalla, tulemalla surulliseksi ja ärtyisäksi. Poijulan (2007, 28–30, 32–33) mukaan lapsia koskevaa hyväksi havaittua kriisin teoriaa ei ole, vaan lapsiin sovelletaan aikuisten kriisiteorioita. Hän on määritellyt kriisin ratkaisuksi, käännteentekeväksi muutokseksi, vaaralliseksi taitekohdaksi tai muutokseksi.

Yleisesti (mm. Poijula 2007, 30–37 ; Samulin 2007, 13–14) kriisit jaotellaan kahteen ryhmään, kehityskriiseihin ja traumaattisiin kriiseihin. Lapsille kehityskriisi puhkeaa usein esimerkiksi uhmaiän tai murrosiän yhteydessä. Kehityskriisiin ei yleensä liity mitään ulkoista tapahtumaa, vaan kriisin aiheuttaja sisältyy normaaliin

kypsymisprosessiin. Kehityskriisi on seuraus tilanteesta, jossa lapsi ei pysty ratkaisemaan kehitysvaiheisiin liittyviä stressi- ja ristiriitatilanteita. Traumaattisen kriisin taas laukaisee aina äkillinen ulkoinen tapahtuma, joka uhkaa ihmisen psyykkistä ja/tai fyysistä turvallisuutta, olemassaoloa ja hyvinvointia. Traumaattinen kriisi on väliaikainen järkytyksen ja hajaannuksen tila, josta ihminen ei kykene selviytymään tavanomaisia ongelmanratkaisumenetelmiä käyttämällä. Traumaattisen kriisin laukaiseva tekijä voi olla esimerkiksi avo- ja avioero, vakavan sairauden diagnoosi, väkivallanteko tai läheisen ihmisen kuolema. Rautavan ja Rutasen (1997, 9) jaottelu poikkeaa hieman yleisestä jaottelusta, sillä he ovat jakaneet kriisit kolmeen ryhmään, kehityskriiseihin, traumaattisiin kriiseihin ja elämänmuutoskriiseihin. Elämänmuutoskriisillä he tarkoittavat elämänmuutoksesta johtuvaa, ennakoitavissa olevaa elämäntilannetta, joka vaatii valmistautumista ja sopeutumista. Toisin kuin Poijula (2007, 30, 32–33) ja Samulin (2007, 13–15), Rautava ja Rutanen sijoittavat vanhempien avo- ja avioerot elämänmuutoskriisin alle traumaattisen kriisin sijasta. (Samulin 2007, 13–15.)

Traumaattisen kriisin teoriat kuvaavat aikuisten reagointia ja selviytymistä. Traumaattisessa kriisissä yksilö joutuu kohtaamaan ulkoisen tapahtuman, joka uhkaa hänen fyysistä olemassaoloaan, sosiaalista identiteettiään ja turvallisuuttaan tai tyydytysmahdollisuuksiaan. Kriisi on tapahtuma, jonka yksilö kokee kestämättömänä vaikeutena, joka ylittää henkilön nykyiset voimavarat ja selviytymiskeinot. Kriisi on väliaikainen järkytyksen ja hajaannuksen tila, jossa on havaittavissa osittain keskenään päällekkäiset kriisin vaiheet. Näitä vaihteita ovat sokin, reaktion, läpityöskentelyn ja integraation vaiheet. Sokkivaiheessa mieli suojautuu liian uhkaavaa todellisuutta vastaan. Lapsilla sokkivaihe näkyy hyvin eri tavoin. Lapsi voi lamaantua, reagoida voimakkaasti tai jatkaa aikaisempaa toimintaansa, kuten leikkiä kuin mitään ei olisi tapahtunut. Yleensä sokkivaihe kestää muutamista tunteista vuorokauteen. Sokkivaihetta seuraa reaktiovaihe, jolloin mieli alkaa tehdä traumatyötä siten, että tapahtunut tunkeutuu toistuvasti mieleen muistoina, unina ja mielikuvina. Reaktiovaihe kestää useita viikkoja ja sen aikana yksilö joutuu kohtaamaan todellisuuden ja sen herättämät tunteet ja reaktiot. Läpityöskentelyn alkaminen voi vaihdella viikosta kuukauteen tai muutamista kuukausista jopa yhteen vuoteen. Läpityöskentelyn vaiheessa ihminen alkaa suuntautua tulevaisuuteen sen sijaan, että keskittyisi traumaan ja menneisyyteen. Traumaattisen kriisin viimeinen vaihe on integraatio, josta käytetään

myös nimitystä uudelleen suuntautumisen vaihe, jolloin ihminen kokee menneisyyden tapahtumat pysyvänä arpena, mutta osaa suhtautua valoisasti tulevaisuuteen ja elämään. Integraation ja uudelleen suuntautumisen vaiheessa pettymyksistä on selvitty ja traumatapahtuman aiheuttama itsetunnon horjuminen on tasapainottunut. (Poijula 2007, 32–34 ; Samulin 2007, 16–18)

3.2 Eron vaikutus lapsen kiintymyssuhteeseen

Tutkimustieto avioeron vaikutuksista lapseen on muuttunut vuosikymmenien aikana. Ennen 1980-lukua tutkimukset lähtivät siitä olettamuksesta, että ero aiheuttaa vakavia ongelmia useimpien lasten elämään. 1980-luvulla tutkimukset saivat uuden suunnan, kun muutosprosessi alettiin nähdä perherakennetta tärkeämpänä lapsen sopeutumiseen vaikuttavana tekijänä ja todettiin, että lapset voivat kasvaa ja kehittyä normaalisti myös yksinhuoltajien perheissä. Vuosituhannen vaihteessa asiantuntijat ovat kuitenkin taas päätyneet siihen, että vakaa perhe-elämä kahden biologisen vanhemman kanssa on lapsen kehitykselle suotuisinta ja avioero nähdään riskitekijänä lapsen hyvinvoinnille. Palmusen (2009, 71–72) mukaan viimeisimpiin kirjoituksiin ja tutkimuksiin avioerosta on ilmestynyt varovainen käsitys, jonka mukaan ero ei ole yksiselitteinen lapsen kannalta. Asiantuntijoiden esityksissä ei korostu enää eron ja yksivanhempaisuuden vaikutus ulkoisten tekijöiden perusteella, vaan vaikutuksissa korostuvat enemmänkin seurannaisvaikutukset ja tilannekohtaisuus. Kiisken (2011, 106) mukaan lukuisissa tutkimuksissa on todettu avioeron vaikuttavan kielteisesti lapsen kehitykseen ja tulevaisuuteen. Poijulan (2007, 235) mielestä vanhempien avioero tai keskinäiset riidat ovat voimakas riskitekijä lapsen kehitykselle. Avioero sinänsä ei ole ratkaiseva asia, vaan lapsen kehityksen kannalta ratkaisevinta on lasten ja vanhempien välinen suhde ennen avioeroa, sen aikana ja sen jälkeen ja se, miten ero on perheessä käsitelty (Kiiänmaa 2008, 142 ; Nieminen 1993, 118 ; Poijula 2007, 235 ; Vidgren 1993, 28–29). (Hetherington & Stanley-Hagan 2002, 288–289; Hetherington 2003, 217; Kelly 2000, 963–964)

Ero aiheuttaa kriisitilanteen koko perheessä, mutta lapsen vielä niukat selviytymisvoimavarat edellyttävät, että vierellä on toinen ihminen, turvaa antava aikuinen (Ojanen 1980, 35). Westberg, Nelson ja Piercy (2002, 535) esittävät lapsien

kaipaavan sitä, että vanhemmat kantavat vastuun omista teoistaan, ovat valmiita keskustelemaan avioerosta ja vastaamaan lastensa kysymyksiin ja huolehtivat, että lapset tuntevat olonsa rakastetuksi ja turvallisiksi siitäkkin huolimatta, että heidän vanhempansa ovat eroamassa. Vaikea ristiriitatilanne vanhempien välillä lisää lapsen alttiutta depressiolle ja epäsosiaaliselle käytökselle (Bradford, Vaughn & Barber 2008, 793). Avioerolla on myös tutkittu olevan vaikutusta lapsen tunneilmaisukykyyn ja toimivien sosiaalisten suhteiden muodostamiseen (Johnson, Thorngren & Smith 2001, 268). Harvey ja Fine (2010, 5) kiteyttävät avioerolapsilla olevan suurempi riski masennukseen, käyttäytymisen ongelmiin ja huonoon koulumenestykseen kuin lapsilla, joiden vanhemmat eivät ole eronneet. Vaikka avioeron nähdään tuovan stressiä ja uusia haasteita sekä lapsille että vanhemmille, ovat avioeron vaikutukset lapsiin aina tapauskohtaisia eikä erolla ole välttämättä heihin kielteisiä vaikutuksia vaan muutokset voivat joissakin perheissä tarjota mahdollisuuden päästä eroon epätydyttävästä ja konfliktisesta perhe-elämästä. (Hetherington & Stanley-Hagan 2002, 288–289 ; Hetherington 2003, 217)

Vanhempien avo- tai avioeroa ei voi pitää standarditapahtumana, joka johtaa tai on johtamatta lapsen oireiluun. Vidgren (1993, 28) huomioi osuvasti, että avioerojen seurauksia lapsen elämään on vaikeaa arvioida, sillä on mahdotonta tietää, millainen samojen lasten tilanne olisi, elleivät vanhemmat eroaisi. Eroa edeltäneillä ja sen jälkeisillä tapahtumilla on suuri vaikutus lapsen mahdollisiin vaikeuksiin. Vanhempien välillä on voinut olla vakavia erimielisyyksiä, riitelyä ja jopa väkivaltaa, mikä luonnollisesti vaikuttaa lapsen psyykkiseen hyvinvointiin. Sinkkonen (2011, 178–179) toteaa, että suuri osa vanhempien eron aiheuttamista lapsen emotionaalisista ongelmista on peräisin ajalta ennen eroa. Perheessä, jossa riidellään paljon, on lasten turvallisuuden tunne vakavasti heikentynyt, mikä vaikuttaa heidän selviytymiseensä erokriisistä. Tällaisissa tapauksissa ero voi olla lapselle huojentava ja johtaa oireiden lieventymiseen tai häviämiseen. Joissakin tapauksissa lapsen selviytymiseen vaikuttaa vanhempien jatkuva riitely eron jälkeen. Sinkkosen (2011, 174) mukaan erokriisistä selviäminen voi pitkittyä tai pysähtyä kokonaan, jos vanhemmat jatkavat riitelyä eron jälkeen esimerkiksi lapsen huoltajuudesta.

Sinkkonen huomioikin, että vaikka avioerojen tutkijat ovat monesta asiasta erimielisiä, ovat he samaa mieltä siitä, että lapset kärsivät joutuessaan vuosia jatkuvan

riitelyn välikappaleiksi. Useissa eroperheissä on ollut kuitenkin pitkiä rauhallisia ja riidattomia ajanjaksoja, jolloin lapset ovat voineet muodostaa turvallisen kiintymyssuhteen vanhempiinsa. Yhteiset hyvät kokemukset kantavat lasta silloinkin, kun vanhemmat ovat kasvaneet erilleen ja eroavat. Sinkkosen mukaan tällaisissa perheissä vanhemmat pystyvät yleensä keskustelemaan ja sopimaan lapsia koskevista asioista järkevästi ja lapsi pystyy säilyttämään lämpimät ja turvalliset välit kumpaankin vanhempaan, mikä on omiaan minimoimaan lapsen hämmennystä ja epävarmuutta vanhempien erotessa. (Sinkkonen 2011, 173–174, 178–179)

Punamäki (2001, 175–176) on käsitellyt kiintymyssuhteen ja traumaattisen kokemuksen yhteyttä. Hänen mukaansa varhaisessa vuorovaikutussuhteessa opitut sisäiset mallit läheisyydestä, turvasta ja omasta arvosta ovat suhteellisen pysyviä, ja ne ohjaavat lasta uusissa tilanteissa ja kehityshaasteissa. Kun lapsi kasvaa ja kehittyy, muodostuu ensimmäisistä kiintymyssuhteista lapsen sisäinen malli toimia. Tämän mallin lapsi vie mukanaan uusiin vastaaviin merkityksellisiin ihmissuhteisiin.

Myös Poijula (2007, 80, 85) ja Hughes (2011, 39–42) ovat kiinnittäneet huomionsa trauman ja kiintymyssuhteen väliseen yhteyteen. Poijulan mukaan yksilölle tyypillinen turvallinen tai turvaton kiintymysmalli aktivoituu stressaavissa ja traumaattisissa tilanteissa. Lapsen kehitys voi häiriintyä traumaattisen tapahtuman vuoksi kahdella tavalla. Traumaattinen kokemus voi olla niin voimakas, että lapsen kehitys ja sosiaalinen vuorovaikutus häiriintyvät ja seurauksena ovat psykososiaaliset sopeutumisvaikeudet. Toisaalta vauriot voivat olla suuria, vaikka trauma ei sinänsä olisi poikkeuksellisen voimakas, jos se ajoittuu kehitysvaiheeseen, jossa lapsi on muutenkin haavoittuva. Sekä Hughes että Sinkkonen (2001, 157) ovat pohtineet trauman ja kiintymyssuhteen yhteyttä turvallisuuden tunteen säilymisen estymisen kannalta. Hughesin mukaan joskus yksittäinen traumaattinen tapahtuma tai pitkittyneet vaikeudet, kuten vanhempien parisuhteen ongelmat, voivat aiheuttaa lapselle tilanteen, jota on vaikeampi korjata. Parisuhteen ongelmien vaikutusta lapsen turvallisuuteen voidaan kuitenkin lieventää kertomalla lapselle asiasta suoraan ja tavalla, jonka hän ymmärtää. Kun asiasta keskustellaan lapsen kanssa asiallisesti, hänestä tuntuu, että vanhemmat osaavat hoitaa tilanteen tapahtuipa sitten mitä tahansa, ja että he kyllä pitävät lapsestaan ja hänen tarpeistaan huolen. Hughes korostaa, että on tärkeää hoitaa tilanne hallitusti, vaikka se saisikin lapsen hätäntymään, jotta vanhempien parisuhdeongelmien tai

mahdollisen eron ei tarvitse muodostua traumaattiseksi. Sinkkonen ja Kalland (2001, 11; Sinkkonen 2001, 157) ovat huomanneet, että vaikka varmasti jokainen menetyksen kokenut lapsi joutuu organisoimaan oman turvallisuusstrategiansa uudelleen, kaikki vaikeudet ja vastoinkäymiset eivät vaaranna lapsen hyvää kehitystä vaan kyse on siitä, miten tuemme lasta selviytymään vaikeissa tilanteissa.

Sinkkonen (2011, 173, 179) yleistää jonkinlaisen ajatuksen vallitsevan siitä, että tavallisesti lapsi tai nuori kokee vanhempien eron yhteydessä ohimenevän kriisin, mutta sopeutuu uuteen tilanteeseen ajan myötä. Tutkijoiden ajatukset eroon liittyvästä lyhytkestoisesta kriisistä ja myöhemmästä hyvästä selviytymisestä koskee kuitenkin ennen kaikkea niitä lapsia, joiden perheissä ei ole ollut jatkuvaa riitelyä, perheväkivallasta puhumattakaan. Kuten erotilanteet, myös niistä selviytyminen on hyvin yksilöllistä. Lasten perhetilanteita ei pidä vertailla, eikä niiden lasten ja nuorten vihaa ja petetyksi tulemisen tunteita tule väheksyä, jotka ovat eläneet turvallisessa perheessä, kunnes äkkiarvaamatta ovat saaneet kuulla vanhempien eroavan esimerkiksi avo- tai avioliiton ulkopuolisen suhteen vuoksi.

Sroufe ja McIntosh (2011, 464–465) ovat tutkineet avioeron vaikutuksia lapsen kiintymyssuhteisiin. Heidän mukaansa suoria päätelmiä ei voi tehdä lapsen kiintymyssuhteiden laadusta ja niiden muutoksista avioeron myötä, sillä jokaisella vanhemmalla on mahdollisuus luoda lapseensa rikas kiintymyssuhde ja ylläpitää sitä avioerosta huolimatta. Hetherington (2003, 227–228) korostaa, että kaikenlaisissa perheissä, joissa vanhemmat ovat kommunikatiivisia, lasta tukevia ja vastaavat lapsen tarpeisiin sekä ylläpitävät jatkuvaa ja järkevää kontrollia, lapsille tarjoutuu positiivinen ja turvallinen kasvuympäristö. Poijulan (2007, 236) ja Sinkkosen (2011, 179) mukaan tilanteessa, jossa vanhemmat voivat pitää aviolliset ristiriidat sivussa ja jatkaa elämää vanhemmuudestaan huolehtien, lapset toipuvat erosta ajan kanssa. Tärkeimpänä ennustavana tekijänä lasten pitkäaikaiselle sopeutumiselle eron jälkeen voidaan pitää sitä, että vanhemmat sopeutuvat eroon ja erityisesti sitä kokeeko lapsi helpottavana sen, että ero päättää vaikean perhetilanteen. Sroufe ja McIntosh (2011, 464–465) uskovat, että myös turvattomasti kiintynyt lapsi voi solmia turvallisen kiintymyssuhteen turvattomien kuukausien jälkeen, jos tilanne kotona muuttuu ja lapsi saa vanhemmaltaan kaipaamansa turvan ja huolenpidon. Poijula (2007, 85) on kiinnittänyt huomionsa siihen, että myönteiset muutokset kuten vanhempien psykoterapia,

sosioekonomisen tilanteen paraneminen ja hyvät korvaavat ihmissuhteet voivat mahdollistaa turvallisen kiintymyssuhdekehityksen. Rusanen (2011, 287) uskookin, että pienet kiintymyssuhteita koskevat muutokset eivät muuta syntynyttä kiintymysmallia, mutta lapsi sopeutuu uuteen tilanteeseen, jos muutokset ovat suuria ja ne eivät tue syntynyttä kiintymysmallia.

Kiintymyssuhteita pidetään hyvin merkityksellisinä lapsen kokonaisvaltaiselle kehitykselle, joten vanhemmat joutuvat avo- tai avioeron hetkellä pohtimaan hyvin tarkasti lapsensa tulevaisuuden kiintymyssuhteiden turvaamiseen liittyviä olosuhteita. Emeryn ja Schepardin (2011, 415) mukaan vanhemmat, jotka eroavat tai jotka eivät ole asuneet yhdessä missään vaiheessa lapsen kehityskaarta, joutuvat vaikean päätöksen eteen, kun lapsen asumisjärjestelyistä ja muista käytännön asioista päätetään. Kumman vanhemman luona lapsi asuu vai onko lapsella kaksi kotia? Lapsen asumiseen liittyvät päätökset ovat hyvin tärkeitä lapsen kiintymyssuhteiden kannalta. Lasten kokemukset isän tai äidin yksinhuollosta sekä yhteishuollosta vaihtelevat. Tutkimukset eivät kuitenkaan ole osoittaneet todisteita minkään vaihtoehdon ylivoimaisuudesta suhteessa lapsen sopeutumiseen. Mikä tahansa huoltomuoto voi olla hyvä, kunhan vanhemmat sitoutuvat kasvatustehtäväänsä ja heidän keskinäiset välinsä ovat hyvät. (Hetherington & Stanley-Hagan 2002, 296–297)

Sroufe ja McIntosh (2011, 468) ovat huomioineet, että lapsi tarvitsee säännöllistä hoivaa ja turvaa kiintymyshahmoltaan, jotta hän voi kiintyä. Useimmat lapset eivät esimerkiksi kiinny opettajaansa, vaikka viettävät suuren osan päivästänsä koulussa. Edelleen useimmissa perheissä lapset asuvat eron jälkeen äitinsä kanssa, jolloin kysymys kiintymyssuhteen muodostamisesta isään on aiheellinen. Sroufen ja McIntoshin mukaan kiintymyssuhteen muodostaminen ja säilyttäminen muualla asuvaan kiintymyshahmoon on mahdollinen, vaikka kiintymyshahmo ei olisikaan läsnä lapsen nukkumaanmeno- tai aamiaisaikaan eli mukana lapsen arjen pienissä hetkissä. Kiintymyssuhteen säilyttäminen vaatii kuitenkin säännöllisiä tapaamisia ja tunteen hoivan ja turvan säilyvyydestä. Moxnesin (2003, 142) tutkimuksen mukaan läheisten suhteiden ylläpitäminen perheenjäseniin ja perheen säilyttäminen ovat oleellisia lapsen hyvinvoinnille. Tutkimuksessa tutkittiin eron riskitekijöitä niin lasten kuin vanhempien näkökulmasta. Ne lapset, joilla oli ollut läheinen suhde isäänsä ennen eroa ja joiden isäsuhde oli heikentynyt eron jälkeen dramaattisesti ilman, että lapset ymmärsivät miksi

näin tapahtui, olivat tyytymättömmimpiä isäsuhteeseensa. Lapset kokivat eron vaikeaksi tilanteessa, jossa vanhemmalla ei ollut aikaa tai tahtoa olla mukana lapsen elämässä läsnä eron jälkeen. Sen sijaan hyvät suhteet lapsen ja vanhemman välillä, jotka jatkuivat myös eron jälkeen, vahvistivat lapsia ja tekivät heidät onnelliseksi.

3.3 Kiintymyssuhteen merkitys kriisin hetkellä

Kiintymyssuhteen vaikutukset näkyvät herkästi kriisin hetkellä, sillä erilaiset kiintymyssuhteet luovat erityyppisiä selviytymisvoimavaroja ja riskejä. Punamäen (2010, 137) mukaan kiintymyssuhteen laatu kertoo siitä, miten ainutlaatuisen eri tavalla lapset ja nuoret vastaavat traumakokemukseen. Kiintymyssuhdeteorian avulla voidaan ymmärtää, miksi trauman kokeneet eroavat toisistaan siinä, millaisia selviytymiskeinoja he käyttävät, kuinka intensiivisiä heidän tunneilmaisunsa ovat, miten nopeasti he rauhoittuvat ja kenen puoleen he kääntyvät hädän hetkellä.

Turvallisesti kiintyneellä lapsella on selviytymiskeinoja, joiden avulla hän voi kohdata häntä koskettavat ikävät asiat ja traumat. Turvallisesti kiintynyt lapsi on oppinut, että vaikka hän ei pidäkään kärsimyksen kokemisesta, hän selviytyy siitä ja asiat järjestyvät. Turvallisesti kiintyneellä lapsella on suurin selviytymiskeinojen valikoima, johon sisältyy toiminnallisia pyrkimyksiä vaikuttaa tilanteeseen, mielensisäisiä keinoja rauhoittua, kontrolloida mielialoja, luoda uusia merkityksiä ja suhtautumistapoja sekä etsiä lohtua ja turvaa muista ihmisistä. Turvattomasti kiintyneet lapset taas näkevät kärsimyksen vaarana, jota on vältettävä, jos suinkin on mahdollista. Heidän selviytymiskeinonsa perustuvat tunnekokemuksen vähättelyyn, kieltämiseen ja kontrollointiin ja he käyttävät ongelmakeskeisiä selviytymiskeinoja. Välttelevästi kiintyneellä lapsella voi olla miltei pakonomainen tarve luottaa omiin voimiinsa korostaen haavoittumattomuuttaan, mikä voi estää häntä arvioimasta vaaran vakavuutta ja omien voimiensa riittävyttä realistisesti. Ristiriitaisesti kiintyneelle taas on tyypillistä yliarvioida uhkan vakavuutta ja aliarvioida omia voimavarojaan ja selviytymiskeinojaan. (Poiijula 2007, 87–88 ; Punamäki 2001, 185–190)

Punamäen (2001, 187–188, 192) mukaan turvallisesti kiintyneelle lapselle traumaattinen kokemus voi aiheuttaa vaaratilanteen, sillä lapsen jopa naiivin turvallinen

kehityshistoria ei ole valmistanut häntä uhkan ja vaaran varalle. Erityisen haavoittuva turvallisesti kiintynyt lapsi on ihmisen aiheuttamassa traumatilanteessa, jolloin hänen odotuksensa muiden ihmisten hyvydestä ja käyttäytymisen ennakoimisesta joutuvat ristiriitaan todellisuuden kanssa. Turvallisesti kiintynyt lapsi kuitenkin luottaa helposti itseensä ja tukeutuu aikuisten apuun hädän hetkellä. Turvallisesti kiintyneillä on realistinen ajatus tunnekokemusten- ja ilmaisujen kirjosta ja heidän päätelmänsä ihmisten käyttäytymisestä ovat todenmukaisia, minkä vuoksi heidän on helpompi ottaa apua vastaan. Punamäki on havainnut, että eri kiintymismallien välillä on suuria eroja avun vastaanottamisessa. Välttelevästi kiintynyt lapsi arvioi usein omat voimavaransa traumaan nähden suhteettoman suuriksi ja osoittaa epäluottamusta aikuisten haluun ja kykyyn auttaa häntä. He eivät useinkaan osaa ottaa tarjottua apua ja tukea vastaan, sillä he eivät kykene havaitsemaan ystävällisyyttä eivätkä luottamaan tarjottuun apuun. Ristiriitaisesti kiintyneet lapset puolestaan etsivät traumatilanteessa turvaa eivätkä luota omiin selviytymiskykyihinsä. He ovat yliherkkiä havaitsemaan toisten kritiikkiä ja välinpitämättömyyttä ja voivat tulkita neutraalinkin käyttäytymisen hylkäämiseksi ja pahansuopuudeksi. Heille on tyypillistä pettyä tarjotun tuen laatuun ja riittävyteen, koska heidän odotuksensa ihmisten avusta ja turvasta ovat ylimitoitettut.

Kiintymyssuhde muovaa stressi- ja traumaprosessin etenemistä ja selittää siten turvallisesti ja turvattomasti kiintyneiden lasten erilaista reagoitua ja haavoittuvuutta traumatilanteessa (Punamäki 2001, 185–186). Rusasen (2011, 290–291) mukaan opitut selviytymiskeinot ovat elämäntapahtumien tulkinnan kannalta keskeisiä ja toimivat turvallisuudentunnetta välittävänä tekijänä uusissa elämäntilanteissa. Turvallisuuden tunteen säilyttämisen kannalta on tärkeää kykeneekö henkilö realistisuuteen elämän tapahtumissa vai joutuuko hän vääristelemaan niitä tavalla tai toisella. Hän kertoo, että kehittyneet tai rakentavat selviytymiskeinot johtaisivat menetysten yhteydessä suurempaan turvallisuuden tunteeseen kuin kehittymättömät. Kehittyneiden tai rakentavien selviytymiskeinoja avulla henkilö kykenee myöntämään ja hyväksymään realistisesti kokemansa suurenkin menetyksen ilman, että olemassa olevat kiintymismallit heikkenisivät. Punamäki (2001, 185–190) on esittänyt, että kukin kiintymystyyppi tulkitsee uhkan vakavuuden arvioiden omat voimavaransa ja säännöstelee tunteitaan omalla erityisellä tavallaan. Kiintymyssuhdeteoria auttaa siis ymmärtämään lasten selviytymiskeinoin, haavoittuvuuteen ja voimavarojen luonteeseen liittyviä tekijöitä sekä selittää miksi lapset havaitsevat ja tulkitsevat vaaran

ja uhkan hyvin erilaisilla tavoilla. (Pojjula 2007, 87)

Hughes (2011, 55) on kiinnittänyt huomionsa siihen, että monet tapahtumat lapsen elämässä nostavat esiin jotain sellaista, mikä on hänelle täysin uutta, tuntematonta, hämmentävää ja ahdistavaa. Siksi lapselle on hyödyksi, jos hän voi nähdä, kuinka hänen vanhempansa kokevat saman tapahtuman ja kuinka he hallitsevat tunteensa ja ymmärtävät tapahtumaa. Vanhempien hallitessa tunteitaan ja osoittaessa ymmärtävänsä tapahtuman myös lapsi pystyy paljon paremmin hallitsemaan omat tunteensa, ymmärtämään tapahtumaa ja luottamaan siihen, ettei hänellä ole hätää ja että tilanteesta on mahdollista selviytyä vanhempien esimerkin ja tuen avulla.

Traumatisoiva tapahtuma voi kuitenkin muuttaa kiintymyssuhteen luomaa luottamusta. Turvallisuuden tunne liittyy olennaisesti kiintymyssuhteisiin. Lapsen kokiessa turvattomuutta, hän etsii lohdutusta ja suojaa kiintymyshahmoltaan, useimmiten äidiltään tai isältään. Trauma voi kuitenkin rikkoa kiintymyssuhteen, koska kiintymyshahmo ei pysty suojelemaan lasta pahalta ja paha tapahtuu. Lapset reagoivat eri tavoin kiintymyssuhteen rikkoutumiseen. Jotkut lapset reagoivat vetäytymällä, toiset taas voivat etsiä uusia kiintymyshahmoja. Varsinkin nuorille ystävistä ja jengeistä voi löytyä uusia kiintymyshahmoja, jotka suojelevat toisiaan ja ovat ikään kuin perhe, johon kuulutaan. (Pojjula 2007, 87–88 ; Punamäki 2001, 185–190)

4 EROSTA SELVIYTYMISEN TUKEMINEN

4.1 Sadut selviytymisvoimavarana

Niemelän ja Lehtosen (2007, 5) mukaan lapset kohtaavat monenlaisia tunteita herättäviä elämänmuutoksia ja kriisejä, joista yksi voi olla vanhempien avo- tai avioero. Jokainen lapsi reagoi vanhempiensa eroon eri tavalla, sillä siihen vaikuttavat niin lapsen persoonallisuus, temperamentti, sukupuoli, kasvuhistoria kuin perheen rakennekin. Lisäksi lapsen iällä on vaikutusta reaktioihin, varsinkin, jos lapsi on käymässä läpi uutta kehitysvaihetta, kuten rinnasta vieroitusta, koulun aloitusta tai murrosikää. Vanhempien erotessa lapsi voi ajatella, että tapahtunut on hänen syytään ja lapsi saattaa tuntea syyllisyyttä tekemisistään tai yksittäisistä tapahtumista (Ylönen 2007, 19). Kellyn (2000, 966) mukaan tytöt ja pojat oireilevat eri tavoin. Tytöt oireilevat usein masentumalla ja ahdistumalla, kun taas poikien ahdinko näkyy käytösongelmina ja aggressiivisena käyttäytymisenä. Asiat painavat lapsen mieltä, mutta asioista on vaikea puhua. Vanhemmat ja opettaja ovat tärkeässä roolissa, kun vanhempien avioerosta johtuvia vaikeuksia yritetään lievittää. Avioero voi usein aiheuttaa lapselle keskittymisvaikeuksia tai muita koulun käyntiin liittyviä hankaluuksia, joita ei aina osata yhdistää lapsen suruun. Tietämättömyyttään opettaja saattaa antaa lisätehtäviä ja nuhdella oppilasta, mikä vain lisää lapsen ahdistusta. Osa oppilaista voi jäädä surunsa vuoksi koulutyössä jälkeen ja opettajan on huomioitava lapsen tuen tarve. Useimmat oppilaat selviytyvät itse, mutta joskus keskittymisvaikeudet ovat niin suuria, että oppilas tarvitsee lisäopetusta, tukea tai ammattiapua. (Ayalon & Flasher 1997, 40 ; Dyregrov 1996, 80–82 ; Erjanti & Paunonen-Ilmonen 2004, 136.)

Avioeron hetkellä niin aikuiset kuin lapsetkin voivat tarvita monenlaista apua. Tuolloin aikuiset joutuvat etsimään vastauksia siihen, mistä löytää oikeat sanat puhua lapselle avioerosta ja kuinka hankalat elämäntilanteet voi ilmaista lapsen kielellä. Kiiänmaa (2008, 92) on huomannut, että eroon liittyvä syyllisyys voi johtaa siihen, että vanhemmat arastelevat puhua erosta lapsensa kanssa. Sinkkosen (2011, 173) mielestä lasten asemaan eläytyminen voi valottaa vanhemmille lapsen tunteita ja ajatuksia, mutta juuri siihen erokriisin keskellä elävillä vanhemmilla on harvoin voimia. Vanhempien kyky reflektoida on ainakin tilapäisesti heikentynyt, minkä vuoksi lasten saama emotionaalinen tuki on heikkoa juuri silloin, kun he sitä erityisesti tarvitsisivat.

Heinosen ja Suojalan (2001, 144) mukaan lapsen maailma jäsentyy leikin kautta, minkä kautta lapsi tekee käsittämättömän käsitettäväksi ja hallittavaksi. Samanlaisen mahdollisuuden tarjoaa myös kirjallisuus ja sadut ovat yksi tapa lähestyä tätä vaikeaa aihetta (Mo 2007, 23). Monet lapset eivät halua tai eivät osaa puhua ikävistä asioista. Saduissa ikäviä asioita on mahdollista lähestyä ja käsitellä symbolisen etäisyyden avulla. Lapsi ei välttämättä kykene omaksumaan uutta asiaa elämässään järkipäisesti esitettynä, mutta sadun tai tarinan avulla hän saa mahdollisuuden samaistua vastaavassa tilanteessa oleviin tarinan hahmoihin (Mäki & Kinnunen 2005, 30). Sadut eivät vaadi lapsilta aikuismaista ihmissuhteiden analysointikykyä vaan paremminkin saattavat lapsen ikätasolle. Ojasen (1980, 12) mukaan sadut avaavat lapsen luovuuden sellaisessa vaiheessa, jolloin hän ei vielä kykene ilmaisemaan sitä muilla keinoin. (Niemelä & Lehtonen 2007, 5)

4.2 Sadut kehityksen ja kiintymyssuhteen tukena

Bettelheim (1998, 20–27) uskoo, että lapsi ymmärtää satuja paremmin kuin mitään muuta taidemuotoa. Hänen väitteensä perustuu satujen monitasoisuuteen. Satu antaa lapselle mahdollisuuden valita sen tason, jolla hänen kehityksensä etenee ja jonka hänen psyykensä on valmis vastaanottamaan. Satu muokkaantuu lapsen mielessä eri ikäkausina. Lapsen ollessa valmis seuraavaan kehitysvaiheeseen, hän korvaa sadun aiemmat merkitykset uusilla.

On mahdotonta tietää, missä ikävaiheessa ja elämän tilanteessa lapsi tarvitsee tietyn sadun sanomaa. Aikuisen on hyvä lukea lapselle eri satuja ja seurata hänen reaktioitaan, sillä vain lapsi itse voi valita mieleisensä sadut. Toisinaan vanhemmat voivat päätellä lapsen reaktioista, miksi lapsi on erityisen kiintynyt johonkin tiettyyn satuun. Usein lapsen reaktiot ovat osin tiedostamattomia ja sellaisina niiden pitääkin pysyä, joten vanhempien on hyvä pitää omat päätelmänsä omana tietonaan. Bettelheimin mukaan vanhempien selitykset lapselle, siitä miksi jokin satu kiehtoo häntä niin suuresti, riistää lapselta ei ainoastaan sadun lumouksen vaan myös sadun mahdollisuuden auttaa lasta tämän omien ongelmien selvittelyssä. Sadut rikastavat lapsen elämää juuri sen vuoksi, ettei hän täysin tiedä, miten sadun taikavoima häneen vaikuttaa. Maunumaa, Rauhala ja Simojoki (2000) toteavat, että lapsi ottaa sadusta irti

sen, mikä hänelle on mielekästä, ja se mukautuu hänen merkitys- ja kokemusmaailmaansa. Lapsen innostuneisuutta voidaan pitää merkinä siitä, että sadussa on hänen sen hetkisellevaiheelleen annettavaa. Bettelheim korostaa, että satua tulee silloin lukea lapselle niin kauan kuin hän haluaa kuulla sen uudelleen. Kun lapsi menettää kiinnostuksen satua kohtaan ja innostuu seuraavasta sadusta, on hän valmis siirtymään seuraavaan kehitysvaiheeseen. (Bettelheim 1998, 20–27 ; Brummer 2003, 84 ; Ojanen 1980, 18)

Sadut ja tarinat eivät ole vain lasten ja pienten koululaisten etuoikeus. Pehrsson, Allen, Folger, McMillen ja Lowe (2007, 409–411) ovat huomioineet esimurrosikäiset nuoret, joiden vanhemmat eroavat. Esimurrosikäisillä Pehrsson ym. tarkoittavat 10–13-vuotiaita lapsia ja nuoria, jotka ovat kehityksellisesti murrosvaiheessa lapsuuden ja nuoruuden välimaastossa. Jos heidän vanhempansa vielä eroavat tässä kehitysvaiheessa, joutuvat he käsittelemään murrosiän tuoman hormonaalisen ja fyysisen kehittymisen, kouluvaatimusten sekä moraalin ja vastuuntunnon kehittymisen lisäksi vielä vanhempien eroon liittyviä tunteita, mikä voi olla heidän kehitystasolleen liian ylivoimainen tehtävä.

Varhaisnuorten kohdalla auttava kirjallisuus on enemmän ns. itseapukirjallisuutta, jota nuori voi lukea itsenäisesti, ei niinkään tarinoita, joita nuori voi lukea yhdessä vanhemman kanssa. Nuorten kirjojen ja tarinoiden terapeuttisuus perustuu kuitenkin samoille tekijöille kuin satujen. Kirjojen avulla nuori voi käsitellä avioeroon ja kasvuun liittyviä ongelmiaan ja tunteitaan kuvitteellisen hahmon kautta, jolloin asiaan säilyy turvallinen välimatka. Kirjallisuus voi avata nuorelle ikkunan, jonka kautta hän huomaa, ettei ole ainoa, joka kamppailee samanlaisten ongelmien kanssa. Kirjallisuuden hahmot voivat toimia nuorelle rohkeana esimerkkinä ja ikään kuin johdattaa hänet vaikeiden aikojen läpi. (Pehrsson ym. 2007, 409–411)

Bettelheim (1998, 189–190) korostaa, että pelkästään sadun lukeminen ei riitä siihen, että lapsi tai nuori pystyisi satujen kautta ymmärtämään itseään ja löytämään ratkaisuja häntä koskettaviin ongelmiin. Satuja lukiessaan vanhempien tulisi pyrkiä siihen, että sadun kertomisesta ja kuulemisesta muodostuisi yhteinen positiivinen kokemus, vaikka lapsi ja vanhempi saattavatkin nauttia saduissa aivan eri asioista. Bettelheim vertaa satujen lukemista taiteeseen, jonka tavoitteena ei voi olla se, että se antaa tarkkoja vastauksia ennalta määrättyihin ongelmiin. Sadun kuulemisesta ja

kuvituksen vastaanottamista voisi Bettelheimin sanoin verrata kylvökseen: vain osa siemenistä jää itämään lapsen mieleen. Jotkin niistä vaikuttavat hänen tietoiseen mieleensä heti, jotkin taas saavat aikaan piilotajuisia prosesseja. Osa siemenistä saa odottaa pitkän aikaa, kunnes lapsen kehitys on saavuttanut sellaisen tason, että ne voivat juurtua hänen mieleensä. Jos satuja kerrottaessa tavoitteena on jokin muu kuin lapsen kokemusten rikastaminen, tulee sadusta helposti opettavainen tarina, joka koskettaa korkeintaan lapsen tietoista mieltä, vaikka juuri lapsen piilotajunnan tavoittaminen on satukirjallisuuden kaikkein suurimpia ansioita.

Myös Wetton (1995, 12–13) korostaa aikuisen läsnäolon tärkeyttä satuja luettaessa. Hänen mukaansa aikuinen ja lapsi eivät vain jaa yhteistä satua lukemisen kautta, vaan myös inhimilliset tunteensa, joita satu heissä herättää. Yhdessä vietettyjen lukuhetkien merkitys on monitasoinen (Kinnunen 2006, 155). Satujen lukeminen tarjoaa kiireetöntä yhdessä olemista, jolloin ollaan usein lähekkäin. Läheisyys ja kosketus hoitavat lapsen ja vanhemman välistä suhdetta ja luovat turvallisuuden tunnetta. Kinnunen (2006, 155) huomioi, että yhteiset lukuhetket ovat lapselle vahva viesti siitä, että hän on vanhemmalleen tärkeä ja että vanhempi voi aidosti viihtyä hänen seurassaan. Kirjojen tarkastelu ja satujen lukeminen yhdessä, palvelee Heinimaan (2001, 161) sanoin lapsen tunne-elämän kehittymistä. Lapsen identiteetin kehittymisen näkökulmasta läheisyyden ja kuunnelluksi tulemisen kokemukset ovat arvokkaita. Lapsen identiteettiin liittyy olennaisesti myös lapsen ja vanhemman välinen kiintymyssuhde ja onkin olennaista, että lapsi kokee olevansa rakastettu ja että hänen ajatuksensa todella otetaan huomioon, jolloin vanhempi antaa pohjan turvallisen kiintymyssuhteen syntymiselle ja säilyttämiselle. Kirjallisuuden kautta lapsi rakentaa sekä minäkuvaansa että kuvaansa maailmasta, johon sisältyvät myös asenteet, tunteet, kieli ja mieli (Laulajainen 2009, 54). Vaikka lapsi rakentaa maailmankuvaansa itse, saa hän tarvitteet siihen ulkopuoleltaan: ihmissuhteista, elämyksistä ja kaikesta siitä, minkä keskellä hän elää.

Frude ja Killick (2011, 441) ovat käsitelleet tutkimuksessaan satujen lukemisen ja kiintymyssuhteen yhteyttä. Heidän mukaansa perheen yhteisillä satuhetkillä on pitkäkestoisia positiivisia vaikutuksia lapsen ja vanhemman suhteeseen. Vanhemman omat tunnereaktiot ja kommentit tarinasta ohjaavat lasta käsittelemään sadun nostattamia tunteita ja ajatuksia. Sadun kautta lapsi voi käsitellä esimerkiksi mahdollisia

pelkojaan, sillä kodin turvassa vanhemman lukiessa satua, lapsi voi tuntea olonsa turvalliseksi ja näin ollen turvallisin mielin kohdata myös sadun pelottavat kohdat. Kiintymyssuhdeteorian kannalta Frude ja Killick toteavat satujen lukemisella olevan suuri vaikutus, sillä lapsen ja vanhemman yhteiset satuhetket voivat vahvistaa turvallista kiintymyssuhdetta merkittävästi.

Myös Mäki ja Kinnunen (2002, 43) ovat kiinnittäneet huomionsa satujen lukemisen vaikutukseen lapsen ja vanhemman välisessä vuorovaikutuksessa. Vanhempi voi työstää uudelleen omia lapsuuden ristiriitojaan lukemalla lapselleen satuja. Mäen ja Kinnusen mukaan näin lapsen ja vanhemman välille syntyy tilanteita, joissa sekä lapsi että vanhemmat voivat jakaa lapsi-vanhempi-suhteestaan sellaisia puolia, jotka eivät välttämättä ole miellyttäviä arkielämässä. Sadut voivat myös herättää henkiin sukupolvien välisiä ristiriitoja ja edistää niiden ratkaisemista. Iltasadut voivat myös auttaa käsittelemään nukkumaanmenon erotilanteessa esiin nousevia pelkoja, minkä seurauksena ambivalentit aggressiot on helpompi voittaa.

4.3 Satujen terapeutin luonne

Ylösen (2000, 9–10 ; 2003, 135 ; 2005, 10 ; 2007, 7–8) mukaan sadun tarkka määrittely on viivan piirtämistä veteen. Hän on kuitenkin määritellyt sadut kertomukseksi, jossa on useita episodeja sekä todellisuuden ylittäviä henkilöitä ja tapahtumia, kuten kuvitteellisia hahmoja, muodonmuutoksia ja eläinten keskusteluja keskenään tai ihmisten kanssa. Kivilaakso (2010, 9) muistuttaa, että satu on alun perin ollut aikuisten toisilleen suullisesti kertoma tarina, josta on muovautunut lasten perinne vähitellen 1800-luvulla. Lähtökohtana saduissa on myyttinen ajattelu. Sadut ovat etäällä todellisuudesta, mutta niiden henkilöt ovat samanlaisia kuin ihmiset oikeassa elämässäkin: ilkeitä ja lempeitä, uskollisia ja petollisia, rohkeita ja pelokkaita. Sadut herättävät kuulijassa tunteita, kuten vihaa, iloa, myötätuntoa ja huojennusta eli samanlaisia tuntemuksia kuin mitä esimerkiksi vanhempien avioero voi aiheuttaa lapsessa. Lapsi voi käydä läpi kohtaamiaan vaikeuksia ja menetyksiä mielikuvituksensa avulla ja löytää satujen henkilöistä ja tapahtumista yhtäläisyyksiä omiin kokemuksiinsa. Ylösen mukaan saduissa heijastuu lapsen ongelmia ratkaisuihin, mutta ne eivät tule liian lähelle lapsen omaa maailmaa, sillä tapahtumat usein sijoittuvat hyvin kaukaiseen

aikaan tai seitsemän meren tuolle puolen ja toimijoina on usein myös eläimiä tai kuvitteellisia hahmoja. (Ylönen 2000, 9–10 ; 2003, 135 ; 2005, 10 ; 2007, 7–8)

Jakobsen, Jäppinen, Tarkkonen ja Vaijärvi (1995, 3) toteavat satujen usein olevan kertomuksia erilaisista kriiseistä. Ojanen (1980, 11) on huomionnut, että satu varustaa lasta elämään hyvin samalla tavalla kuin hyvä kirja tyydyttää aikuisen moninaisia tarpeita. Se auttaa ihmistä selvittämään tunteita ja suhteita toisiin ihmisiin, löytämään vastauksia ihmissuhdeongelmiin tai ottamaan etäisyyttä itsestään. Satujen ja tarinoiden tärkeimpiä ominaisuuksia ovat niiden tarjoama tunne-elämys ja mahdollisuus kasvattaa myötäelämisen taitoa.

Koska sadut ovat yksi keino käsitellä tunne-elämän ongelmia, käytetään satuja myös terapeutisena menetelmänä. Mäki ja Kinnunen (2002, 36–37) ovat huomioineet, että Platon kirjoitti jo ennen ajanlaskumme alkua tarinoiden terapeutisesta vaikutuksesta lapsiin. Vaikka jo antiikin ajoista saakka on tiedostettu tarinoiden lukemisen terapeutisuus, vasta 1900-luvulla on alettu kutsua tarinoiden ja satujen lukemista terapeutisessa muodossa varsinaisella termillä kirjallisuusterapia. Käsitteenä lasten – ja nuorten kirjallisuusterapia voidaan määritellä yleisen kirjallisuusterapian määritelmän kautta. Ayalon (1995, 55) on määritellyt kirjallisuusterapian uuteen asuun puetuksi ikivanhaksi parannuskeinoksi, joka käyttää hyväkseen kuulijakunnan tarvetta ja halua kietoutua tarinaan, joutua juonen vietäväksi, samaistua sankareihin ja samaistumisen avulla kokea laaja tunteiden kirjo. Kuten lastenkirjallisuudessa myös kirjallisuusterapiassa on Heikkilä-Halttusen (2010, 256) mukaan pyrkimyksenä synnyttää vuorovaikutus kirjan ja lapsen välillä, jolloin kirjat voivat rohkaista lasta puhumaan vaikeista tai jopa kokonaan kielletyistä tunteista. Arvolan ja Mäen (2008, 12–13) kuvauksen pohjalta lasten- ja nuorten kirjallisuusterapia on yksi luovuusterapioista, jossa satuja, tarinoita ja muita tekstejä sekä lasten ja nuorten omia suullisia ja kirjallisia tuotoksia käytetään sekä ennaltaehkäisevästi kasvun ja kehityksen tukena että kuntouttavina ja parantavina välineinä.

Linnainmaa (2005, 14 ; 2008, 16–17) korostaa, että kirjallisuusterapialla ei ole yhtä selkeää teoriataustaa eikä varsinaisia oppi-isiä, vaan siinä on aineksia useista teoreettisista suuntauksista ja sitä voidaan toteuttaa osallistujien tarpeista ja taidoista riippuen. Kouluissa, kodeissa ja erilaisissa ryhmissä, joissa ei ole terapiakoulutuksen saanutta henkilöä, ei tehdä terapiaa vaan toimitaan terapeutisesti. Usein toimintaa

kuitenkin kutsutaan kirjallisuus- tai satuterapiaksi, vaikka ohjaajalla ei olisi psykoterapeutin koulutusta. (Ylönen 2000, 62, 68 ; Arvola & Mäki 2008, 12–14 ; Arvola & Mäki 2009, 13)

Satujen merkityksen lähtökohtana voidaan Ylösen (2000, 30) sanoin pitää vertauskuvaa eli metaforaa. Metaforaan sisältyy runsaasti luovaa voimaa ja sen olennainen ominaisuus on monimerkityksellisyys. Metaforien avulla asia ilmaistaan ja ymmärretään siten, että lauseen sananmukaisen ja puhujan sille antaman merkityksen välillä on ero. Sadun merkityksen perustuessa metaforaan, sadusta ja lapsen maailmasta pitäisi löytyä joitakin yhtymäkohtia. Sadun ja lapsen maailman välillä ei tarvitse olla ulkoisia yhtäläisyyksiä eikä sadun siten tarvitse koskettaa lasta ulkoisesti vaan sadun ja lapsen maailman väliin tarvitaan yhtymäkohta tunnetasolla. Metaforat ovat siis tehokkaita silloin, jos ne heijastavat lapsen ongelmien avainasioita, mutta poikkeavat ulkoisesti niistä. Tutkimusten mukaan jo neljävuotias voi ymmärtää yksinkertaisia aistihavaintoihin perustuvia metaforia (Ylönen 2007, 8).

Terapeuttisina pidettävät sadut poikkeavat tavallisista saduista usein henkilöhahmoillaan, tilanteillaan ja toisinaan myös sillä, että ne ovat kirjoitettu soveltumaan erilaisiin elämäntilanteisiin. Satuja valittaessa ei riitä, että löydetään lapsen elämäntilanteita käsitteleviä satuja, vaan on pohdittava, miten lapsi ne mahdollisesti ymmärtää ja millainen niiden merkitys voisi hänelle olla (Ylönen 2003, 135). Ylösen (2000, 64, 68) mukaan terapeuttisissa saduissa on henkilöitä tai usein vain yksi henkilö, jonka lapsi voi tuntea läheiseksi ja johon hän voi samaistua. Liikanen (1995, 26) on huomannut, että lapset samaistuvat itsensä kaltaisiin satuhahmoihin. Yleisimmin lapsen samaistumiskohde sadussa on ihminen, joka on lapsen kanssa samaa sukupuolta ja samanikäinen. Liikanen kuitenkin huomauttaa, että samaistumisen kannalta sukupuolta ja ikää merkittävämpää on satuhahmon käyttäytyminen. Esimerkiksi Ronja Ryövärintyttären käyttäytyminen muistuttaa enemmän poikien kuin tyttöjen käyttäytymistä, jolloin myös pojat tuntevat samaistuvansa Ronja Ryövärintyttären. Tärkeää terapeuttisen sadun henkilöhahmoissa on itsenäisyys ja omatoimisuus. Lapsen samaistumisen kohde ei saa olla täysin muiden ohjailtavissa eikä toisten avun varassa, vaan hänen omalla toiminnallaan tulee olla merkitystä sadun tapahtumiin ja loppuratkaisuun. Terapeuttisten satujen tulee olla lapselle esimerkkinä siitä, että omaan elämäänsä pystyy vaikuttamaan. Joissakin saduissa kerrotaan surusta ja toipumisesta,

toisissa hylkäämisen kokemisesta ja selviytymisestä. (Ylönen 2000, 62, 68)

Ayalon (1995, 56) uskoo, että kirjallisuuden voima piilee siinä, että lukija saattaa tunnistaa itsensä, läheisensä tai tärkeän elämäkokemuksensa tekstistä. Teksti voi muodostua osaksi lukijan sisäistä elämää herättämällä mielikuvitusta, laukaisemalla tunnekokemuksia ja välittämällä tietoa. Tarinoiden sisältämien teemojen käsitteleminen on vaarattomampaa kuvitteellisen henkilön näkökulmasta, sillä silloin lukijan ei tarvitse asettaa itseään alttiiksi. Näin omien ajatusten, asenteiden ja toisten reaktioiden tutkiminen ja vaihtoehtoisten ongelmanratkaisutapojen kokeileminen on turvallista. Sadut antavat lapselle hyödyllisen pohjan tuoda esiin toiveita, haaveita ja pelkoja, joita olisi muuten vaikea ilmaista (Herman & Bretherton 2001, 201). Ojasen (1980, 21–22) mukaan lapsen mielikuvitus on paikka, missä hän voi kohdata tunteet omilla ehdoillaan ja selviytyä voittajana. Satujen kautta lapsi voi turvallisesti astua mielikuvituksen maailmaan kuviteltuine satuhahmoineen, mikä on lapsen mielenterveyden kannalta tärkeää. Kajamaa (1999, 127) on tutkinut satuja lapsen psyykkisen terveyden edistäjänä ja on Ojasen kanssa samaa mieltä siitä, että lapsen on helpompi kestää pettymyksiä elämässä ja myöntyä todellisuuden vaatimuksiin, jos hän voi välillä toipua pettymyksistä mielikuvituksen maailmassa. Bettelheimin (1998, 212) mukaan sadut vaikuttavat sekä meidän tietoisuuteemme että piilotajuntaamme. Sen vuoksi niiden ei tarvitse välttää ristiriitoja, sillä piilotajunnassamme on joka tapauksessa samanaikaisesti erilaisia, keskenään ristiriitaisia pyrkimyksiä.

Hyvän sadun tuntomerkinä voidaan pitää hyvän ja pahan taistelua, jonka avulla lapsi pystyy asettamaan itsensä eri rooleihin ja siten kokemaan erilaisia tunteita aina pelosta onnistumiseen. Sadut vahvistavat lapsen minuutta ja auttavat häntä herättelemään ja tunnistamaan kadoksissa olevia tunteita. Mäen ja Kinnusen (2005, 27–29) mukaan hoitava satu on selvästi kuvitteellinen, jolloin lapsi ymmärtää eron satujen maailman ja todellisen maailman välillä. Ylönen (2000, 14) on Mäen ja Kinnusen kanssa samaa mieltä siitä, että satujen onnellinen loppu on lapselle tärkeä, sillä se mahdollistaa tilanteen, jossa hän voi ennakoida sadun tapahtumia ja nauttia pelottavistakin kohdista tietäen, että vaikeista tilanteista selvitään. Satujen onnellinen loppu luo myös uskoa tulevaisuuteen. Sadut ja tarinat ovat oivallinen keino luoda positiivisia mielikuvia tulevaisuudesta ja selviytymisestä (Kiianmaa 2008, 97). (Mäki & Kinnunen 2005, 27–29)

Useissa tutkimuksissa on keskitytty siihen, miksi kirjallisuutta tulisi käyttää lasten ja nuorten voimavarana. Näissä tutkimuksissa on korostettu roolihahmoihin samaistumisen ja erilaisten ongelmanratkaisutapojen tärkeyttä tarinoissa. Satujen ja tarinoiden avulla lapsi tai nuori huomaa, ettei hän ole ensimmäinen tai ainoa henkilö, joka kamppailee tiettyjen ongelmien kanssa. Lapsi ja nuori voi saada kirjallisuudesta myös voimaa puhua avoimemmin ongelmistaan sekä ymmärtää, että ongelmiin voi olla useita erilaisia ratkaisuja. Kirjallisuudesta voi löytyä myös keino purkaa ongelmallisen tilanteen aiheuttamaa henkistä painetta. Satujen ja tarinoiden kautta lapsi tai nuori voi kehittää itsetuntemustaan ja oppia ymmärtämään paremmin yleisesti ihmisen käyttäytymistä. (Gavigan, Kurts & Mimms 2011, 125–126 ; Kramer & Smith 1998, 91 ; Lowe 2009, 2 ; Pardeck 1994, 421)

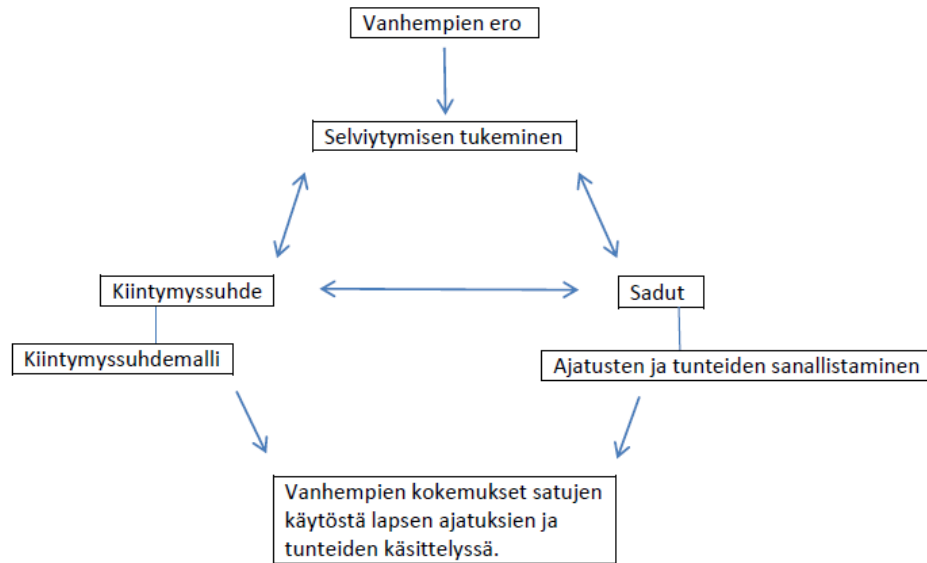
5 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

5.1 Tutkimuksen tarkoitus ja tutkimuskysymykset

Vanhempien avioeron vaikutuksia niin lapsiin kuin lapsen ja vanhemman suhteeseen on tutkittu paljon (mm. Hetherington & Stanley-Hagan 2002, 288–289 ; Hetherington 2003, 217 ; Kelly 2000, 963–964 ; Kiianmaa 2008, 142 ; Kiiski 2011, 106 ; Nieminen 1993, 118 ; Vidgren 1993, 28–29). Näissä tutkimuksissa on keskitytty avioeron vaikutuksiin, mutta ei niinkään selviytymiskeinoihin. Selviytymiskeinoista juuri satujen käyttöä erotilanteessa on aiemmin tutkinut mm. Ylönen (2000, 2003, 2005, 2007), Bettelheim (1984), Arvola & Mäki (2008), Ojanen (1980) sekä Kramer ja Smith (1998). Heidän näkökulmansa on ollut sanojen hoitava vaikutus ja satujen terapeuttisuus. Tämän tutkimuksen tarkoituksena on laajentaa satujen käytön katsontakantaa ja tuottaa sellaista satujen käyttöä koskevaa tutkimusta, jossa on käytetty satuja lapsen selviytymiskeinona vanhempien erotessa kiintymyssuhdeteorian valossa. Satujen ja kiintymyssuhteen yhteyttä suoranaisesti on tutkittu hyvin vähän, mutta satujen vaikutusta lapsen ja vanhemman suhteeseen ovat sivunneet mm. Mäki ja Kinnunen (2002, 43) sekä Wetton (1995, 12–13).

Tutkimuksen tavoitteena on tutkia satuja lapsen apuna vanhempien erotessa.

1. Miten vanhemmat kokivat satujen merkityksen kiintymyssuhteen luomisen ja ylläpitämisen näkökulmasta?
2. Kokivatko vanhemmat, että sadut auttoivat lasta kanavoimaan ja sanallistamaan ajatuksiaan ja tunteitaan vanhempien eroon liittyen?
3. Millaisia ajatuksia lasten erokokemusten käsittely satujen avulla herätti vanhemmalla?

KUVIO 2. Tutkimusta ohjaava malli.

Tutkimusta ohjaava malli kuvaa tutkimuksen ydinrunkoa. Vanhempien eroa käsitellään tässä tutkimuksessa selviytymisen tukemisen näkökulmasta. Selviytymisen tukemiseen olennaisesti vaikuttavat lapsen ja vanhemman välinen kiintymyssuhde ja kiintymysmalli (vrt. Poijula 2007, 87–88 ; Punamäki 2001, 185–190). Sadut taas ovat yksi selviytymisen tukemisen keino, jonka avulla voidaan lähestyä vaikeaa aihetta, kuten vanhempien avioeroa lapsen tasolla. Tutkimusten (vrt. Ylönen 2000, 9–10 ; 2003, 135 ; 2005, 10 ; 2007, 7–8) mukaan satujen kautta lapsi voi käsitellä omia ajatuksiaan ja tunteitaan turvallisen etäisyyden päästä. Ne voivat auttaa lasta myös sanallistamaan ajatuksiaan ja tunteitaan. Sadut lapsen ajatusten ja tunteiden sanallistajana on tämän tutkimuksen kannalta yksi merkittävimpiä tutkimuskohteita. Tutkimuksen kahden suunnan, satujen ja kiintymyssuhteen yhdistävänä tekijänä toimivat vanhemmat, joiden kokemuksiin ja havaintoihin tutkimusaineisto perustuu.

5.2 Tutkimusmenetelmät

5.2.1 Kvalitatiivinen tutkimus

Tutkimus toteutettiin kvalitatiivisena eli laadullisena tutkimuksena. Hirsjärven, Remeksen ja Sajavaaran (2009, 161) mukaan kvalitatiivisessa tutkimuksessa lähtökohtana on todellisen elämän kuvaaminen kokonaisvaltaisesti. Kun jotakin ilmiötä kuvataan kvalitatiivisin keinoin, ei pyritä tilastollisiin yleistyksiin, vaan pyritään kuvaamaan ja ymmärtämään kyseistä ilmiötä tai antamaan teoreettisesti mielekäs tulkinta siitä. Kvalitatiiviseen tutkimukseen sisältyy aina ajatus todellisuudesta moninaisena. Todellisuus on niiden merkitysten kokonaisuus, jossa ihmistä voidaan yleisesti tarkastella: se muodostuu tutkimuksen kohteista, kuten yksilöstä, yhteisöstä, sosiaalisesta vuorovaikutuksesta, arvotodellisuudesta ja yleisesti ihmisten välisistä suhteista (Varto 1996, 23). Todellisuutta ei voi pirstoa mielivaltaisesti osiin, sillä tapahtumat muovaavat toisiaan ja niiden väliltä on mahdollista löytää erilaisia suhteita. Todellisuutta tarkastellaan laadullisen tutkimuksen keinoin merkitysten maailmana, jossa merkitykset näkyvät ihmisen toimina, päämäärien asettamisena, suunnitelmina, hallinnollisina rakenteina, yhteisöjen toimina ja muina ihmisestä lähtöisin olevina ja ihmiseen päättyvinä tapahtumina. Varto (1996, 24) korostaa, että mikään todellisuuden ilmiöistä ei ole ihmisestä riippumaton, sillä merkitykset voivat syntyä vain ihmisen kautta. (Eskola & Suoranta 1998, 14, 61.)

Laadullinen tutkimus vie tutkijan lähelle tutkittavaa kohdetta. Laadullinen tutkimus on luonteeltaan prosessorientoitunutta eli aineistoon liittyvien näkökulmien ja tulkintojen katsotaan voivan kehittyä tutkijan tietoisuudessa vähitellen tutkimuksen edetessä. Se edellyttää tutkijalta, että hän tiedostaa oman tietoisuutensa kehittymisen tutkimuksen edetessä. Esimerkiksi tutkimusongelma ei ole välttämättä täsmällisesti tiedossa tutkimuksen alussa, vaan tutkimusongelma täsmentyy tutkimuksen kuluessa. Tarkastelu voi näkemyksen kehittyessä kohdentua uusiin mielenkiinnon kohteisiin. Kiviniemi toteaa, että on keskeistä löytää ne tutkimuksen edetessä esiin nousevat johtavat ideat, joihin nojaten tutkimuksellisia ratkaisuja tehdään. Laadullisessa tutkimuksessa rajaaminen on tulkinnallista rajaamista, sillä tutkijan omat intressit ja tarkastelunäkökulmat vaikuttavat aineiston keruuseen ja kerääntyvän aineiston luonteeseen. Laadullisin menetelmin kerätty aineisto ei siis kuvaa sellaisenaan

todellisuutta, vaan todellisuus välittyy lukijalle aina tulkinnan välittämänä. (Kiviniemi 2001, 68–69, 71)

Laadullisen tutkimuksen tulkinnallisen luonteen myötä tutkimustani on hyvä ajatella myös hermeneutiikan näkökulmasta. Laine (2001, 29) on määritellyt hermeneutiikalla tarkoitettavan yleisesti teoriaa ymmärtämisestä ja tulkinnasta. Siinä pyritään löytämään tulkinnalle mahdollisia sääntöjä, joita noudattaen voidaan puhua vääristä ja oikeammista tulkinnoista. Hermeneuttisen tutkimuksen päämääränä on ymmärtää tutkimuksen kohdetta syvemmin. Oesch (2005, 14) kuvailee nykyään hermeneutiikalla viitattavan yleensä ns. filosofiseen hermeneutiikkaan, jonka juuret ovat Heideggerin (vrt. Heidegger 2000) hermeneuttisessa filosofiassa. Hermeneuttisen ajattelun mukaan tutkija ei voi ymmärtää puhetta vain tarkastelemalla sen ulkoista materialisoitunutta muotoa vaan hänen on ymmärrettävä se, mitä puhe välittää (Oesch 2005, 16). Myös Kupiainen (2005, 88) määrittelee hermeneutiikkaa samoin. Hänen mukaan olennaista on, että mieli tai merkitys liittyy inhimilliseen kokemukseen ja että ilmiöitä tarkastellaan merkityksellisinä ja näin ollen inhimilliseen kontekstiin liittyen tulkinnallisina. Hermeneuttisen tutkimukseen kuuluu olennaisesti myös kehämäisyys. Gadamerin (2005, 29) mukaan ymmärtämisen kehärakenne perustuu ajatukselle, jonka mukaan kokonaisuus tulee ymmärtää yksittäisestä ja yksittäinen kokonaisuudesta. Näin ollen tutkijalla on tutkittavasta kohteesta jonkinlainen alustava mielikuva, esiyymmärrys, jota hän pyrkii tutkimuksellaan syventämään. Esiyymmärrys muuttuu tutkimuksen edetessä, tutkijan ymmärryksen ja tulkinnan kehittyessä (vrt. Kupiainen 2005, 92).

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa tutkittava ja tutkija elävät samassa maailmassa, samassa todellisuudessa. Heillä molemmilla on yhteys pääasiassa samoihin, mutta myös erilaisiin merkityskokonaisuuksiin, joiden perusteella he ymmärtävät maailmaa. Varto (1996, 27) kuvailee toisilla käsityksen olevan möhkäleisempi ja toisilla taas eriytyneempi, mutta yhteistä on se, että kaikilla on joka tapauksessa kokonaiskäsitys todellisuudesta jossa elämme. Eriteltävät järkiperaiset piirteet ja erittelylle antautumattomat irrationaaliset piirteet muodostavat kokonaiskäsityksemme. Molemmantyyppiset piirteet vaikuttavat siihen, kuinka toimimme. Tutkimuksissa yleensä pyritään tuomaan esille järkiperaiset piirteet, mutta varsinkaan tällaisessa kokemukseen perustuvassa tutkimuksessa ei voi jättää irrationaalisia piirteitä huomiotta, sillä sekä tutkijan ennako-oletuksissa että tutkittavan tutkimuksen kohteiksi tulevilla

toimissa vaikuttaa kunkin sen hetkinen kokonais käsitys todellisuudesta, sillä se on Varton (1996, 27) mukaan laajin merkitysyhteys, jonka ihminen ymmärtää.

Metsämuuronen (2003, 169–171) toteaa, että lähes kaikki kvalitatiivinen tutkimus on tapaustutkimusta, eikä tämä tutkimus tee poikkeusta. Tapaustutkimus perustuu tutkittavan kokemuksiin ja tarjoaa näin ollen luonnollisen pohjan yleistämislle. Tapaustutkimuksessa korostuu yksilöiden kyky tulkita inhimillisen elämän tapahtumia ja muodostaa merkityksiä maailmasta, jossa he toimivat (Syrjälä 1995, 13). Tutkijan kannalta kiinnostavia ovat ne merkitykset, joita tutkittava antaa toimintoilleen omassa ympäristössään. Peltolan (2007, 111) mukaan tapaustutkimuksen peruslähtökohtana on tuottaa tietoa erityisistä olosuhteista, ilmiöistä, prosesseista, merkityksistä ja tiedosta, jotka on sidottu paikkaan ja aikaan. Tapaustutkimuksella huomataan sosiaalisten totuuksien monimutkaisuus ja sisäkkäisyys. Tuotoksena tapaustutkimus muodostaa kuvailevan materiaalin arkiston, joka voidaan raportoida myös kansantajuisiksi, jolloin se palvelee monenlaista lukijakuntaa. Tapaustutkimus on Syrjälän (1995, 13) mukaan konkreettista, elävää ja yksityiskohtaista todellisuuden lähikuvausta ja tulkintaa, jossa todellisuutta lähestytään kokonaisuutena eri näkökulmista. Tässä tutkimuksessa tapaustutkimuksen luonne näkyy selkeästi tulososiossa, jossa osallistujien ääni kuuluu ja toiminta näkyy suorina lainauksina heidän puheestaan (vrt. Syrjälä 1995, 13). (Cohen & Manion, 1995, 123.)

Kvalitatiivisen tutkimuksen yhteydessä nousee usein esiin kysymys laadullisen tutkimuksen aineiston kattavuudesta ja koosta (Tuomi & Sarajärvi 2009, 85). Hirsjärven ym. mukaan kvalitatiivisessa tutkimuksessa tutkimusaineiston koko ei ole keskeisessä osassa vaan tutkijan kyky ymmärtää tutkittavaa kohdetta. Koska tutkimuksen tarkoituksena ei ole etsiä tilastollisia säännönmukaisuuksia tai keskimääräisiä yhteyksiä, aineiston koko ei määräydy näihin perustuen. Tämän vuoksi laadullisessa tutkimuksessa on periaatteena se, että henkilöt, joilta tietoa kerätään, tietävät tutkittavasti ilmiöstä mahdollisimman paljon tai heillä on kokemusta asiasta. Tässä tutkimuksessa kokemuksellisuus korostuu, sillä tutkittavat ovat lukeneet satuja omien kokemustensa valossa ja tarkkailleet satujen vaikutuksia kokemuksiinsa perustuen. Vaikka aineistosta ei tehdä päätelmiä yleistettävyyttä ajatellen, on ajatuksena alun perin ollut, että tutkimalla yksityistä tapausta tarpeeksi tarkasti saadaan näkyviin myös se, mikä on ilmiössä merkittävää ja mikä toistuu myös silloin kun ilmiötä tarkastellaan yleisemmällä

tasolla. (Hirsjärvi, Remes, Sajavaara 2009, 181–182 ; Tuomi & Sarajärvi 2009, 85–86)

5.2.2 Eläytymismenetelmä tutkimuksessa

Tämän tutkimuksen aineiston keruuseen liittyy hermeneuttisen näkökulman lisäksi olennaisesti myös eläytymismenetelmä satuihin eläytymisen näkökulmasta. Eskola (2010, 72) on perehtynyt eläytymismenetelmään ja kuvaillut eläytymismenetelmän olevan menetelmä, jossa tutkimusaineiston keräämisen keinona käytetään pienten esseiden tai lyhyiden tarinoiden kirjoittamista tutkijan antamien ohjeiden mukaan. Yleensä vastaajille annetaan kehyskertomus, jonka antamien mielikuvien mukaan heidän tulee kirjoittaa pieni tarina. Eläytymismenetelmän tarinat eivät ole välttämättä kuvauksia todellisuudesta vaan tarinoita siitä, mikä saattaa toteutua ja mitä eri asiat merkitsevät. Tutkimuksessani kehyskertomuksina ovat toimineet tutkimukseen valitut sadut, joihin pohjautuen perheen vanhempi on kirjoittanut muistiinpanonsa.

Eskola (2010, 81) kuvailee, että eläytymismenetelmällä kerätyn aineiston tehtävänä ei välttämättä ole hypoteesien todistaminen, vaan hypoteesien keksiminen. Aineistojen avulla tutkija voi löytää aivan uusia näkökulmia, ei vain todentaa ennestään epäilemäänsä. Eläytymismenetelmä antaa laadulliselle tutkimukselle mielekkään pohjan, sillä siinä ei vain pyydetä vastauksia tutkijan muodostamiin kysymyksiin tutkijan muodostamilla käsitteillä, vaan vastaajat voivat vapaasti tuottaa käsityksensä tutkittavasti asiasta, jolloin tutkijan alkuhypoteesit eivät ohjaa tutkittavan ajatuksia.

5.2.3 Tutkimuksen eettisyys

Koska tutkimus käsittelee satuja avo- tai avioerolapsen näkökulmasta, on tutkimuksen eettisyyteen kiinnitetty huomiota. Tuomen ja Sarajärven (2009, 131) mukaan tutkimukseen osallistuvilla ei pidä aiheuttaa minkäänlaista vahinkoa ja heidän hyvinvointinsa on asetettava kaiken edelle. Vaikka sadut yksistään tutkimuskohteena ovat hyvin neutraali aihe, toi avioeron näkökulma tutkimukseen lisää haastetta juuri tutkimuksen eettisyyden vuoksi. Satututkimuksen tarkoituksena oli löytää lapsille apukeinoja vanhempien avo- tai avioerosta selviytymiseen, mutta riskinä oli myös kipeän aiheen nostattamat tunteet perheen satuhetkissä. Tutkimuksen teon aikana on

täytynyt muistaa tutkimuseettiset normit. Vaikka ne eivät sido tutkijaa laillisesti, sitovat ne häntä ammatillisesti. Normien kautta sekä ohjataan tutkimuksen tekoa että ilmaistaan niitä arvoja ja asenteita, joihin tutkijoiden odotetaan sitoutuvan. Ne eivät sisällä suoria ratkaisuja konkreettisiin ongelmiin, joten ne eivät vapauta tutkijaa harkintaan ja huolelliseen arviointiin perustuvasta vastuusta. (Kuula 2011, 58–59)

Avioeron näkökulma lisäsi tutkimuksen arkaluontoisuutta, vaikka se ei kuulukaan Kuulan (2011, 135–136) luettelemiin lain määrittämiin arkaluontoisina pidettyihin seikkoihin, joita ovat muun muassa tutkittavien sosiaalietyudet, terveydentila, uskonnollisuus ja seksuaalinen suuntautuminen. Kuula kuitenkin huomioi, ettei tutkija voi luottaa vain lakiin, vaan arkaluontoisuuden määrittely on hyvä jättää tutkittavalle itselleen. Nikunen (2008, 156) on huomionut, että arkaluonteisiin aiheisiin liittyy erilaisia tunteita, häpeästä vihaan ja pelkoon, mikä tutkijan on otettava huomioon tutkimusta tehdessään. Tähän tutkimukseen osallistuneet perheet eivät kokeneet tutkimusta liian arkaluontoisena, mutta tutkimuksesta kieltäytyneiden määrystä voi päätellä, että myös tässä tutkimuksessa arkaluonteisuus on noussut yhdeksi aineiston koon selittäjäksi. Kuulan mukaan se mikä on arkaluonteista ja mikä ei, määräytyy pitkälti kulttuuristen ja tilannekohtaisten tekijöiden mukaan.

Tässä tutkimuksessa sain huomata, että suhtautuminen voi olla erilaista saman ryhmän sisällä ja tutkijalle vähäpätöiset seikat voivat olla tutkittavalle hyvinkin merkittäviä (vrt. Kuula 2011, 136). Tutkijan silmissä esimerkiksi eronneet perheet liputetaan kaikki saman ryhmän alle eikä tutkija-tutkittava-suhdetta ajatella inhimillisyyden näkökulmasta. Munter (1996, 70–71) on kuitenkin pohtinut tutkija-tutkittava-suhdetta juuri inhimillisyyden kautta. Hänen mukaansa tutkijan ja tutkittavan suhdetta ei voi pitää mekaanisen yksioikoisena, vaan se tulee nähdä muuntuvana ihmissuhteena. Täytyy muistaa, että tähän tutkimukseen osallistuneet vanhemmat ja heidän lapsensa ovat persoonallisia yksilöitä ja ennen kaikkea omien perheidensä jäseniä. On mahdotonta tehdä tutkittavista yhtä inhimillisesti yhtenäistä ryhmää, vaikka heidät täytyykin kategorisoida.

Tutkittavien näkeminen yksilöinä ja persoonina luo aralle aiheelle eettisesti hieman pehmeämmät lähtökohdat. Munter (1996, 70–71) toteaa, että tutkijan on tiedostettava, että tutkittavat tietävät asioita, joita ulkopuolinen tutkija ei voi tietää. Sen

vuoksi tutkija ei voi ajatella tekevänsä tutkimusta yksin. Kun tutkimuksen aihe on arka, on tutkijan kiinnitettävä erityistä huomiota tutkija-tutkittava- suhteeseen. Kaikkien tutkittavien kanssa pyrin luomaan luottamuksellista suhdetta tapaamalla tutkittavat vähintään kahteen kertaan – satukirjojen luovuttamisen ja varsinaisen haastattelun yhteydessä. Kahden tapaamisen aikana ei kuitenkaan voi päästä sisään tutkittavan ajatusmaailmaan, minkä vuoksi jokaiseen tulokseen ja jopa suoraan lainaukseen sisältyy tulkinnan ja väärin ymmärtämisen vaara. Tuloksia lukiessaan tutkimukseen osallistuneet perheet voivat kokea, että suorat lainaukset ovat kyllä heidän sanojaan ja ajatuksiaan, mutta tutkijan tulkinta antaa niistä väärän kuvan (vrt. Munter 1996, 79). Kun tutkimuksen aineistossa käsitellään asioista, joihin tutkittavalla liittyy paljon tunteita, voi tutkijan väärä tulkinta tai asioiden yhdistäminen tuntua hyvin henkilökohtaiselta vääryydeltä.

Tutkimuksen rakennetta suunnitellessa täytyi kiinnittää huomiota myös normeihin, jotka koskevat lapsia tutkimuskohteena. Vaikka varsinainen tutkimusaineisto kerättiin vanhemmilta, olivat lapset keskeinen osa tutkimusta. Kallio (2010, 170) huomioi, että vaikka tutkimus liittyisi lapsiin, ei lapsiin tai lapsuuteen liittyviä kysymyksiä ole aina mielekästä tutkia suoraan lasten kanssa. Näin oli myös tässä tutkimuksessa. Tutkimusaineistona käytettiin vanhempien havaintoja lastensa reaktioista ja keskusteluja, joita he olivat käyneet lastensa kanssa satuviikkojen aikana, ei suoraa lapsen tuottamaa aineistoa. Mäkelän (2010, 68) mukaan alaikäiset lapset ja nuoret ovat tutkimuksen kannalta vajaavaltaisia ja suojeittomia tai haavoittuvia. Vajaavaltaisuuden vuoksi heidän tutkimiseensa vaaditaan useimmissa maissa huoltajan suostumus. Tämän tutkimuksen yhteydessä huoltajilta ei pyydetty erillistä suostumusta lapsen tutkimiseen, sillä suostumusta pidettiin oletusarvona tilanteessa, jossa vanhempi itse suostui mukaan tutkimukseen, tutkimuksen ideaan ja rakenteeseen tutustuttuaan.

Tutkimus, joka arvostaa lasten kokemuksia ja eettisyyttä, tähtää lasten hyvinvoinnin parantamiseen, suojelee lasta tutkimustilanteessa, pyrkii siihen, että tutkimukseen osallistuminen olisi lapselle miellyttävä kokemus ja antaa lapselle mahdollisuuden valita, haluaako hän osallistua (Hill 2005, 67). Tämän tutkimuksen kohdalla vanhemmat olivat tehneet päätöksen tutkimukseen osallistumisesta itsenäisesti, mutta lapsilla oli mahdollisuus kieltäytyä kuuntelemasta satua, jos se tuntui jostain syystä epämiellyttävältä. Yhdessä perheessä yksi perheen lapsista käyttikin tätä

oljenkortta kieltäytyessään kahdesta ensimmäisestä satutuokiosta. Sinällään lapsella oli tällöin oikeus kieltäytyä vain satuhetkestä, ei tutkimuksesta kokonaan, sillä vanhempi raportoi myös tällaisen reaktion osaksi tutkimusta. Tässä tilanteessa lapsi osallistui kuitenkin muihin satuhetkiin oma-aloitteisesti, joten voidaan ajatella, että kyse oli nimenomaan lapsen reaktiosta, ei niinkään lapsen oikeudesta tai tahdosta kieltäytyä tutkimuksesta.

5.3 Aineiston hankinta

Tutkimuksen kohteena ovat lapsiperheet, joissa on leikki- ja/tai kouluikäisiä lapsia ja joissa vanhemmat ovat eronneet. Tutkimukseen osallistui neljä perhettä, joissa lapset olivat iältään n. 3-9-vuotiaita (ks. liite 5) ja erosta oli kulunut keskimäärin kaksi vuotta. Lapsia tutkimukseen osallistui yhteensä kahdeksan, joista neljä oli tyttöjä ja neljä poikia. Kolmesta perheestä tutkimukseen osallistui perheen äiti, joka oli lasten lähivanhempi ja yhdestä perheestä perheen isä, joka oli lapsiaan säännöllisesti tapaava etäisä. Perheiden tehtävänä oli lukea viisi satua ja keskustella niistä. Näiden satuhetkien pohjalta vanhempi teki lyhyet muistiinpanot, joita käytettiin haastattelussa pohjana yleisten kysymysten lisäksi. Kaikki perheet lukivat samat sadut, mutta saivat itse päättää satujenlukujärjestyksen. Tutkimuksessa käytettiin seuraavia satuja (ks. liite 3): Grahnin ja Piepposen (2009) *Siili ja taikakorut*, Tonterin ja Talvitien (2011) *Okko Oravan kaksi pesää*, Colen (1998) *Avioerotus*, Grayn (2009) *Rakkausliima* ja Weningerin ja Mauclerin (2008) *Nähdään taas, isä*. Yhdessä perheessä oli jätetty yksi satu (Nähdään taas, isä) lukematta lasten vahvojen reaktioiden vuoksi. Muissa perheissä kaikki sadut oli luettu. Kolmessa perheessä sadut luettiin yhden viikon aikana, mutta yhdessä perheessä sadut jaettiin useammalle viikolle lapsen ja vanhemman asuessa eri paikkakunnilla.

Aineiston keruu aloitettiin jo helmikuussa 2012, mutta varsinainen aineisto kerättiin kesän 2012 aikana. Perheitä yritettiin saada mukaan tutkimukseen helmikuusta 2012 alkaen niin kahden perheneuvolan, yksinhuoltajien liiton, perhepuiston kuin lehti-ilmoituksen kautta, mutta tulos oli laiha. Tavoiteaineistonani oli viisi perhettä, joten neljällä perheellä jäin hieman tavoitteestani. Tutkimukseen osallistuneet neljä perhettä olivat kuitenkin hyvin innokkaasti mukana tutkimuksessa ja olivat selvästi paneutuneet satuviikkoihin, joten neljällä aktiivisella perheellä sain riittävän aineiston kerättyä.

Jokisen (2008, 245) mukaan minimaalinen aineisto ei pilaa tutkimusta, jos tutkimusasetelma on sellainen, että muutamalla haastattelulla tullaan toimeen. Tässä tutkimuksessa neljän perheen tutkiminen oli riittävä, sillä tutkimusaineisto ei koostunut pelkästään haastattelusta, vaan myös saduilla, satuviikolla ja niihin liittyvillä muistiinpanoilla oli suuri merkitys aineistolle.

Varsinainen aineisto kerättiin haastatteluilla. Vanhemmat olivat kuitenkin kirjoittaneet jo satujen lukuvaiheessa satuhetkistään muistiinpanoja, joita käytettiin aineistona ja joihin haastatteluissa viitattiin. Vanhemmat olivat kirjoittaneet keskimäärin 2 sivun mittaiset muistiinpanot ranskalaisin viivoin, joissa he kuvasivat satuhetkien tunnelmaa, reaktioita ja kommentteja. Kaikki haastateltavat kertoivat kokemuksistaan omatoimisesti, eikä heiltä tarvinnut ”lypsää” tietoa. Mason (2007, 67) korostaa, että vaikka haastattelu on kuin vapaata keskustelua, se on suunniteltava hyvin, jotta se toimii ja vastaa tutkimuskysymyksiin. Haastattelu koostuikin kaikille yhteisistä etukäteen suunnitelluista kysymyksistä (ks. Liite 4) sekä muistiinpanojen pohjalta syntyneestä keskustelusta. Muistiinpanot nostettiin esiin vielä haastatteluvaiheessa, jotta tutkittava sai vapaasti selittää muistiinpanojensa sisällön ja minulla oli mahdollisuus esittää tarkentavia kysymyksiä, jolloin väärinymmärryksen ja tulkinnan riski pieneni. Haastattelut kestivät n. 30 - 35 minuuttia riippuen haastateltavasta ja ne nauhoitettiin myöhemmän aineiston analyysin helpottamiseksi. Kahdessa haastattelussa perheen lapset olivat läsnä haastattelun alussa, jolloin myös he vastailivat kysymyksiin esimerkiksi siitä, mikä satu heitä miellytti eniten ja mistä syystä tai minkä vuoksi joku saduista ei ollut niin lasten mieleen.

5.4 Aineiston analyysi

Kvalitatiiviselle tutkimukselle tyypillinen aineiston analyysimenetelmä on sisällönanalyysi, jolla pyritään saamaan tutkittavasta ilmiöstä kuvaus tiivistetyssä ja yleisessä muodossa. Tuomi ja Sarajärvi (2009, 92) kiinnittävät huomionsa erityisesti tiivistettyyn ja rajattuun aineistoon, sillä laadullisen tutkimuksen aineistosta löytyy aina useita kiinnostavia asioita, joita ei etukäteen ole osannut ennustaa. Kaikkea ei kuitenkaan voi tutkia yhden tutkimuksen nimissä, vaan on valittava jokin tarkkaan rajattu ilmiö, josta tutkimukseen otetaan mukaan kaikki mitä irti saa. Kaikki muu mielenkiintoinen materiaali saa jäädä odottamaan seuraavaa tutkimusta. Aineiston

pilkkomiseen ja ryhmittelyyn aihepiirien mukaan voidaan käyttää luokittelua, teemoittelua tai tyypittelyä. Tässä tutkimuksessa aineiston analyysissä on keskitytty kahteen vahvaan teemaan kiintymyssuhteisiin ja satuihin, joiden alle aineisto on analysoitu. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 91–93)

Laadullisen tutkimuksen aineiston analyysi voi olla aineistolähtöistä, teorialähtöistä tai teoriaohjaavaa. Aineistolähtöisessä analyysissä pyritään muodostamaan teoreettinen kokonaisuus pelkästään aineiston pohjalta. Teorialähtöisessä analyysissä sen sijaan nojataan johonkin tiettyyn teoriaan, malliin tai auktoriteetin luomaan ajatteluun. Teorialähtöisessä analyysissä tutkittava ilmiö ikään kuin kuvataan ja määritellään jonkin jo tunnetun mukaisesti, jolloin aineiston analyysia ohjaa valmis aikaisemman tiedon perusteella luotu malli. Teoriaohjaava analyysi taas on tämän tutkimuksen kannalta keskeinen. Siinä on teoreettisia kytkentöjä, mutta ne eivät pohjautu suoraan teoriaan vaan teoria voi toimia apuna analyysin etenemisessä. Tässä tutkimuksessa esimerkiksi käytetään Poijulan (2007, 82–83) kiintymyssuhdeluokittelua pohjana aineiston analyysissä, mutta aineiston analyysi kokonaisuudessaan ei perustu Poijulan luokittelulle, jolloin se ei täytä teorialähtöisen analyysin piirteitä. Tuomi ja Sarajärvi (2009, 97) kuvaavat teoriaohjaavassa mallissa olevan tunnistettavissa aikaisemman tiedon vaikutus, mutta aikaisemman tiedon merkitys ei ole teoriaa testaava, vaan ennemminkin uusia ajatusuria avaava. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 95–97)

Aloitin aineiston analyysin kuuntelemalla kaikki haastattelut läpi ja kirjoittamalla ne auki sana sanalta. Tämän jälkeen luin haastattelut ja perehdyin sisältöön kokonaisuutena. Anonymiteetin säilyttämiseksi muutin haastatteluissa käytetyt lasten oikeat nimet keksittyihin nimiin. Jo tässä vaiheessa huomasin haastattelujen keskittyneen konkreettisesti satujen terapeuttisuuteen kiintymyssuhteiden luodessa tarvetta satujen kaltaiselle keinolle käsitellä asioita. Tämän havainnon pohjalta arvioin haastattelut tutkimusongelmia vastaaviksi.

Aineisto jakaantui teorian pohjalta kahteen luokkaan kiintymykseen ja satuihin, joita on käytetty jaotteluna myös tutkimuksen tulososiossa. Aineiston koodaamisessa käytin kuitenkin viittä alaluokkaa, joista kiintymys muodosti yhden luokan ja satujen terapeuttisuus, reaktiot satuihin, tunteista puhuminen ja satuhetkien konkreettinen kuvailu muodostivat neljä luokkaa. Nämä erottelin puhtaaksi kirjoitetuista

haastatteluista eri värikoodein. Kun olin analysoinut haastattelut alaluokkien mukaan, tein saman jaottelun vanhempien kirjoittamille muistiinpanoille. Kunkin alaluokan alle kootut ilmaisut ryhmittelin vielä aiheen mukaan. Esimerkiksi alaluokan ”tunteista puhuminen” alle muodostui kategoriat samaistuminen, ikävä ja riitely. Ilmaisuihin *Vanhin sanoi, että hänelläkin puristaa joskus rintaa ikävästä.* (Äiti 1, muistiinpanot) luokiteltiin ensin tunteista puhumisen alle ja sitten ikävästä puhumisen kategoriaan. Joissakin ilmaisuihin oli päällekkäisyyksiä kahden eri luokan tai kategorian välillä. Edellä mainitussa ilmaisussa on kyse myös samaistumisesta, sillä lapsi samaistui Siili-lapseen, jonka rintaa puristi ikävästä. Tällaisessa tilanteessa jaottelin aineiston kuitenkin aina sen alaluokan tai kategorian alle, joka ilmaisussa oli tutkimuksen kannalta vahvempaan, tässä tapauksessa ikävästä puhuminen. Aineiston analyysin aikana pyrin pysymään mahdollisimman yksilöllisessä katsantokannassa, sillä näin pienellä aineistolla yksilön äänellä on huomattavasti suurempi merkitys kuin yleisellä luokittelulla, vertailulla tai ilmaisujen laskemisella.

Tulososiossa olen käyttänyt paljon aineistosta nousevia suoria lainauksia, sillä mielestäni niiden kautta voimme päästä tässä tutkimuksessa paremmin yksilön ajatusten sisälle. Hirsjärven, Remeksen ja Sarajärven (2009, 162, 164) mukaan jokainen kertomus onkin todellinen tapaus ja edustaa sellaisenaan laadullista tutkimusta, jonka tavoitteena on käsitellä jokaista tapausta ainutlaatuisena, ei yleistää. Näiden lainausten alkuperä on merkitty yksinkertaisesti haastateltavien mukaan: Äiti 1, Äiti 2, Äiti 3 ja Isä 1. Päädyin tähän ratkaisuun sen vuoksi, että tulososiossa on mielekästä nähdä kolmen lähivanhempana toimivan äidin ajatuksia, suhteessa isään, joka on lastensa etäisiä.

Varsinaisen aineiston lisäksi tulososiossa esitellään tutkimuksessa käytetyt sadut tarkemmin. Sadut on analysoitu sisällönanalyysin periaattein kolmea luokkaa käyttäen. Luokiksi muodostui tutkimuksen teorian ja aineiston pohjalta samaistuminen, kiintymyssuhde ja kuvitus. Samaistuminen jakautuu vielä kolmeen alaluokkaan, joita ovat sukupuoli, ikä ja elämäntilanne. Yhdessäkään kirjassa päähenkilön ikää ei mainittu suoraan, mutta kouluviittauksista, leikkiviittauksista ja kuvituksen perusteella henkilöt jakautuivat joko leikki-ikäisiksi tai kouluikäisiksi. Päähenkilön elämäntilanne analysoitiin vanhempien eron vaiheen kautta käyttäen väljästi Poijulan (2007, 32–34) ja Samulinin (2007, 16–18) määritelmiä kriisin vaiheista. Suoraan eronvaiheita ei kirjoissa mainittu, mutta kirjoissa, joissa vanhempien riitely ja muutto eri osoitteisiin oli

ajankohtaisia, analysoin eron kriisinä olevan sokki ja reaktiovaiheessa, joista muodostin yhtenäisen luokan akuuttivaihe. Kirjoissa, joissa ero taas oli takana ja päähenkilö yritti sopeutua uuteen elämäntilanteeseen, eron analysoitiin olevan kriisinä läpityöskentelyn vaiheessa. Kriisinvaiheiden lisäksi olen kuvannut tulososiossa lyhyesti kirjojen elämäntilanteita yleisesti, esimerkiksi oliko kirjoissa selkeästi stereotyyppisiä piirteitä. Kiintymyssuhdetta pyrin tarkastelemaan turvallisen kiintymyssuhteen säilyttämisen näkökulmasta. Jos kirjassa mainittiin suoraan esimerkiksi isän ja äidin rakastavan lastaan erosta huolimatta, katsottiin se pyrkimykseksi säilyttää turvallinen kiintymyssuhde. Kuvitus nousi kuvakirjoissa vahvasti tarinan rinnalle, minkä vuoksi on perusteltua analysoida myös kirjojen kuvitusta. Kirjojen kuvitus analysoitiin suhteessa kirjan tekstiin. Lisäksi tein jokaisen kirjan kuvituksesta lyhyen kuvauksen, jossa otin huomioon kaksi mielestäni keskeisintä piirrettä. (vrt. Tuomi & Sarajärvi 2003, 93–95)

6 TULOKSET

6.1 Satukirjojen tarkempi tarkastelu

Satujen tarkastelu toi esiin kirjojen erot ja samankaltaisuudet. Samaistumisen näkökulmasta kirjat olivat päähenkilöiltään hyvin samankaltaisia. Kaikissa kirjoissa päähenkilönä on pieni poika, jonka vanhemmat ovat eroamassa tai eronneet. Ainoan poikkeuksen samaistumisen kohteisiin toi Colen (1998) Avioerotus, jossa päähenkilöitä on kaksi, pieni poika ja pieni tyttö. Kahdessa kirjassa (Avioerotus ja Rakkausliima) päähenkilöinä ovat ihmislapset, kahdessa (Okko Oravan kaksi pesää ja Siili ja taikakorut) eläinlapset (orava ja siili) ja yhdessä päähenkilönä on ihmislapsi, jonka apuna on eläinlapsi (karhu). Vaikka kirjat eroavat toisistaan myös siinä onko päähenkilö ihminen vai eläin, olen keskittynyt kirjojen päähenkilön kuvailussa ainoastaan sukupuoleen, ikään ja elämäntilanteeseen. Iältään päähenkilöt ovat leikki- ja kouluikäisiä. Vaikka yhdessäkään kirjassa ei suoraan mainittu päähenkilön tai päähenkilöiden ikää, jaettiin henkilöt koulu- ja leikkiviittausten ja kuvituksen perusteella kolmessa kirjassa (Okko Oravan kaksi pesää, Rakkausliima ja Nähdään taas, isä) leikki-ikäisiksi ja kahdessa kirjassa (Siili ja taikakorut ja Avioerotus) kouluikäisiksi.

Eron vaiheet tulivat kirjoissa selkeästi esille, vaikka niitä ei suoranaisesti tarinassa mainittukaan. Esimerkiksi Colen (1998) Avioerotus alkaa näin: *Paulus ja Lines Joutavainen olivat oikein mukavia lapsia, mutta heillä oli vaikeat vanhemmat, jotka riitelivät jatkuvasti.* Jo kirjan ensimmäisen lause viittaa siihen, että ero on luokittelun mukaan akuutissa vaiheessa ja varsinainen ero vasta tapahtumassa. Myös Tonterin ja Talvitien (2011) Okko Oravan kaksi pesää ja Grayn (2009) Rakkausliima kertovat selkeästi eron akuutista vaiheesta. Okko Oravan kaksi pesää kertoo Avioerotuksen tavoin vanhempien riitelystä ja kahteen kotiin muuttamisesta. Rakkausliimassa taas päähenkilö yrittää löytää ratkaisun, jolla korjata vanhempien liitto ja estää tuleva avioero. Kahdessa muussa kirjassa (Siili ja taikakorut ja Nähdään taas, isä) ero on luokittelun mukaan läpityöskentelyn vaiheessa eli ero on tapahtunut ja päähenkilö yrittää sopeutua uuteen elämäntilanteeseen. Näissä kirjoissa yhteisenä tekijänä toimii kaksi kotia, joiden väliä päähenkilö kulkee ja yrittää totuttaa ikävän tunteeseen, joka

valtaa mielen aina kodin vaihtuessa.

Poijulan (2007, 32–34) ja Samulinin (2007, 16–18) määrittelemien kriisin vaiheiden lisäksi tarkastelin kirjojen päähenkilöiden elämäntilannetta yleisesti. Kaikissa kirjoissa päähenkilö säilytti läheiset välit molempiin vanhempiinsa ja tapasi heitä säännöllisesti. Kahden kodin välillä asuminen aiheutti pahaa mieltä ja ikävää, mutta lapsi kuitenkin tapasi säännöllisesti molempia vanhempiaan ja sai kuulla olevansa rakastettu. Kaikissa viidessä kirjassa lapsella oli kaksi kotia, joissa hän asui vuoroviikoin. Ainoastaan Weningerin ja Mauclerin (2008) *Nähdään taas, isä*-kirjassa tuli esille, että isä oli muuttanut pois yhteisestä kodista ja näin ollen äiti oli lapsen lähivanhempi, vaikka kirjassa lapsi tapasikin isäänsä säännöllisesti. Tällä tavoin kirjojen voidaan ajatella tukevan ja arvostavan turvallisen kiintymyssuhteen säilyttämistä erosta huolimatta, mutta esimerkiksi erosta seuranneet asumisjärjestelyt nähdään hyvin stereotyyppisesti.

Kiintymyssuhdetta on tarkasteltu kirjoissa rakkauden kautta. Neljässä kirjassa (Siili ja Taikakorut, Okko Oravan *kaksi pesää*, *Rakkausliima* ja *Nähdään taas, isä*) viidestä korostetaan, että vanhemmat rakastavat lastaan erosta huolimatta. Esimerkiksi Weningerin ja Mauclerin (2008) *Nähdään taas, isä*-kirjassa viitataan vanhempien rakkauteen näin: *”-Sinähän olet isä karhun lapsi, eikä se rakasta ketään maailmassa niinkuin sinua.”* *”-Eikä se lopu?”* *”Ei, pikku karhu. Se rakkaus ei lopu.”*. Myös perheen merkitys on näissä kirjoissa korostuneessa asemassa. Greyn (2009) *Rakkausliimassa* perheen yhtenäisyyttä korostetaan seuraavasti: *On yksi oikein tärkeä juttu, jota ei saa unohtaa milloinkaan: perhe on perhe vaikka sen jäsenet asuvat erossa toisistaan.* Vanhempien rakkauden ja sen myötä myös turvallisen kiintymyssuhteen korostamiseen tekee poikkeuksen Colen (1998) *Avioerotus*, jossa alleviivataan vanhempien rakkauden sijaan sitä, että avioeron myötä lapset saavat kaksi onnellista vanhempaa riitelevien vanhempien tilalle. *Kaiken kukkuraksi he saivat kaksi vanhempaa, jotka vihdoin elivät onnellisina – erossa toisistaan.*

Vanhempien haastatteluista kävi ilmi, että kuvituksella oli tärkeä rooli varsinkin pienimpien lasten satuhetkissä. Yksi lapsista oli esimerkiksi pelännyt Okko Oravan *kaksi pesää*-kirjan vahvaa kuvitusta. Toisia taas oli naurattanut ja kiinnostanut *Avioerotuksen* yksityiskohtainen ja humoristinen kuvitus. Kuvituksen analyysissa

keskityttiin siihen, kuinka hyvin kuvitus ja tarina kietoutuvat toisiinsa. Kaikissa kirjoissa kuvitus on selkeästi sidoksissa tarinaan, ja tarina ja kuvitus kulkevat hyvin konkreettisesti yhdessä eteenpäin. Grahnin ja Piepposen (2009) *Siili ja taikakorut* -kirjassa on värikäs ja mukaansatempaava kuvitus. Tonterin ja Talvitien (2011) kirjassa *Okko Oravan kaksi pesää* kuvitus on Piepposen kuvituksen tavoin vahva, mutta huomattavasti synkempi ja abstraktimpi. Greyn (2009) *Rakkausliiman*, Colen (1998) *Avioerotuksen* ja Weningerin ja Mauclerin (2008) *Nähdään taas, isän* kuvitukset taas ovat sävyiltään *Siili ja taikakorut* ja *Okko Oravan kaksi pesää* -kirjoja lempeämmät. *Nähdään taas, isän* ja *Rakkausliiman* kuvitukset herättävät tunteita sävyillään, konkreettisuudellaan ja selkeydellään. Esimerkiksi *Rakkausliimassa* päähenkilö yrittää löytää ratkaisun siihen, kuinka korjata vanhempien rikki mennyt liitto, mitä kuvitus rikkinäisillä tavaroillaan tukee hyvin. *Avioerotuksessa* huumorilla ja yksityiskohdilla on vahva rooli myös kuvituksessa.

Vaikka kirjoista löytyi analyysin myötä paljon samankaltaisuuksia, käsittelee jokainen kirja eroa hieman eri kannalta. Grahnin ja Piepposen (2009) *Siili ja taikakorut* käsittelee kahden kodin välillä asumisen aiheuttamaa ikävää. Kirjassa siili saa ratkaisuksi ikäväänsä ikäväkorun, joka muistuttaa siiliä siitä, että molemmat vanhemmat rakastavat ja ajattelevat häntä. Kun siili on äidin luona, muistuttaa koru isästä ja toisinpäin. Tämä ajatus oli lohduttanut ja kiehtonut tutkimukseen osallistuneita lapsia ja korut olivat olleet konkreettisesti mielessä kahdessa perheessä lasten lähtiessä toisen vanhemman luokse viettämään viikonloppua. *Siili ja taikakorut* oli haastatteluihin osallistuneiden lasten suosikki satuviikon saduista, sillä *siinä näytettiin niitä kivoja kuvia*. (Siiri 9v/Äiti2).

Tonterin ja Talvitien (2011) *Okko Oravan kaksi pesää* käsittelee vanhempien riitelemistä ja muuttamista kahteen eri kotiin. Kirjan kuvitus on väreiltään vahva ja riitelykohtaukset on esitetty kirjassa hyvin konkreettisesti ja tunteita herättävästi. Riitelykohtaukset olivat mietityttäneet ja herättäneet keskustelua jokaisessa perheessä kirjaa luettaessa. Osa lapsista oli verrannut *Okko Oravan* riitoja omiin kokemuksiinsa, osaa taas riitely ja eroaminen oli mietityttänyt ja puhututtanut yleisesti.

Colen (1998) *Avioerotus* käsittelee eroa selvästi huumorin keinoin. *Siinä* ero nähdään positiivisena asiana, joka mahdollistaa lapsille ja vanhemmille onnellisen

uuden elämän ilman riitelyä. Lapset myös saavat kahden kodin ansiosta kaksin kappalein kaikkea. Vanhempien talojen välillä kulkee salainen tunneli, jonka varrelta löytyy niin hampurilaiskioskeja kuin huvipuistoja. Avioerotuksen kuvitus ja tarina oli herättänyt lasten mielikuvituksen ja perheissä oli suunniteltu muun muassa tunnelia vanhempien talojen välille ja haaveiltu omista hampurilaiskioskeista.

Rakkausliima on selvästi pienemmille lapsille tarkoitettu runomuotoon kirjoitettu kirja vanhempien erosta. Kirjassa pieni poika yrittää etsiä liimaa, jolla korjata vanhempien särkyneet avioliitto. Vaikka liimaa, jolla kaiken saisi korjattua ei löydy, on kirjassa onnellinen loppu, jossa korostetaan vanhempien rakkautta lastaan kohtaan kaikissa elämäntilanteissa. Tässä kirjassa tutkimukseen osallistuneiden lasten keskuudessa kuvitus nousi huomattavasti voimakkaammaksi tarinaan nähden. Lapset olivat innostuneet etsimään kuvista kaikkia asioita, jotka ovat rikki ja runomuotoinen tarina oli jäänyt hieman kaukaiseksi. Yhdessä perheessä lapset olivat kovasti pohtineet, onko rakkausliimaa olemassa.

Myös Weningerin ja Mauclerin (2008) Nähdään taas, isä käsittelee kahden kodin välillä asumista ja siihen liittyviä tunteita. Siinä Tommi-poika kiukuttelee ikäväänsä, koska isä ei asu enää kotona. Hän saa lohtua nallelta, joka kertoo oman tarinansa kahden kodin välillä asumisesta. Nähdään taas, isä ei herättänyt lasten keskuudessa muita kirjoja suurempaa keskustelua, mutta se herätti tunteita tutkimukseen osallistuneissa vanhemmissa. Yhdessä perheessä kirja jäi kokonaan lukematta ja yhdessä tarina jouduttiin aloittamaan useampaan kertaan. Yksi vanhemmista kuvaili, että kirja kertoi heidän perheen elämäntilanteestaan niin totuudenmukaisesti, että vanhemmankin oli vaikea lukea kirjaa tunteilematta.

TAULUKKO 2. Tutkimuksessa käytetyt satukirjat

Kirjan nimi:	Samaistuminen (sukupuoli, ikä, elämäntilanne)	Kiintymyssuhde	Kuvitus
Grahn, A. & Piepponen, T. (2009) <i>Siili ja taikakorut</i>	Poika, koulu-ikäinen, ero läpityöskentelyn vaiheessa.	Korostetaan, että erosta huolimatta molemmat vanhemmat rakastavat lastaan.	Hyvin värikäs ja mukaansa tempaava kuvitus.
Tonteri, M. & Talvitie, V. (2011) <i>Okko Oravan kaksi pesää</i>	Poika, Leikki-ikäinen, ero akuutissa vaiheessa.	Korostetaan, että erosta huolimatta molemmat vanhemmat rakastavat lastaan.	Hyvin vahva, jopa synkkä kuvitus.
Cole, B. (1998) <i>Avioerotus</i>	Kaksi päähenkilöä: Tyttö ja Poika, koulu-ikäisiä, ero akuutissa vaiheessa.	Suoranaisesti ei korosteta lapsen ja vanhemman suhdetta. Kirja keskittyy siihen, että eron myötä lapset saavat kaksi onnellista vanhempaa.	Humoristinen ja yksityiskohtainen kuvitus.
Gray, K. (2009) <i>Rakkausliima</i>	Poika, leikki-ikäinen, ero akuutissa vaiheessa.	Korostetaan, että erosta huolimatta molemmat vanhemmat rakastavat lastaan.	Värikäs ja konkreettinen kuvitus.
Weninger, B. & Maucler, C. (2008) <i>Nähdään taas, isä.</i>	Poika, leikki-ikäinen, ero läpityöskentelyn vaiheessa.	Korostetaan, että erosta huolimatta molemmat vanhemmat rakastavat lastaan.	Tunteita herättävä, tarinaa tukeva kuvitus.

6.2 Vanhempien ajatuksia kiintymyssuhteista

Tutkimukseen osallistuneet vanhemmat eivät puhuneet kiintymyssuhteesta varsinaista kiintymyssuhdetermiä käyttäen, mutta vanhempien puheesta huokui tavoite turvallisen kiintymyssuhteen ylläpitämisestä erosta huolimatta. Kaksi äitiä piti erityisen tärkeänä sitä, että kirjoissa alleviivattiin sitä, että isä ja äiti rakastavat lapsiaan erosta huolimatta.

Pidin siitä, kun kirjassa kerrottiin, että vaikka vanhempien liitto on rikki, niin rakkaus lapseen säilyy ja että perhe on perhe, vaikka sen jäsenet eivät asuisi yhdessä. Äiti 3 (muistiinpanot)

Kyllä mä niinku, tai ainakin haluan uskoo, et jotenkin niille lapsillekin jäi sellanen kuva, että kaikesta huolimatta isä ja äiti rakastaa ja elämä jatkuu onnellisena näin. Äiti 1

Turvallisen kiintymyssuhteen ylläpitäminen lähivanhempaan tuli esille myös lasten kommentoissa esimerkiksi riitelyn kohdalla siten, että yksi lapsista oli tuumannut, ettei äiti ja lapsi eroa, vaikka joskus riiteleekin. Myös lasten satuviikon myötä lisääntyneitä rakkaudentunnustuksia lähivanhempaa kohtaan voi pitää turvallisen kiintymyssuhteen ylläpitämisen korostumisena.

Leevi: Me ei erota vaikka riidellään. Äiti 3 (muistiinpanot)

Mä en taas tiedä mikä johtuu mistäkin, mut näissä kirjoissa puhuttiin siitä ikävästä, ikävoimisesta ja rakastamisesta ja oliko viimeks eilen Lasse viis vee hetkeä ennen nukahtamista sanoi ”äiti tiedätkö kuka on minusta maailman ihanin ihminen” mä sitten, et kuka, niin ”sinä äiti”, että kyllähän tällasta ilokseen kuuntelee. Äiti 1

Tavoite turvallisen kiintymyssuhteen säilymisestä näkyi toisaalta myös huolen tunteissa, joita satuhetket olivat vanhemmissa nostattaneet. Vanhemmat toivat haastatteluissa esiin syyllisydentunteen ja huolen siitä, että ovatko osanneet puhua lapselle erosta tarpeeksi ja oikealla tavalla ja voiko lapsi puhua huolistaan vanhemmalle.

Melkein vois sanoo, et näiden kautta paremminkin on tajunnu sen tilanteen, et siitä pitäis puhua lapsillekin. Kyllähän mä muuten oon puhunu, mut et lapsillekin. Isä 1

Jotenkin se huolettaa, et oonko mä osannu oikeen sitten selittää ja kertoa tarpeeksi paljon tai sitten ettei liikaakaan. Mutta syyllisyyttä, sitä tuli itellä ja tuota justiiinsa se tai oikeestaan semmosta tunnetta, että niinkö tavallaan nyt mun pitää olla vielä skarpimpi tiiätkö, ottaa lapset huomioon. ... Mä en osannu ajatella niin syvällisesti, mutta sitä on jotenkin tajunnu, kuinka kriisitilanne niillä on ja varmaan pitkään ja on niinkö traumaattista ja jättääkin varmaan jonkunlaisia traumoja. Äiti 2

Vanhempia myös huoletti ja suretti lapsen suhde etäällä olevaan vanhempansa.

Satuviikoilla luetuissa kirjoissa käsiteltiin vanhempien erillään asumista paljon, mikä herätti ajatuksia lapsen ja etävanhemman välisestä kiintymyssuhteesta vanhemmilla. Osassa perheistä lapset tapasivat molempia vanhempiaan säännöllisesti, mutta osassa juuri tapaamisten epäsäännöllisyys ja määrä aiheutti huolta ja ikävää.

Näissä melkein niinku kaikissa oli se ajatus, et ne lapset on säännöllisesti isänsä luona tai sen toisen vanhemman luona, mikä pääsääntöisesti tais kyllä olla isä, että tuota kun meilläkään ei esimerkiks oo sitä säännöllisyyttä niin sitten itteä se kaihertaa. Äiti 1

Kirjassa isäkarhu heittelee pikku-karhua ilmaan. Leevi mainitsi, että hänen isänsä heittelee häntä ilmaan. Seuraavana päivänä Leevi kysyi, voisinko minä heitellä häntä ilmaan. Mietin miltä Leevistä tuntuu, kun hänen isänsä tapaa häntä niin harvoin ja epäsäännöllisesti. Isä kyllä leikkii ja touhuuaa lapsen kanssa silloin kun ovat yhdessä. Mietin ikävöikö lapsi isäänsä ja yhteisiä leikkihetkiä satua luettaessa. Äiti 3 (muistiinpanot)

Huoli kiintymyssuhteen ylläpitämisestä etäällä olevaan vanhempaan ei jäänyt vain vanhempien pohdintojen tasolle vaan näkyi lasten kommentteissakin, vaikka he eivät huoltaan yhtä suoraan esittäneet kuin vanhempansa. Niin lasten kysymykset siitä, missä isä on ja miksi isä meni pois kuin lasten toive siitä, että isä ja äiti asuisivat toistensa naapureina, olivat selkeitä merkkejä siitä, että myös lasta mietitytti suhde etäällä olevaan vanhempansa.

Leevi kysyi: Missä mun isi on? Äiti 3 (muistiinpanot)

Minusta se (Nähdään taas, isä) kuvaa parhaiten meidän niinku perhettä tai sitä mitä on tapahtunu, kun onhan se nähny tätä tilannetta, että se kysyy, et minne sinä isi meet ja miks sun pitää lähtee ja näitä juttuja ja joutuu niinku käsittelemään niitä jatkuvasti. Isä1

Se kumpaakin näitä poikaa kiehto kauheesti se tunneliajatus, et jos oiski tunneli, mut sit ne tuli kyllä siihen lopputulokseen, et jos se tunneli ois toiseen kaupunkiin asti, et se ois kyllä ihan liian pitkä. Sitten ne mietti, et kun mejän makuuhuoneen ikkunoista näkyy naapuritalo, et jos se isä asuiskin tuolla, et se tunneli vois olla sillon ihan kohtuullisen mittanen ja sit tietysti sitä, et kuinka kiva ois, jos isä asuis siinä. Äiti 1

– Ja sitten tuota tytöt kysy, että miks te ette voi rakentaa kahta kotia vierekkäin. Mut siitä just puhuttiinkin, et kyllähän me ollaankin rakennettu tavallaan kaks kotia.

– *Mutta ne ei oo lähekkäin.*

– *Niin ne ei oo niin lähellä. No viis kilometriä, se on teille paljon. Äiti 2 (+ Siiri 9v)*

Vanhemmat kokivat, että lukemisella oli suuri merkitys lapsen ja vanhemman kiintymyssuhteelle ja etenkin turvalliselle kiintymyskehitykselle. He kuvailivat lukemisen luovan läheisen suhteen niin fyysisesti kuin psyykkisesti ja kertoivat satuhetkien olevan tärkeä yhteinen hetki sekä lapselle että vanhemmalle. Haastateltavat kuvailivat lasten olleen vanhemman kainalossa tai muuten lähellä satua luettaessa ja pitivät myös fyysisistä läheisyyttä hyvin tärkeänä.

Kyllä musta sillä on tosi tärkeä merkitys tai ennen eroahan myös lasten isä luki niin tuota, tosi tärkeä merkitys ja se on jotenkin sekä itelle, että lapsille aina ollu semmonen kiva päivän päätös ja mukava juttu. Äiti 1

Nyt on huomannu kun käytiin siellä kirjastossa ja lainattiin kirjoja niin on se tosi hyvä, just tuo semmosta yhteyttä. Äiti 3

Kyllä mä oon selkeesti sitä mieltä, et se niinku lähentää tahattomasti tai tahallisesti tai silleen väkisellään. Se on jotenkin semmonen intiimi hetki ja yleensä satuja tulee luettua just silleen ennen nukkumaanmenoa ja se on kuitenkin sillä tavalla herkkä hetki. Isä1

6.3 Sadut

Perheet olivat viettäneet satuhetkiä yleensä ennen nukkumaanmenoa rauhoittumisen merkeissä. Kahdessa perheessä satuhetkiä oli vietetty ennen nukkumaan menoa, iltapalan jälkeen, yhdessä ennen lapsen päiväunia ja yhdessä vaihtelevasti joko ennen nukkumaan menoa tai ennen lapsen päiväunia. Kaikissa perheissä lapset olivat olleet vanhemman lähellä satua lukiessa ja osa lapsista oli viettänyt satuhetket vanhemman kainalossa tai sylissä. Sadut olivat antaneet lapsille ajattelun aihetta, mutta kaikki vanhemmista mainitsivat syvällisempien keskustelujen olleen sadun lukemisen hetkellä vanhempien kysymysten varassa. Lapset olivat keskittyneet konkreettisesti satuun ja sadun tapahtumiin ja heidän oma-aloitteiset kysymykset olivat liittyneet konkreettisesti satuihin.

Istuttiin ihan vierekkäin tai Anni oli sylissä, tai pääsääntöisesti alotettiin silleen, et laitoin sen, et tuuppa viereen vaan ja en ota syliin välttämättä, et näkee sit, et haluiks se tulla sit, mutta

lähekkäin joka tapauksessa... siinä kun sit alotettiin satua niin pikku hiljaa se sitten tuli, et se oli silleen, et halus olla sylissä paljon. Isä 1

Itapalan jälkeen sohvalla istuttiin ja sillai että siitä lähetään niinkö nukkumaan ja tuota Sannahan nyt on aina se sylityttö, että on aina hyvin lähellä, mutta Laurilta tuli selvästi sitä, että se vähän niinkö hakeutu enemmän siihen lähelle. Äiti 2

Vanhemmat kokivat satujen lukemisen yleisesti positiivisena ja hyödyllisenä asiana. Vaikka kokemusten sävy oli selkeästi positiivinen, kuvaili yksi äideistä satuhetkien olleen myös hyvin raskaita. Jokainen vanhemmista myönsi jännittäneensä ja pelänneensä ennen satujen lukemista sitä, millaisia sadut ovat ja miten heidän lapsensa reagoivat satuihin.

Joo no alukshan mua niinku melkein pelotti alkaa lukee näitä, et minkälaisia nää on ja alkaako lapset kauheesti vertailemaan sitten omaa tilannettaan siihen, miten näis kirjoissa on. ... mut tota loppujen lopuksihan nää oli hirveen positiivisia kirjoja ja silleen, et näistä jäi niinku hyvä mieli ja mun mielestä näissä oli tosi hyvin sitä asiaa käsitelty. Äiti 1

Tuota mulle jäi vaan positiivinen kuva ja oon tosi tyytyväinen, et lähin mukaan. Että vaikka nyt jos aatellaan, et tässä on viis päivää niinkö raskaita ja itekin on ollu väsyny, mutta kyllähän nää itelläkin on pysäyttäny ja ajaa takas tavallaan menneisyyteen, en mä ois jaksanu yhtään enempä, et tämä oli just sopiva aika. Äiti 2

Olin jo alussa oikeestaan aika innokas, et odotti vaan oikeestaan, et ehkä se ainoastaan (pelotti), et jos sieltä tulee oikein rankkaa juttua niin miten saa omat tunteet pidettyä silleen suht koht kurissa. Mutta nyt on alustusta tehty tän asian käsittelemiseksi, et mitään ei oo viety loppuun vielä, mut kyllä tää oli niinku itelle semmonen terapeutin kokemus ja just se niinku, et mukava jos pystyy näin jotenki auttaa lapsiaki tän asian käsittelemisessä. Isä1

Kyllä mä siis tykkäsin ihan hirveesti, koska se toi ihan selvästi Leeville ajateltavaa ja kysymyksiä, koska se ei ikinä ennen tosiaan oo sanonu, et isi meni pois. Ei niinku koskaan, et hirveen vähän puhunu koko isästä. Äiti 3

6.3.1 Satujen nostattamat reaktiot

Sadut vaikuttivat kaikissa perheissä eri tavoin. Toisissa perheissä reaktiot olivat

vahvempia, toisissa satuviikko näkyi enimmäkseen keskustelun tasolla. Reaktiot olivat erilaisia myös perheen sisarusten välillä. Vanhemmat kuvailivat lastensa reaktioita ikään, sukupuoleen ja luonteeseen sidonnaisina. Osa vanhemmista mainitsi reaktioiden olleen opittu toimintamalli esimerkiksi toisen vanhemman käytöksestä. Yhteistä oli, että erosta, ikävästä ja etäällä asuvasta vanhemmasta keskusteltiin satuviikon aikana enemmän. Kahdessa perheessä satujen nostattamat ajatukset ja tunteet näkyivät kiukutteluna, aggressiivisuutena, sisarusten keskinäisinä tappeluina ja levottomina unina. Toisessa näistä perheistä yksi lapsista kieltäytyi kuuntelemasta kahta ensimmäistä satua yhdessä muiden sisarusten kanssa ja vetäytyi omaan huoneeseensa kuuntelemaan satua etäisyyden päästä. Kolmannen sadun kohdalla hän oli kuitenkin liittynyt sisarustensa seuraan satuhetkeen mukaan ja hakeutunut selkeästi tavallista enemmän äitinsä läheisyyteen. Heillä päädyttiin lasten reaktioiden vuoksi ratkaisuun, jossa viimeinen satu, Nähdään taas, isä, jätettiin lukematta kokonaan. Vanhempien kuvaillessa lastensa suoria reaktioita nousi vahvasti esille se, että satuviikon aikana lapsilla oli enemmän ns. tunteet pinnalla.

Hirviän hiljasia, hiljaseks veti lapset, että hirveen rauhassa ne siinä oli ja kuunteli ja olivat jos ei jopa vakavia ja nukkumaan rauhottuminen oli hirviän rauhallista eikä sen jälkeen ollu sellasta levottomuutta, mutta yö oli sitten levoton ja se seuraava päivä aina. Äiti 2

Mutta mitä pidemmälle kirja meni, sen hiljaisemmaksi tyttö muuttui. Enää ei herännytkään kysymyksiä, tai ainakaan niitä ei ääneen sanottu... hiljaseksi veti. Isä 1 (muistiinpanot)

Ei sen kirjan jälkeen mitään kummempaa, et mä niinku ajattelin, et lapset ois enempi pystyny analysoimaan, ehkä ei tossa iässä, mut kuitenkin, et kun kirja oli luettu niin ne häipy omiin juttuihinsa Aku Ankan lumoihin tai vastaaviin... Mut kuitenkin sitten tota tää viisvuotias poika niin se nyt puhu ehkä vähän jotain isään liittyen, mut sitten tää vanhin, ekaluokkalainen, niin se puhu ihan jotain niinku enempiin, et ihan selvästi vanhemmiten tää aihepiiri pyörii päässä ja niinku mieltii sitä. Äiti 1

Sadut eivät vaikuttaneet vanhempien mukaan ainoastaan lapsiin, vaan myös heihin itseensä. Yhdessä perheessä vanhempi epäili lapsen reaktioiden liittyneen osaksi myös vanhemman vahvaan tunnetilaan ja kyyneliin. Toisessa vanhempi taas oli löytänyt satujen kautta vastauksia lastensa käyttäytymiseen.

Se viimeinen satu (Nähdään taas, isä.) oli ehkä sellanen tunteikkain ja tuota siihen vaikutti just se, et omat tunteet oli niin pinnassa ja alotettiin niin monesti se satu sitten ihan jo senkin takia, et mä en pystyny lukemaan sitä. Isä 1

Nyt kun ollu niin selkeesti tätä levottomuutta, et sitten huonosti nukkunu ja näin, niin yhisti ja löysi itekin sillai vastauksia, et okei se ja se tilanne meilläkin on todennäköisesti johtunut tästä erosta. Äiti 2

6.3.2 Tunteista puhuminen

Vanhemmat kokivat, että sadut antoivat lapselle sanoja, joilla puhua tunteistaan. Kaikki vanhemmat kuitenkin mainitsivat, ettei tunteista puhuminen ollut helppoa ja että lapset vastailivat kysymyksiin hyvin ympäripyöreästi. Tunneilmaisut tulivatkin monessa perheessä hieman viiveellä, esimerkiksi päiväunien jälkeen tai seuraavana päivänä lapsen omasta aloitteesta.

Ja kun näissäkin kirjoissa siinä niin puhuttiin, siitä ikävästä ja ikävöimisestä ja rakastamisesta ja sellasesta niin ehkä se antaa lapselle niitä sanoja aiheisiin enempi. Äiti 1

Niin just toi kun me luettiin se aina ennen päiväunia niin heti niiden päiväunien jälkeen, et kun se heräs. Leevi herää aina tosi ilosena niin nyt se heräs tosi monta kertaa silleen, et se oli tosi niinku semmonen äkänen ja sano just, et saako soittaa isille. Äiti 3

Haastateltavat pitivät myös tärkeänä sitä, että lapset näkivät satujen kautta, ettei avo- tai avioero ole mikään tabu, josta ei voisi puhua ja etteivät heidän lapsensa ole ainoita, joiden vanhemmat ovat eronneet ja jotka tuntevat ikävää.

Just kun niistä näkee semmosta vertaistukea, et muillakin on näin käyny, et jollain oravan pojallakin on. Äiti 1

Ite ainakin aatteli omien lasten kohalla kirjoja lukiessa, et nehän kuvittelee sen tarinan tai mä ainakin oletin, et ne kuvittelee sen tarinan niinkö vaikka, et tuo siili on pikkupoika, niinku tavallaan ihmisenä, et miltä hänestä tuntuu, et tavallaan, et hälläkin on ihan samanlaisia ajatuksia ja fiiliksiä ja tuntemuksia kuin heillä ja nuin voi tapahtua. Ja kun se on kaikkien lainattavissa tuo kirja, ettei se oo salaisuus. Äiti 2

Vanhemmat uskoivat, että lapset samaistuivat satuhahmoihin ja löysivät kirjoista yhtymäkohtia omaan elämäänsä. Kaikissa perheissä oli ollut satuja lukiessa tilanteita, joissa lapsi oli viitannut kesken sadun omaan tilanteeseensa, mistä vanhemmat olivat tehneet johtopäätöksen, etteivät sadut olleet lapsille vain irrallisia tarinoita, vaan ne myös koskettivat heitä ja heidän elämäänsä. Yksi äideistä kuvaili itsekin sokaistuneensa, kun yksi saduista oli kuin suoraan heidän tilanteestaan.

Vanhin tyttö sanoi sadun jälkeen: ”ihan kuin sinä ja isi”. Äiti 2 (muistiinpanot)

Se tais olla siinä Okko Oravassa, et siinä se niinku tuli just se, et minäkin voin sitten joskus mennä isin luo. Äiti 3

Satujen nostattamista tunteista ikävä nousi kaikissa perheissä vahvimmin esille. Ikävä oli kaikkein keskeisimmässä roolissa Grahnin ja Piepposen (2009) kirjassa Siili ja taikakorut, joka sai hyvän vastaanoton tutkimukseen osallistuneissa perheissä. Perheiden keskustellessa ikävästä olivat lapset tuoneet keskusteluun sen, kuinka heillä on joskus ikävä toista vanhempaa. Nuorimmilla tutkittavilla ikävä näkyi suorina kysymyksinä siitä, missä isi on ja miksi isi meni pois. Lapset olivat myös keksineet kirjojen innoittamina konkreettisia esimerkkejä ikävän taltuttamiseksi, kuten ikäväkoruja ja tunneleita vanhempien talojen välille. Ikävästä puhuminen ei kuitenkaan ollut helppoa ja yksi äiti kuvailikin lapsensa peruneen sanansa siitä, että hänellä puristaa rintaa joskus, kun äiti oli esittänyt aiheesta kiinnostuneita kysymyksiä. Vaikka vanhemmat haastatteluissa hieman vähättelivät keskustelujensa syvällisyyttä, oli kaikissa perheissä keskusteltu suurista asioista pienen ihmisen tasolla, mikä oli luonut tärkeitä hetkiä ja helpotusta niin vanhemmalle kuin lapsellekin.

Kun ei oo niinku jompikumpi vanhempi lähellä niin se sano, että hänelläkin joskus puristaa sillon rintaa ikävästä. Äiti 1

Tää Siili ja taikakorut kyllä mielessä sit pojillakin, ku ne sit lähti isän luo siksi viikonlopuksi, niin se koruajatus oli mielessä. Äiti 1

Mä olin vaan hirveen tyytyväinen, et Leevi sano sen ääneen justiin, et isi meni pois. Se oli jotenkin niin kauheen vihanen ja Leevi harvoin itkee tai on vihanen tai varsinkaan kiukuttelee tai

mitään, et kun se tuli niin semmosena, et tosi pitkän aikaan itki ja se oli joku ihan naurettava juttu, et väritti ja jotain siinä tapahtu ja ihan hirveesti itki ja tuli sitten syliin ja kun mä kysyin, et mikä hätänä niin sano, et kun isi meni pois ja minä olen surullinen. Se oli jotenkin niin hyvä hetki meille.

Ja ihan selvästi se helpotti Leevin oloakin. Äiti 3

Satujen yhteydessä perheissä oli keskusteltu myös vanhempien riitelyn ja yleisesti riitelyn aiheuttamista tunteista. Riitely aiheena oli nostattanut keskustelua siitä, että riidat ja niiden sopiminen ovat osa elämää. Varsinkin Tonterin ja Talvitien Okko Oravan kaksi pesää oli mietityttänyt ja aiheuttanut keskustelua riitelmästä. Kahdessa perheessä kohtausta, jossa äiti ja isä repivät Okkoa eri suuntiin, oli herättänyt keskustelua ja vertailua omiin kokemuksiin. Yhdessä perheessä lapsi oli konkreettisesti kuvaillut, että hänestä tuntuu pahalta, jos vanhemmat riitelevät kuin Okko Oravan sadussa.

Okko Oravassa, että kun ne repi kädestä isä ja äiti nii tää vanhin sanoi, että te ette kyllä repiny mua noin. Äiti 1

Ja sitten oliko se nyt Okko Orava, kun siinä oli se riitajuttu, et minäminäminä niin siitä se sit sano, että jos äiti ja isi riitelee niin minä olen silloin ja kurtisti sillai kulmiaan. Äiti 3

Annia tuntui kovasti kiinnostavan, miksi vanhemmat riitelevät. Isä 1 (muistiinpanot)

6.3.3 Satuhetkien hyödyllisyys

Vanhemmat pohtivat satujen merkitystä ja hyödyllisyyttä hyvin samalla tavalla ja harmittelivat, miksi eivät olleet ottaneet erosatuja käyttöön jo kriisin ollessa pahimmillaan, sillä he kokivat satujen auttaneen heitä eron käsittelyssä eteenpäin. He toivat kuitenkin esille myös sen, että olivat vasta nyt itse valmiita lukemaan satuja, toisin kuin kriisin ollessa akuutti. Vanhemmat eivät kokeneet satuhetkien olleen hyödyllisiä vain lapsille vaan auttaneen myös heitä itseään niin eron käsittelyssä kuin avaamalla silmiä lapsen maailmaan.

Mun mielestä nuo toimii niinku tuommosena vähän niinku jälkiehkäisyntavoin, et pikku hiljaa sulatellaan tuota asiaa. En mä ois ehkä pystyny ihan sillon heti nuita lukemaan. Isä 1

Mää uskon ihan täysin, et positiivinen merkitys ja jopa tuli semmonen itellä, et miksi mä

en oo heti ottanu näitä käyttöön jo silloin aikojen alussa, mutta taas en mä oo ite ollu sillon vielä ehkä valamis. Mä itekin huomasin nyt sen tuossa, et kuinka tavallaan herkkä aihe se on kuitenkin itellekin ja ittiäkin se niinkö kosketti ja jopa itellekin niinkö oli älyttömän hyviä nämä, vaikka oli lasten tarinoita niin koska sieltä näistä sää näät sen niinkö lasten näkökulmasta. Äiti 2

No siis näitten varjolla tai avulla asioista voi puhua ja kysellä lapsilta, että miltä tuntuu ja miten mejän tilanne ja miltä on tuntunu ja noin ja lapset näkee niinku näitten kirjojen kautta, että eroaminen on ihan ok, eikä se oo maailman loppu. Mun mielestä näistä on niinku tosi paljon hyötyä, et näitä ois omassakin tilanteessa varmaan ollu hyvä lukea sillon just kaks vuotta sitten, kun tilanne oli päällä. Äiti 1

Vanhemmat myös nostivat esille kirjojen terapeuttisen luonteen ja sen, että kirjojen avulla lapsi voi käsitellä eroa turvallisesti tietyn etäisyyden päästä. He myös huomioivat sen, etteivät aikuisina ihmisinä voi päästä lapsen ajatuksen tasolle ja valita suoraan satuja ja henkilöhahmoja, joihin lapsi kokee samaistuvansa, vaan lapsen täytyy saada itse valita.

Et se on vaan, et jotkut jutut jää lapsiin, et sitä ei voi niinku ennalta näköjään aikuisena tajutakaan mikä niihin nappaa, et niinku just toi tunneli oli se juttu, mihin pojat (samaistu). Äiti1

Mä ite jopa ymmärsin sen, että se on lapsille parempi lukea se kirjasta jonkun toisena tarinana ja ne saa ite tehdä sen oman mielikuvan ja yhistellä niitä palasia ite ja ottaa mitä ottaa sieltä, koska mä en ossaa aikuisena ajatella niillä lapsen aivoilla, vaikka mä kuinka yritän ja justiiinsa se, että jos me puhutaan näin erosta, me puhutaan siitä mejän perheestä, mutta kun me luettiin tuo tarina ja mä en niiltä sen jälkeen kyselly niinkö meistä mittään niin tuota mä uskon, et se antaa paljon enempi vastauksia niille. Koska sit taas jos me puhutaan mejän perheestä, se on paljon kipeempi niin ei välttämättä pysty ehkä käsittelee sitä. Äiti2

Satuviikon ansiosta perheissä oli puhuttu avoimemmin eroon liittyvistä asioista ja kaikki vanhemmat uskoivat satujen vieneen eron käsittelyä eteenpäin. Vaikka kaikissa perheissä reaktiot eivät olleet vahvoja, vaan lapset olivat ottaneet sadut vastaan yksinä satuina muiden joukossa, oli perheissä puhuttu tunteista ja ajatuksista ääneen satuviikon myötä normaalia enemmän.

Leevi sano paljon enemmän, et halua soittaa isille ja se, että voisinko joskus mennä isin luo, et se ei oo aikasemmin mun mielestä tuolleen kysyny. Äiti 3

Nyt ne ainakin taas tuli puheeksi, et vaikka siitä meidän erosta on nyt se kaks vuotta ja musta tuntuu, et ei nyt hirveesti oo vähään aikaan ees asioista sillai puhuttukaan, mut ne nyt taas tuli puheeks, asuminen ja isän kaukana oleminen, et ihan hyvä musta. Äiti 1

Kyllä mä uskon, että nuo antaa (lapselle sanoja puhua tunteistaan), nuo anto meidän lapsille ainakin todella paljon. Äiti 2

Kyllä mä siihen uskon, että vei eteenpäin, ainakin semmonen pidemmän tähtäimen asia, et vielä en ihan osaa sanoa tämän kokemuksen perusteella, mutta tuota jos niitä jatkais useemmin ja varsinkin vaikka vuoden verran niin se kehittyy ja oppii tajuamaan tilanteen. Isä 1

Jokainen vanhemmista toivoi, että erosatuja käytettäisiin aktiivisesti myös kouluissa ja päiväkodeissa. He kokivat, että lapsille olisi hyvä kuulla monipuolisesti erilaisista perheistä satujen kautta ja eri aikuisen lukemana, jotta he kasvaisivat siihen ajatukseen, että on paljon erilaisia perheitä ja että kaikki perheet ovat yhtä arvokkaita. Vanhemmat eivät kokeneet, että erosaduista päiväkodeissa tai kouluissa voisi olla lapsille haittaa, päinvastoin. Toki he huomioivat, että lastentarhanopettajan tai opettajan tulee huomioida lasten perhetilanteet, jotta osaa reagoida lasten mielialoihin ja reaktioihin, jos esimerkiksi eroasiat ovat perheessä ajankohtaisia.

Tuota mä oon jopa toivonu, että niinkö päiväkodissa ja koulussa otettais enempi eroasioita esille ja tuota mut siis ymmärrän sen, ku en itekään osannu aatella tätä ku vasta omakohtasessa kokemuksessa, mutta koska niitä eronneita perheitä on niin paljon ja koska lapsella on se häpeän tunne niin valtava, et ehtottomosti oisin sitä mieltä, että ne menis sinne koulumaailmaan enemmän. Äiti 2

7 POHDINTA

7.1 Saduista tukea kiintymyssuhteeseen

Tutkimukseen osallistuneet perheet kuvailivat satuja satuviikon jälkeen toimivaksi selviytymiskeinoksi ja tavaksi luoda ja ylläpitää turvallinen kiintymyssuhde vanhemman ja lapsen välillä. Vanhempien puheissa korostui tavoite turvallisen kiintymyssuhteen ylläpitämisestä erosta huolimatta. Kukaan vanhemmista ei kuitenkaan käyttänyt haastattelussa tai muistiinpanoissaan suoraan termiä kiintymyssuhde, eikä keskittynyt puheissaan pelkästään kiintymyssuhteeseen, vaan he viittasivat kiintymyssuhteeseen lapsen suhteena isään tai äitiin muiden asioiden, kuten ikävästä puhumisen yhteydessä. Rusasen (2011, 57) tiivistämä kiintymyssuhdeteorian keskeinen ajatus siitä, että kiintymyssuhteet voivat kehittyä joko turvallisiksi tai turvattomiksi varhaislapsuuden aikana ja että kiintymyssuhteen laadulla on merkittävä vaikutus yksilön sosiaaliseen, emotionaaliseen ja kognitiiviseen kehitykseen, tuli vanhempien huolen aiheissa hyvin esille arjen tilanteissa. Yksi äideistä esimerkiksi pohti eron mahdollisia seurauksia lapsen suhteessa etävanhempaan, mutta myös tulevaan kehitykseen ja siihen, jääkö lapselle erosta traumoja. Mielestäni vanhempien arkikielinen viittaaminen kiintymyssuhteeseen oli osoitus siitä, että vanhemmat todella kiinnittivät huomiota kiintymyssuhteen laatuun arjessa, eivätkä muotoilleet tarkoituksenmukaisesti tutkijan kannalta mielekkäitä vastauksia.

Satuja lukiessaan vanhemmat olivat pohtineet selvästi kiintymyssuhdetta myös rakkautena lasta kohtaan. He muun muassa nostivat kirjoista esille sen, että kirjojen vahvuutena oli se, että niissä alleviivattiin, että äiti ja isä rakastavat lastaan erosta huolimatta. Vaikka Sinkkonen ja Kalland (2001, 7–8) ovat todenneet, että kiintymyssuhdeteoria ei ole teoria rakkaudesta tai onnellisuudesta, vanhempien kohdalla rakkaus kulki pitkälle käsi kädessä kiintymyspohdinnan kanssa. Vanhempien rakkautta ei kuitenkaan voi pitää suoranaisesti kiintymyssuhteena vaan täytyy muistaa Hughesin (2011, 25) ajatus siitä, kiintymyssuhteella viitataan suhteeseen, joka lapsella on vanhempaansa, eikä niinkään suhteeseen, joka vanhemmalla on lapseensa. Näin ollen vanhempien tunneside lapseensa näkyy rakkautena ja huolena lapsen hyvinvoinnista erotilanteessa, mutta vanhemmat eivät ole kiintymyssuhteen määritelmän mukaisesti

kiinnittyneitä lapseensa.

Yleisesti on ajateltu, että lapsen ensisijainen kiintymyshahmo on äiti. Kaikissa tutkimukseen osallistuneissa perheissä lapset asuivat ensisijaisesti äitinsä kanssa ja tapasivat isää perhekohtaisesti joko säännöllisesti tai epäsäännöllisesti. Vaikka yleinen ajatus kiintymyshahmosta suosii äitiä, voi lapsella kuitenkin olla erilaisia kiintymyssuhteita myös muiden perheen jäsenten, kuten isän, isovanhempien ja sisarusten kanssa (Howe, Brandon, Hinings & Schofield 1999, 14). Nämä suhteet voidaan nähdä tasavertaisina äidin ja lapsen kiintymyssuhteen kanssa, mikä näkyi myös selkeästi tutkittavissa perheissä ja heidän huolenaiheissa etävanhemmuutta koskien. Sinkkosen (2011, 179) kuvaus siitä, että yleensä lapsi suree poismuuttavan vanhemman lähtöä ja saattaa pelätä tämän häviävän kokonaan elämästään nousi vahvasti esille satuviikkojen keskustelunaiheissa, sillä etävanhemmuus ja lapsen ikävä muualla asuvaa vanhempaa kohtaan olivat vanhempien mukaan yksi satuviikkojen puhuttavimpia aiheita. Lapsia mietitytti miksi isä meni pois, miksi isän täytyy aina lähteä ja miksi isä ja äiti eivät voi asua vierekkäin. Tämä osoittaa sen, että vaikka lapsen ensisijainen kiintymyshahmo olisikin äiti, on Howen ym. (1999, 14) ajatus muiden perheenjäsenten, kuten isän ja lapsen, kiintymyssuhteesta todellinen ainakin näiden perheiden kohdalla.

Satuja analysoidessa kiinnitin huomioni siihen, kuinka stereotyyppisesti satukirjat kertoivat erosta. Tutustuin tutkimuksen satuja valittaessa kymmeneen erosatuihin, joissa miltei kaikissa oli nähtävissä sama stereotyyppinen ajattelumalli. Tällä ajattelumallilla viitataan siihen, että analysoiduissa saduissa kaikissa lapsi oli säilyttänyt läheiset välit molempiin vanhempiinsa ja ero oli tapahtunut ikään kuin siististi ja lapsen tunteet heijastuivat ainoastaan ikävänä ja uuden elämäntilanteen ihmettelemisenä (vrt. mm. Tonteri & Talvitie 2011, Grahn & Piepponen 2009). Myös vanhemmat olivat kiinnittäneet huomiota stereotyyppiseen ajattelumalliin ja kertoivat sen aiheuttaneen vanhemmalle huolen tunnetta siitä, kuinka oma lapsi tai lapset asian kirjoista ajattelevat, sillä heidän perheissään ero ei ollut mennyt kirjojen esittämällä tavalla ja lapset eivät nähneet molempia vanhempiaan säännöllisesti. Lapset kuitenkin olivat löytäneet samaistumisen kohteita kirjoista ja olivat kommentoineet kirjoja ja omaa elämäänsä hyvin konkreettisesti vertaillen. Esimerkiksi yksi äiti kuvaili asiaa näin: *Kirjassa isäkarhu heittelee pikku-karhua ilmaan. Leevi mainitsi, että hänen isänsä heittelee häntä ilmaan. Seuraavana päivänä Leevi kysyi, voisinko minä heitellä häntä*

ilmaan. (Äiti 3). Vaikka lapsen kommentti oli äidin mukaan positiivinen, jäi häntä itseään mietityttämään kaipasiko lapsi isäänsä arjen tilanteissa ja kuinka lapsi sopeutuu siihen, että näkee isäänsä niin harvoin. Kenties lapset eivät kiinnittäneet kirjan stereotyyppiseen ajattelutapaan huomiota yhtä paljon kuin aikuiset, vaan näkivät samaistumisen kohteita muissa asioissa, sillä yksikään lapsista ei ollut kritisoiden kommentoinut ns. vuoroviikkoasumisjärjestelyä verraten omaan tilanteeseensa.

Vanhemmat kokivat, että yhteisillä satuhetkillä on positiivinen merkitys lapsen turvalliselle kiintymyskehitykselle. Vanhemmat kuvailivat satuhetkiä intiimeiksi ja herkiksi hetkiksi, jolloin ollaan lähellä ja läsnä, eikä ole kiire mihinkään. He jakoivat Bettelheimin (1998, 189–190) ja Wettonin (1995, 12–13) ajatuksen siitä, että pelkkä sadun mekaaninen lukeminen ei riitä, vaan aikuisen läsnäololla on suuri merkitys. Vanhempien mukaan yhteiset satuhetket ovat tärkeitä yhdessäolon hetkiä niin lapselle kuin vanhemmalle itselleenkin. Vanhempien kuvaukset satuhetkistä intiimeinä yhdessäolon hetkinä ovat hyvin yhtenäisiä Heinimaan (2001, 161) ja Kinnusen (2006, 155) ajatusten kanssa siitä, että lapsi tarvitsee kiintymyssuhteessaan kokemuksen siitä, että on rakastettu ja että hänen ajatuksensa otetaan huomioon. Erotilanteessa lapsen tarve kokea olevansa rakastettu ja huomioitu korostuu entisestään. Lapsi tarvitsee kriisitilanteessa vierellensä turvaa antavan aikuisen, sillä lapsen selviytymisvoimavarat eivät yksistään riitä vaikealla hetkellä. Sinkkonen (2011, 173) kuitenkin huomioi, että erokriisin akuuteimmassa vaiheessa vanhempien kyky reflektoida on ainakin tilapäisesti heikentynyt, minkä vuoksi lasten saama emotionaalinen tuki voi olla heikkoa juuri silloin, kun he sitä erityisesti tarvitsisivat.

Turvallisen kiintymyssuhteen luominen ja ylläpitäminen korostui perheissä satuviikkojen aikana tai yhden äidin sanoin: *ainakin asiat tulivat jälleen puheeksi* (Äiti1). Sroufen ja McIntoshin (2011, 464–465) mukaan suoria päätelmiä lapsen kiintymyssuhteiden laadusta ja niiden muutoksista avioeron myötä ei voi tehdä, sillä jokaisella vanhemmalla on mahdollisuus luoda lapseensa rikas kiintymyssuhde ja ylläpitää sitä avioerosta huolimatta. Vanhempien arkinen suhtautuminen kiintymyssuhteisiin vaikutti siltä, et vanhemmat todella olivat kiinnittäneet huomionsa turvallisen kiintymyskehityksen säilyttämiseen myös erotilanteessa, mutta arjen keskellä. Tähän vanhempien arkiseen ajattelumalliin sadut tuntuivat sopivan turvallista kiintymyssuhdetta edistävänä keinona luontevasti.

Tutkielmani tuloksiin sopii mainiosti Hetheringtonin (2003, 227–228) ajatus, että kaikenlaisissa perheissä, joissa vanhemmat ovat kommunikatiivisia, lasta tukevia ja vastaavat lapsen tarpeisiin sekä ylläpitävät jatkuvaa ja järkevää kontrollia, lapsille tarjoutuu positiivinen ja turvallinen kasvuympäristö erosta huolimatta. Tutkimukseen osallistuneet vanhemmat osoittivat puheissaan ja toimissaan ajattelevan hyvin samansuuntaisesti mm. Kiiänmaan (2008, 142) ja Poijulan (2007, 235) kanssa siitä, että erotilanteessa lapsen kehityksen ja kiintymyssuhteen kannalta ratkaisevinta on lasten ja vanhempien välinen suhde ennen eroa, sen aikana ja sen jälkeen ja se, miten ero on perheessä käsitelty. Vanhempien haastatteluissa ja muistiinpanoissa tuli esille se, että vaikka he halusivat tarjota lapsilleen mahdollisimman avoimen ajattelutavan erolle, välttivät he puhumasta ikävistä asioista, kuten vanhempien keskinäisistä riidoista lastensa kuullen. Vanhempien toimintamalli tukee Poijulan (2007, 236) ja Sinkkosin (2011, 179) ajatusta siitä, että vanhemmat, jotka voivat pitää aviolliset ristiriidat sivussa ja jatkaa elämää vanhemmuudestaan huolehtien, auttavat lapsiaan toipumaan erosta ajan kanssa.

7.2 Satujen terapeuttisuus

Vanhempien kokemuksissa ja kommentoissa on suora yhteys tutkimustietoon satujen terapeuttisuudesta. Ylönen (2000, 9–10 ; 2003, 135 ; 2005, 10 ; 2007, 7–8) on kuvannut satujen terapeuttisuuden perustuvan siihen, että sadut ovat etäällä todellisuudesta, mutta niiden henkilöt ovat samanlaisia kuin ihmiset oikeassa elämässäänkin. Sadut herättävät kuulijassa ja lukijassa erilaisia tunteita ilosta vihaan ja myötätunnosta huojennukseen eli samanlaisia tuntemuksia kuin mitä esimerkiksi vanhempien avioero voi aiheuttaa lapsessa. Lapsi voi löytää satujen henkilöistä ja tapahtumista yhtäläisyyksiä omaan elämäänsä ja käydä siten läpi kohtaamiaan vaikeuksia ja menetyksiä mielikuvituksensa avulla. Ylönen mukaan satujen tapahtumat eivät tule liian lähelle lapsen omaa maailmaa, sillä usein ne tapahtuvat esimerkiksi seitsemän meren tuolla puolen. Kaikki tutkimukseen osallistuneet lapset olivat viitanneet jossakin vaiheessa satuviikkoa omaan elämäänsä kirjojen lukemisen yhteydessä, mitä vanhemmat pitivät merkinä siitä, että lapset vertasivat satujen maailmaa omaansa ja löysivät sieltä eroavaisuuksia ja yhtymäkohtia. Yksi äideistä oli pohtinut satujen voimaa omien lastensa kohdalla hyvin samansuuntaisesti Ylönen teorioiden kanssa. Hän kertoi ymmärtäneensä, että satujen

avulla hänen lapsensa pystyivät käsittelemään eroon liittyviä tunteita irrallisina heidän omasta perheestään, mikä helpotti kipeän asian läpikäymistä.

Maunumaa, Rauhala ja Simojoki (2000) kuvailevat, että lapsi ottaa sadusta irti sen, mikä hänelle on mielekästä, ja se mukautuu hänen merkitys- ja kokemusmaailmaansa. Lasten kommentit muun muassa vanhempien talojen välisistä tunteista, oravaperheen riidoista ja ikäväkoruista kuvaavat hyvin sitä, että sadun ja lapsen maailman välillä ei tarvitse olla ulkoisia yhtäläisyyksiä eikä sadun siten tarvitse koskettaa lasta ulkoisesti vaan sadun ja lapsen maailman väliin tarvitaan yhtymäkohta tunnetasolla (vrt. Ylönen 2000, 30). Satujen tarkempi tarkastelu osoitti, että sukupuolen näkökulmasta samaistumisen kohteita olisi löytynyt tutkimuksessa käytetyistä saduista vain pojille. Tutkimukseen osallistuneiden lasten sukupuolijakauma oli tasavertainen, neljä tyttöä ja neljä poikaa. Perheissä ei kuitenkaan tullut esiin eroja satuihin samaistumisessa lasten sukupuolten välillä. Tämä tukee Liikasen (1995, 26) ajatusta siitä, että vaikka lapset samaistuvat usein itsensä kaltaisiin hahmoihin, on samaistumisen kannalta sukupuolta ja ikää merkittävämpää satuhahmon käyttäytyminen. Hänen mukaan samaistumisen kohteen täytyy olla itsenäinen ja omatoiminen hahmo, joka omalla toiminnallaan vaikuttaa sadun tapahtumiin ja loppuratkaisuun.

Vanhempien haastattelujen ja muistiinpanojen perusteella lasten kommentoissa oli paljon yhtäläisyyksiä ja esimerkiksi oravaperheen riitelemisen oli puhututtanut kaikissa perheissä. Yhteisistä aiheista huolimatta jokaisessa perheessä saduista oli noussut esiin hieman eri asiat tai asioista oli ainakin puhuttu eri tavoin. Yhdessä perheessä vanhempien talojen välinen tunneli oli ollut yksi suurimpia puheenaiheita, kun taas toisessa oli puhuttu paljon konkreettisemmin esimerkiksi siitä, miksi isä meni pois. Tämän vuoksi mielestäni voidaan ajatella, että jokainen tutkimukseen osallistunut lapsi on poiminut saduista itselleen koskettavimmat ja mielekkäimmät asiat ja reagoinut niihin omassa merkitys- ja kokemusmaailmassaan.

Vanhempia oli ohjeistettu ennen satuviikkoja Bettelheimin (1998, 20–27) ajatuksen avulla siitä, että vanhemmat antaisivat lapsen itse ajatella miksi jokin satu kiehtoo häntä, eikä selittää lapselle sadun piilomerkityksiä. Piilomerkitysten selittäminen voi riistää lapselta sadun lumouksen ja mahdollisuuden auttaa lasta tämän omien ongelmien selvittelyssä. Vanhempien haastatteluissa tuli esille, että he uskoivat,

että sadut rikastavat lapsen elämää juuri sen vuoksi, ettei lapsi täysin tiennyt, miten sadun taikavoima häneen vaikuttaa ja hän saattoi tarkastella omaa tilannettaan etäältä. Satujen terapeuttisuuden voidaan mielestäni ajatella perustuvan Bettelheimin lauseelle, että sadut rikastavat lapsen elämää piilomerkityksillään. Uskon, että satujen terapeuttisuus olisi selkiintynyt vanhemmille ilman ohjeistusta, tarkkailemalla lapsia ja heidän reaktioitaan.

Kaikissa tutkimukseen osallistuneissa perheissä sadut vaikuttivat eri tavoin. Yhteisiä piirteitä olivat lisääntyneet keskustelut niin erosta, ikävästä kuin etäällä asuvasta vanhemmasta. Eroavaisuuksia taas löytyi lasten suorissa reaktioissa. Yhdessä perheessä satuviikko ei ollut aiheuttanut radikaalia muutosta lasten mielialoissa tai keskustelunaiheissa. Toisessa taas viikko oli täynnä lasten mielialan muutoksia, joiden taustat selkeästi johtivat vanhemman mukaan satujen aiheeseen. Kolmannessa perheessä reaktiot olivat hyvin suoria ja sadut auttoivat pientä lasta nimenomaan sanallistamaan tunteitaan. Neljännessä perheessä reaktiot vaihtelivat hyvin paljon saduittain. Vaikka perheet oli ohjeistettu satuviikkoon kirjallisuusterapian teorian avulla, oli vanhempien kokemukset ja lasten reaktiot aitoja, satujen myötä esiin tulleita asioita, ei teoriasidonnaisia faktoja.

Tutkimukseen osallistuneet lapset olivat keskenään hyvin eri ikäisiä. Nuorin tutkimukseen osallistuneista ei ollut vielä täyttänyt kolmea vuotta ja vanhin oli yhdeksänvuotias. Sukupuolijakauma lasten välillä oli tasainen, sillä tutkimukseen osallistui neljä tyttöä ja neljä poikaa. Vanhemmat kuvailivat lastensa reaktioita ikään, sukupuoleen ja luonteeseen sidonnaisina. Osa vanhemmista mainitsi reaktioiden olleen myös opittu toimintamalli esimerkiksi toisen vanhemman käytöksestä. Lapsen reaktioihin vaikuttavia tekijöitä kirjallisuuden mukaan ovat juuri lapsen ikä, sukupuoli ja temperamentti, mutta niihin vaikuttavat myös lapsen kasvuhistoria ja perheen rakenne (mm. Kelly 2000, 966 ; Erjanti & Paunonen-Ilmonen 2004, 136). Vaikka kaikki lapset lukivat samat sadut, erosivat lasten satukokemukset kuitenkin yksityiskohdissa toisistaan myös sisarusten välillä juuri lasten reaktioissa ja asioissa, joita he olivat kirjoista esiin nostaneet. Tämä osoittaa mielestäni sen, että Bettelheimin (1998, 20–27) ajatus siitä, että satu antaa lapselle mahdollisuuden valita sen tason, jolla hänen kehityksensä etenee ja jonka hänen psyykensä on valmis vastaanottamaan, piti näiden tutkittavien lasten kohdalla paikkaansa.

Erosta ja siihen liittyvistä tunteista puhuminen ei ollut helppoa lapsille. Jokainen vanhemmista kertoi satujen selkeästi vaikuttaneen lapsiin, mutta tunteiden ja ajatusten sanallistaminen ilman vanhemman kysymyksiä oli ollut haastavaa. Kysymyksiinkin lapset olivat vastanneet usein hyvin ympärilyöreästi. Tämän tutkimuksen kannalta tärkeimmät keskustelut ja reaktiot olivatkin tulleet esiin jossain muussa tilanteessa, kuten lapsen spontaanissa puheessa tai kiukuttelussa vanhempien siinä hetkessä esittämien kysymysten avulla. Tämä mielestäni kertoo paljon satujen terapeuttisuudesta. Satujen aiheet ja tapahtumat ovat jääneet lapsen mieleen, mutta lapsi on tarvinnut oman aikansa jäsentää satujen tapahtumia omien ajatustensa kanssa.

Vanhemmat toivat esiin erosta puhumisen vaikeuden myös omalla kohdallaan. Osa heistä kuvaili lastensa olevan vielä niin pieniä, etteivät he tieneet, kuinka vaikeasta elämäntilanteesta voi puhua lapsen tasolla. Tutkimukseen osallistunut isä kommentoikin asiaa, että hän on kyllä itse puhunut erosta, mutta lasten kanssa puhuminen on jäänyt vähemmälle. Erosta puhumisen vaikeus on noussut esiin myös useissa tutkimuksissa. Eron hetkellä niin aikuiset kuin lapsetkin voivat tarvita apua, jolloin vanhemmat joutuvat etsimään vastauksia siihen, millä sanoin puhua lapselle avioerosta (Niemelä & Lehtonen 2007, 5). Kiihnyttäminen (2008, 92) mukaan eroon liittyvä syyllisyys voi johtaa siihen, että vanhemmat arastelevat puhua erosta lapsensa kanssa. Sinkkonen (2011, 173) taas on huomioinut, ettei erokriisin keskellä elävillä vanhemmilla ole välttämättä voimia eläytyä lasten asemaan ja käsitellä eroasiaa lapsen tasolla. Tutkimukseen osallistuneet vanhemmat eivät kuvailleet suoraan syytä siihen, miksi erosta puhuminen on mietityttänyt. Vanhemmat kuitenkin viittasivat erosta puhumisen vaikeuden yhteydessä lapsen ikään ja syyllisyyden tunteeseen siitä, onko erosta puhuttu riittävästi ja oikealla tavalla.

Vanhempien ajatuksia saduista voi katsella myös Poijulan (2007, 32–34) ja Samulinin (2007, 16–17) kuvaamien kriisin vaiheiden kautta. Vanhempien haastatteluissa korostui pohdinta siitä, olisiko sadut olleet hyvä ottaa luettavaksi jo silloin kun kriisi oli ollut akuuteimmillaan. Vanhemmat kuitenkin totesivat, etteivät kenties itse olleet tuolloin vielä valmiita käsittelemään satujen nostattamia ajatuksia ja tunteita. Vaikka perheet harmittelivat, ettei erosatuja ollut luettu perheessä jo aiemmin, vaikutti kuitenkin siltä, että vasta nyt perheissä oli oikea ottaa erosadut esille. Tutkittavissa perheissä erosta oli kulunut keskimäärin kaksi vuotta ja tietyllä tavalla voidaan ajatella,

että kriisin alkuvaiheet ovat läpikäytyjä ja perheiden ajatukset olivat jo tulevassa, jolloin satujen lukemiseenkin löytyi jo voimia. Poijula ja Samulin (2007, 17) ovat kuvanneet tätä traumaattisen kriisin viimeistä vaihetta uudelleen suuntautumisen vaiheena, jolloin ihminen kokee menneisyyden tapahtumat pysyvänä arpena, mutta osaa suhtautua valoisasti tulevaisuuteen ja elämään. Integraation ja uudelleen suuntautumisen vaiheessa pettymyksistä on selvitty ja traumatapahtuman aiheuttama itsetunnon horjuminen on alkanut tasapainottua. Suoria päätelmiä perheiden kriisin vaiheista ei kuitenkaan voi satuviikkojen perusteella tehdä, eikä se myöskään ole tämän tutkimuksen kannalta olennaista.

7.3 Tutkimuksen luotettavuuden arviointi

Tuomen ja Sarajärven (2009, 136) mukaan tutkimuksen luotettavuutta käsitellään yleensä validiteetin eli sen onko tutkimuksessa tutkittu sitä, mitä on luvattu ja reliabiliteetin eli tutkimustulosten toistettavuuden käsittein. Näitä käsitteitä on kuitenkin kritisoitu laadullisessa tutkimuksessa, sillä ne ovat syntyneet määrällisen tutkimuksen piirissä ja käsitteinä ne vastaavat lähinnä vain määrällisen tutkimuksen tarpeisiin. Jokinen (2008, 244) on arvioinut, että laadulliselta tutkimukselta pitää voida kuitenkin kysyä, onko se väärässä, onko siinä erehdytty, ja ovatko tehdyt tulkinnat virheellisiä tai perustelemattomia. Tämän tutkimuksen kannalta ei ole merkityksellistä tutkia luotettavuutta esimerkiksi reliabiliteetin kautta, sillä näin pienellä aineistolla toistettavuus ei luo suoraan luotettavuutta. Eskola ja Suoranta (1998, 209) huomioivat, että laadullisessa tutkimuksessa tutkija joutuu ottamaan yhtä aikaa kantaa sekä analyysin kattavuuteen että tekemänsä työn luotettavuuteen pohtiessaan jatkuvasti tutkimuksessaan tekemiä ratkaisuja ja tätä kautta tutkimuksen luotettavuutta voidaan tarkastella myös tämän tutkimuksen yhteydessä. Heidän mukaansa laadullisessa tutkimuksessa tutkijalla ei ole apunaan muuta kuin omat ennakko-oletukset, arkielämän peukalosäännöt ja enemmän tai vähemmän vahva teoreettinen oppineisuus. Näistä syistä olen tarkastellut tutkimukseni luotettavuutta pohjautuen Tuomen ja Sarajärven (2009, 140–141) listaukseen, jossa luotettavuutta tarkastellaan muun muassa aineiston keruun ja tutkija-tutkittava- suhteen kautta, ei niinkään validiteetin ja reliabiliteetin käsittein.

Tuomi ja Sarajärvi (2009, 140) ja Hirsjärvi (2009, 214) huomioivat, että tutkijan tarkka kuvaus aineistonkeruusta ja analyysistä lisää tutkimuksen luotettavuutta. Aineistonkeruu ja aineiston analyysi on kuvailtu vaihe vaiheelta menetelmäosiossa ja tässä osiossa keskityn vielä niihin aineistonkeruun inhimillisiin seikkoihin, joilla voi olla vaikutusta tutkimuksen luotettavuuteen. Aineistonkeruu sujui kaikkien tutkittavien kanssa hyvin joustavasti, mikä aiheutti sen, että yksi perheistä osallistui haastatteluun heti seuraavana päivänä satuviikon päättymisestä ja yksi taas kaksi kuukautta satuviikon jälkeen. Muut perheet osallistuivat haastatteluihin noin kahden viikon sisällä satuviikon päättymisestä. En kuitenkaan usko, että tällä aikavälillä on vaikutusta tutkimuksen luotettavuuteen, sillä kaikki tutkittavat olivat kirjoittaneet kattavat muistiinpanot satuviikon aikana, joihin haastattelussa palattiin, eikä näin ollen tärkeitä huomioita jäänyt unholaan sen vuoksi, että haastattelu esimerkiksi oli pitkällä viiveellä satuviikosta. Toinen huomioitava seikka on se, että kolme perheistä vietti satuviikkonsa viikon aikana ja yhdessä perheessä kirjat jaettiin pidemmälle aikavälille. Näin ollen perheessä, jossa kirjojen lukemisen välillä saattoi olla muutamia viikkoja, ei tullut satujen lukemisen tiivisjaksoa. Tämän perheen kokemukset satuviikosta olivat kuitenkin hyvin samansuuntaisia muiden perheiden kanssa, joten en usko tämänkään horjuttavan tutkimuksen aineiston luotettavuutta.

Tutkimuksen luotettavuuteen vaikuttaa myös se, että tutkittavia oli hyvin vaikea saada mukaan tutkimukseen. Kaikki tutkimukseen osallistuneet perheet olivat hyvin aktiivisia ja tiedostavia perheitä, joissa vanhemmat olivat ottaneet lapsensa huomioon myös erokriisissä. Kaikissa perheissä oli luettu ainakin jossakin lapsen kehityksen vaiheessa satuja ja osassa perheistä sadut kuuluivat perheen arkeen iltasatuhetkinä. Näin ollen aivan suoraan satujen vaikutusta yleisesti ei voinut tutkia, sillä lapset olivat tottuneet satujen lukemiseen. Erosadut olivat kuitenkin kaikissa perheissä ns. uusi juttu, joten perheissä, joissa muutenkin luettiin paljon, vanhemmat olivat verranneet lastensa reaktioita tavallisiin iltasatuhetkiin. Perheiden kiinnostuneisuus ja aktiivisuus varmasti vaikutti siihen, että he suhtautuivat tutkimukseen myönteisesti, vaikka tutkimus oli aiheuttanut heille paljon ajattelun aihetta ja joissakin perheissä myös ikävien tunteiden ja reaktioiden aktivoitumisen.

Tuomi ja Sarajärvi (2009, 141) huomioivat tutkimuksen luotettavuuden arvioinnissa tutkija-tutkittava- suhteen ja sen kuinka suhde toimi. Kolme perheistä oli

minulle täysin tuntemattomia, mutta yksi tutkimukseen osallistuneista vanhemmista oli lähipiiristäni. Kolmen perheen kanssa tutkija-tutkittava- suhde muodostui kahden tapaamisen ja muutamien puheluiden ja/tai sähköpostien aikana. Tuttavani kanssa tutkija-tutkittava- suhde taas oli automaattisesti läheisempi, sillä olemme tunteneet toisemme useita vuosia. En ollut hänen kanssaan kuitenkaan keskustellut eroon liittyvistä asioista aiemmin, joten en kokenut tuttavuutemme vaikuttavan tutkimukseen muutoin, kuin että hänen kanssaan sovimme tutkimukseen liittyvät käytännön asiat tuttavallisemmin. Myös haastattelutilanne oli hänen kanssaan hieman rennompia. Mielestäni onnistuin kuitenkin luomaan rennon ja avoimen ilmapiirin kaikkien haastateltavien kanssa haastatteluhetkellä, minkä vuoksi en usko, että tuttavuus yhden haastateltavan ja minun välillä vaikutti haastattelujen laatuun tai asettaisi niitä eriarvoiseen asemaan.

Yksi luotettavuuteen vaikuttava asia on myös tulkinta. Kiviniemen (2001, 71) mukaan laadullisin menetelmin kerätty aineisto ei kuvaa koskaan todellisuutta sellaisenaan, vaan todellisuus välittyy lukijalle aina tulkinnan välittämänä. Tämä korostuu erityisesti tässä tutkimuksessa, sillä tutkimusaineistona käytettiin vanhempien havaintoja lastensa reaktioista ja keskusteluista, ei suoraa lapsen tuottamaa aineistoa. Tällaisen aineiston välittämä kuva lapsesta on Kallion (2010, 171) mukaan erilainen kuin suorassa vuorovaikutuksessa syntyvä ja tulee tulkituksi ensin vanhemman toimesta ja sitten vielä uudelleen tutkijan analysoidessa aineistoa. Tutkimuksen tarkoituksena oli kuitenkin tutkia juuri vanhemman ajatuksia satujen käytöstä lastensa apuna eron jälkeen, joten tällaisen tulkinnan voidaan ajatella olevan väistämätön osa tutkimusta, ei niinkään tutkimuksen luotettavuutta horjuttava asia.

7.4 Jatkotutkimushaasteet

Jatkotutkimushaasteista voimakkaimmin minua kiehtoo tämän aiheen tutkiminen laajemmalla otannalla ja siten, että perheiden joukossa olisi myös perheitä, joissa satujen lukeminen ei ole arkipäivää. Tähän tutkimukseen osallistuneet perheet olivat hyvin aktiivisia ja lastensa hyvinvointiin panostavia perheitä, joissa kaikissa oli luettu satuja edes jonkin verran jossakin vaiheessa lapsen elämää. Uskon sen vaikuttaneen myös tutkimustuloksiin siten, että perheiden kokemukset olivat rankkuudesta huolimatta hyvin positiivisia. Tutkimukseen osallistuneiden perheiden määrän noustessa myös

suhde lähivanhempien ja etävanhempien kesken olisi kenties tasaisempi, jolloin niitä olisi mielekästä verrata samoin kuin eroavaisuuksia isien ja äitien ajatusten välillä. Laajemmalla otannalla olisi mahdollisuus päästä vielä syvemmälle satujen terapeutiseen luonteeseen. Näin voitaisiin saada enemmän laajemmalle joukolle sopivia toimintatapoja käytettäväksi esimerkiksi kouluissa tai päiväkodeissa, joissa varsinaista terapiaa ei suoriteta, mutta lasten kriisien arkipäiväiselle tukemiselle on suuri tarve.

Toinen mielekäs tapa tutkia satuja lapsen apuna vanhempien erotessa, olisi tutkia satuja verrokkiryhmien avulla, jolloin tutkimukseen osallistuvat lapset olisivat sekä vanhempien eron kokeneita että sellaisia lapsia, joilla vanhemmat ovat vielä yhdessä. Satuviikot voisi toteuttaa hyvin samankaltaisesti kuin tässä tutkimuksessa, minkä jälkeen vanhempien kokemuksia vertailtaisiin ja tulosten analysoinnissa otettaisiin huomioon lapsen perhetausta eli se, onko hän eroperheestä vai ei. Toinen verrokkiryhmien vertailutapa olisi tutkia satuja erolapsilla, mutta siten, että he jaoteltaisiin kahteen verrokkiryhmään, jossa toisen ryhmän lapset olisivat saaneet tukea vanhempien eroon myös esimerkiksi perheneuvolan kautta ja toiset ainoastaan saduista ja satututkimuksesta.

Koska myös kiintymyssuhteilla on tärkeä rooli tässä tutkimuksessa, voisi satujen käyttöä tutkia myös kiintymysmallien kautta siten, että tutkimukseen osallistuvien lasten kiintymysmalli määriteltäisiin ja heidän reaktioita satuihin katsottaisi kiintymyssuhdemallien kautta. Tällainen tutkimustapa vaatisi kuitenkin huomattavasti suuremman otannan ja kenties laadullisen näkökulman lisäksi myös kvantitatiivisen tutkimuksen katsontakantaa.

LÄHTEET

- Ainsworth, M. D. S., Blehar, M. C., Waters, E. & Wall, S. 1978. Patterns of Attachment: A Psychological Study of Strange Situation. Hillsdale, New Jersey: Erlbaum.
- Ainsworth, M. D. S. & Bowlby, J. 1991. An Ethological Approach to Personality Development. *American Psychologist* 46 (4), pp. 333–341.
- Arvola, P. & Mäki, S. (toim.) 2008. Satu kantaa lasta. Opas lasten ja nuorten kirjallisuusterapiaan 1. Porvoo: Duodecim.
- Ayalon, O. 1995. Selviydyn! Yhteisön tuki ja selviytyminen. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Ayalon, O. & Flasher, A. 1997. Ketjureaktio – lapset ja avioero. Tampere: Vastapaino.
- Bartholomew, K. & Horowitz, L.M. 1991. Attachment Styles Among Young Adults: A Test of a Four-Category Model. *Journal of Personality and Social Psychology* 61 (2), pp. 226–244.
- Bettelheim, B. 1998. Satujen lumous, merkitys ja arvo. Porvoo: WSOY.
- Bowlby, J. 1969. Attachment and Loss. Volume 1. Attachment. New York: Basic Books, Inc., Publishers.
- Bowlby, J. 1979. Making and Breaking of Affectional Bonds. London: Tavistock Publications.
- Bowlby, J. 1988a. Developmental Psychiatry Comes of Age. *The American Journal of Psychiatry*, 145, pp. 1–10.
- Bowlby, J. 1988b. A Secure Base: Clinical Applications of Attachment Theory. London: Routledge.
- Bradford, K., Vaughn, L. T. B & Barber, B. K. 2008. When There Is Conflict: Interparental Conflict, Parent-child Conflict and Youth Problem Behaviors. *Journal of Family Issues* 29 (6), pp. 780–805.
- Brummer, M. 2003. Lasten elämästä – psykoanalyttisiä näkökohtia. Kirjassa Sinkkonen, J. 2003. Pesästä lentoon. Kirja lapsen kehityksestä kasvattajalle. Helsinki: WSOY, 78–84.
- Castren, A-M. 2009. Mitä erosta seuraa? Eron vaikutus perheen sosiaalisiin suhteisiin. Kirjassa Kääriäinen, A., Hämäläinen, J. & Pölkki, P. (toim.) 2009. Ero, vanhemmuus ja tukeminen. Lastensuojelun Keskusliitto/Neuvo-projekti. Helsinki:

- Hakapaino Oy, 18–35.
- Cohen, L. & Manion, L. 1995. *Research Methods in Education*. Routledge, London.
- Cole, B. 1998. *Avioerotus*. Karkkila: Kustannus-Mäkelä Oy.
- Crittenden, P.M. 1992. Quality of Attachment in the Preschool Years. *Development and Psychopathology*, 4, pp. 209–241.
- Dyregrov, A. 1996. *Lapsen suru*. Mannerheimin lastensuojeluliitto, Suomen mielenterveysseura ja Suomen punainen risti.
- Emery, R. E & Schepard, A. 2011. Special Issue on Attachment, Separation, and Divorce: Forging Coherent Understandings for Family Law. *Source Family Court Review*. Vol.49 (3), Jul 2011, pp. 415–417.
- Erjanti, H. & Paunonen-Ilmonen, M. 2004. *Suru ja surevat*. Surevien hoitotyön perusteet. WSOY, Helsinki.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Vastapaino, Tampere.
- Eskola, J. 2010. *Eläytymismenetelmän autuus ja kurjuus*. Kirjassa Aaltola, J. & Valli, R. 2010. *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle*. Jyväskylä: PS-Kustannus, 72–87.
- Frude, N. & Killick, S. 2011. Family storytelling and the attachment relationship. *Psychodynamic Practice: Individuals, Groups and Organisations*. Vol.17(4), Nov 2011, pp. 441–455.
- Gadamer, H-G. 2005. *Hermeneutiikka. Ymmärtäminen tieteissä ja filosofiassa*. Suom. Nikander, I. Tampere: Vastapaino.
- Gavigan, K., Kurtts, S. & Mimms, M. 2011. *Bibliotherapy as an Intervention Approach for Children and Adolescents with Emotional Disabilities*. Kirjassa Norton, C.L. (toim.) 2011. *Innovative Interventions in Child and Adolescent Mental Health*. New York: Routledge: Taylor & Francis Group, 124 – 140.
- Goldberg, S. 2000. *Attachment and Development*. Texts in Developmental Psychology. London: Arnold.
- Goldsmith, D. F. 2009. The Emotional Dance of Attachment. *Clinical Social Work Journal*. Vol.38(1), Mar 2010, pp. 4–7.
- Grahn, A. & Piepponen, T. 2009. *Siili ja taikakorut*. Helsinki: Finepress Oy.
- Gray, K. 2009. *Rakkausliima*. Karkkila: Kustannus-Mäkelä Oy.
- Harlow, H. F. 1958. The Nature of Love. *American Psychologist*. Vol. 13 (12), pp. 673–685.

- Harvey, J. H. & Fine, M. A. 2010. *Children of Divorce: Stories of Loss and Growth* (2nd Edition). London: Psychology Press.
- Hautamäki, A. 2001. Kiintymyssuhdeteoria – teoria yksilön kiin(nit)tymisestä tärkeisiin toisiin ihmisiin, kiintymyssuhteen katkoksista ja merkityksestä kehitykselle. Kirjassa Sinkkonen, J & Kalland, M. (toim.) 2001. *Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen*. Helsinki: WSOY, 13–66.
- Hautamäki, A. 2011. Lapsen kiintymyssuhteet ja niiden vaarantuminen. Kirjassa Sinkkonen, J. & Kalland, M. (toim.) 2011. *Varhaislapsuuden tunnesiteet ja niiden suojeleminen*. Helsinki: Sanoma Pro, 29–69.
- Heidegger, M. 2000. *Oleminen ja aika*. Suom. Kupiainen, R. Tampere: Vastapaino.
- Heikkilä-Halttunen, P. 2010. *Minttu, Jason ja Peikonhäntä*. Lasten kuvakirjoja kipeistä aiheista. Helsinki: BTJ Finland Oy.
- Heinimaa, E. 2001. *Kuvakirjat lapsen ja aikuisen maailmassa*. Kirjassa Suojala, M. & Karjalainen, M. 2001. *Avaa lastenkirja! Johdatus lastenkirjallisuuden lajeihin ja käyttöön*. Hämeenlinna: Karisto Oy, 142–163.
- Heinonen, S-L. & Suojala, M. 2001. *Lapsi elää satua*. Kirjassa Karppinen, S., Puurula, A. & Ruokonen, I. 2001. *Taiteen ja leikin lumous*. Tampere: Tammer-Paino Oy, 144–156.
- Herman, P. & Bretherton, I. 2001. "He Was the Best Daddy" Postdivorce Preschoolers' Representations of Loss and Family Life. Kirjassa Göncü, A. & Klein, E. L. 2001. *Children in Play, Story and School*. New York: The Guilford Press, 177–203.
- Hetherington, E. M. 2003. Social Support and the Adjustment of Children in Divorced and Remarried Families. *Childhood* 10 (2). pp. 217–236.
- Hetherington, E. M & Stanley-Hagan, M. 2002. Parenting in Divorced and Remarried Families. Kirjassa Bornstein, M. H. (toim.) 2002. *Handbook of Parenting*. Volume 3. *Being and Becoming a Parent*. New Jersey : LEA, 287–316.
- Hill, M. 2005. Ethical considerations in researching children's experiences. Kirjassa Green, S. & Hogan, D. (toim.) *Researching children's experience*. London: Sage, 61–86.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2009. *Tutki ja kirjoita*. Tammi, Helsinki.
- Howe, D., Brandon, M., Hinings, D. & Schofield, G. 1999. *Attachment Theory, Child Maltreatment and Family Support. Practice and Assessment Model*. Malaysia: Macmillan Press Ltd.
- Hughes, D. A. 2011. *Kiintymyskeskeinen vanhemmuus. Toimivuutta kasvatukseen*.

- Tampere: PT-Kustannus.
- Ijäs, K. 1986. *Arki ja Unelmat. Ajatuksia perheestä ja avioerosta.* Jyväskylä: Kirjapaja.
- Jakobsen, M., Jäppinen, E., Tarkkonen, T. & Vaijärvi, K. (toim.) 1995. *Lapsi ja kriisit.* Turku: CULTURA Oy.
- Johnson, P., Thorngren, J. M. & Smith, A. J. 2001. Parental Divorce and Family Functioning: Effects on Differentiation Levels of Young Adults. *The Family Journal* 9 (3), pp. 265–272.
- Jokinen, K. 2008. Miten laadullinen tutkimus vakuuttaa. Kirjassa Lempiäinen, K., Löytty, O. & Kinnunen, M. (toim.) 2008. *Tutkijan kirja.* Tampere: Vastapaino, 243–250.
- Kajamaa, R. 1999. Sadut lapsen psyykkisen terveyden edistäjinä. Kirjassa Saarinen, E. (toim.) 1999. *Sairaan ja vammaisen lapsen hyvä elämä.* Helsinki: Edita, 125–133.
- Kallio, P. K. 2010. Lasten ja nuorten epäsuoran kohtaamisen etiikka. Kirjassa Lagström, H., Pösö, T., Rutanen, N. & Vehkalahti, K. (toim.) 2010. *Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka.* Helsinki: Yliopistopaino, 163–187.
- Kelly, J. B. 2000. Children's Adjustment in Conflicted Marriage and Divorce: A Decade Review of Research. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry* Vol.39 (8), pp. 963–973.
- Kiianmaa, K. 2008. *Hyvä ero – Uusi elämä.* Porvoo: WS Bookwell Oy.
- Kiiski, J. 2011. *Suomalainen avioero 2000-luvun alussa. Miksi avioliitto puretaan, miten ero koetaan ja miten siitä selviydytään?* Joensuu: Kopijyvä Oy.
- Kinnunen, S. 2006. *Anna mun olla lapsi.* Helsinki: Kirjapaja Oy.
- Kivilaakso, S. 2010. *Suomalaisen sadun varhaisia kehityslinjoja.* Kirjassa Kolu, K. 2010. *Suomalainen satu 1. Kehittäjiä ja kehityslinjoja.* Helsinki: BTJ Finland Oy, 9–20.
- Kiviniemi, K. 2001. *Laadullinen tutkimus prosessina.* Kirjassa Aaltola, J. & Valli, R. 2001. *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin.* Jyväskylä: PS-Kustannus, 68–84.
- Koskela, R. 2009. *Ero lapsiperheessä. Miten tukea lasta ja vanhempia?* Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto.
- Kramer, P. A. & Smith, G. G. 1998. Easing the Pain of Divorce Through Children's Literature. *Early Childhood Education Journal* 26 (2), pp. 89–94.
- Kupiainen, R. 2005. *Heidegger ja faktisuuden hermeneutiikka.* Kirjassa Kirjassa Tontti,

- J. (toim.) 2005. Tulkinnasta toiseen. Esseitä hermeneutiikasta. Tampere: Vastapaino, 85–97.
- Kuula, A. 2011. Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Tampere: Vastapaino.
- Kuusinen, K-L. (toim.) 2009. Kognitiivinen psykoterapia ja kiintymyssuhdeteoria. Jyväskylän yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen julkaisu 4. Jyväskylä: Jyväskylän Yliopistopaino.
- Laine, T. 2001. Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Kirjassa Aaltola, J, & Valli, R. 2001. Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-Kustannus, 26–43.
- Laulajainen, L. 2009. Sanan taika. Esseitä ja artikkeleita. Helsinki: Book on Demand GmbH.
- Liikanen, P. 1995. Satu identiteetti- ja ihmissuhdemallina. Jyväskylän yliopisto. Opettajankoulutuslaitos. Tutkimuksia 42. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino.
- Linnainmaa, T. 2005. Mitä kirjallisuusterapia on? Kirjassa Mäki, S. & Linnainmaa, T. (toim.) 2005. Hoitavat sanat. Opas kirjallisuusterapiaan. Helsinki: Duodecim, 11–25.
- Linnainmaa, T. 2008. Mitä kirjallisuusterapia on? Kirjassa Mäki, S. & Linnainmaa, T. (toim.) 2008. Hoivasanat. Opas kirjallisuusterapiaan. Helsinki: Duodecim, 11–33.
- Lowe, D. F. 2009. Helping Children Cope through Literature. Forum on Public Policy. <http://www.eric.ed.gov/ERICWebPortal/contentdelivery/servlet/ERICServlet?accno=EJ864819> 10.6.2012
- Mason, J. 2007. Qualitative researching. London: Sage Publications.
- Maunumaa, A-M., Rauhala, O. & Simojoki, A. 2000. Pähkinänsydän. Ohjaajan opas. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Metsämuuronen, J. 2003. Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä. International Methelp Ky, Helsinki.
- Mo, W. 2007. The Divorce Culture and Picture Books for Young Children. International Journal of Early Childhood 29 (2), pp. 23–35.
- Moxnes, K. 2003. Risk Factors in Divorce. Perceptions by the Children Involved. Childhood 10 (2), pp. 131–146.
- Munter, H. 1996. Tutkijan ja tutkittavan yhteistyö: Tutkimuksen avoimuus eettisenä

- kysymyksenä. Kirjassa Palmroth, A. & Nurmi, I. 1996. Alttiiksi asettumisen etiikka. Laadullisen tutkimuksen eettisiä kysymyksiä. Jyväskylä: Kopi-Jyvä Oy, 69–80.
- Mäkelä, K. 2010. Alaikäisiä koskevan yhteiskunta- ja käyttäytymistieteellisen tutkimuksen eettinen ennakkosäätely. Kirjassa Lagström, H., Pösö, T., Rutanen, N. & Vehkalahti, K. (toim.) 2010. Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka. Helsinki: Yliopistopaino, 67–88.
- Mäki, S. & Kinnunen, P. 2002. Lasten ja nuorten kirjallisuusterapiasta. Kirjassa Ihanus, J. (toim.) 2002. Koskettavat tarinat. Johdantoa kirjallisuusterapiaan. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu Oy, 35–78.
- Mäki, S. & Kinnunen, P. 2005. Lapsi ja nuori sadun peilissä. Kirjassa Mäki, S. & Linnainmaa, T. (toim.) 2005. Hoitavat sanat. Opas kirjallisuusterapiaan. Helsinki: Duodecim, 26–52.
- Männikkö, K. 1997. Kiintymystä lapsesta aikuiseksi. Jyväskylän yliopiston psykologian laitoksen julkaisuja. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino.
- Niemelä, S. & Lehtonen, M. 2007. Esipuhe. Kirjassa Ylönen, H. (toim.) 2007. Satulaivan matkassa – sadut lapsen apuna vanhempien erotessa. Porvoo: Kirjapaino Uusimaa, 5.
- Nieminen, U. 1993. Lapsiin kohdistuvien avioeron vaikutusten minimoimisesta. Kirjassa Taskinen, S. (toim.) 1993. Itke vain sydämeihin. Tausta-aineistoa perheasioiden sovitteluun. Stakes, Raportteja 84. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy, 117–129.
- Nikunen, M. 2008. Tutkimusaineisto ja tunteet. Kirjassa Lempiäinen, K., Löytty, O. & Kinnunen, M. (toim.) 2008. Tutkijan kirja. Tampere: Vastapaino, 156–167.
- Nyman, S., Näntö, L. & Sandroos, A. 2009. Kiintymysmallien kehitys Patricia Crittendenin mukaan. Kirjassa Kuusinen, K-L. 2009. Kognitiivinen psykoterapia ja kiintymyssuhdeteoria. Jyväskylän yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen julkaisu 4. Jyväskylä: Jyväskylän Yliopistopaino, 43–53.
- Oesch, E. 2005. Hermeneutiikka tiedonalueiden järjestelmässä – Sydämen sanasta ymmärtämisen kehälle. Kirjassa Tontti, J. (toim) 2005. Tulkinasta toiseen. Esseitä hermeneutiikasta. Tampere: Vastapaino, 13–34.
- Ojanen, S. 1980. Mitä sadut merkitsevät lapselle. Psykodynaaminen teoriatausta ja kansansadun merkitys. Kirjassa Ojanen, S., Lappalainen, I. & Kurenniemi, M. 1980. Sadun avara maailma. Keuruu: Otava, 9–43.

- Palmunen, A. 2009. Asiantuntijoiden käsitykset yksivanhempaisuudesta. Kirjassa Kääriäinen, A., Hämäläinen, J. & Pölkki, P. (toim.) 2009. Ero, vanhemmuus ja tukeminen. Lastensuojelun Keskusliitto / Neuvo-projekti. Helsinki: Hakapaino Oy, 61–68.
- Pardeck, J. T. 1994. Using Literature to Help Adolescents Cope with Problems. *Adolescence* 29 (114), pp. 421–427.
- Pehrsson, D.E., Allen, V. B., Folger, W.A., McMillen, P.S. & Lowe, I. 2007. Bibliotherapy With Preadolescents Experiencing Divorce. *The Family Journal* 15 (4), pp. 409–414.
- Peltola, T. 2007. Empirian ja teorian vuoropuhelu. Kirjassa Laine, M., Bamberg, J. & Jokinen, P. (toim.) Tapaustutkimuksen taito. Gaudeamus Helsinki University Press, Helsinki, 111–129.
- Pojjula, S. 2007. Lapsi ja kriisi. Selviytymisen tukeminen. Helsinki: Kirjapaja Oy.
- Punamäki, R-L. 2001. Kiintymyssuhteen ja traumaattisen kokemuksen välinen yhteys. Kirjassa Sinkkonen, J. & Kalland, M. (toim.) 2001. Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen. Helsinki: WSOY, 174–197.
- Punamäki, R-L. 2010. Kun trauma astuu perheeseen: lasten kehitys sekä selviytymis- ja hoitokeinojen tehokkuus. Kirjassa Silven, M. (toim.) Varhaiset ihmissuhteet. Polku lapsen suotuisaan kehitykseen. Helsinki: Minerva Kustannus Oy, 129–144.
- Rautava, M. & Rutanen, M. 1997. ”Kukaan ei voi auttaa mua...” Lasten kriisit – haaste alueelliselle yhteistyölle. Itsemurhien ehkäisyprojektin toimintamalleja 5/1997. Tampere: Stakes.
- Rusanen, E. 2011. Hoiva, kiintymys ja lapsen kehitys. Porvoo: Bookwell Oy.
- Saari, S. 2001. Kuin salama kirkkaalta taivaalta. Kriisit ja niistä selviytyminen. Helsinki: Otava.
- Salo, S. 2006. Kiintymyssuhteen merkitys elämänkaaren aikana. Vanhemmuuden kiintymyssuoja. Kirjassa Sinkkonen, J. (toim.) 2006. Pesästä lentoon. Kirja lapsen kehityksestä kasvattajalle. Helsinki: WSOY, 44–77.
- Samulin, H. 2007. Kriisit. Kirjassa Pohjolan-Pirhonen, C., Poutiainen, K. & Samulin, H. (toim.) Kriisityön käsikirja. Käytännön opetusta kriisin kohdatessa. Helsinki: Kirjapaja, 11–25.
- Sinkkonen, J. 2001. Kiintymyssuhteen häiriöiden yhteydet psykopatologiaan. Kirjassa Sinkkonen, J. & Kalland, M. (toim.) 2001. Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen. Helsinki: WSOY, 146–173.

- Sinkkonen, J. 2004. Kiintymyssuhdeteoria – tutkimuslöydöksistä käytännön sovelluksiin. *Lääketieteellinen Aikakauskirja Duodecim* 2004; 120 (15), pp.1866–1873.
- Sinkkonen, J. 2011. Kiintymyssuhteenäkökulma vanhempien avo- tai avioeroon. Kirjassa Sinkkonen, J. & Kalland, M. (toim.) 2011. *Varhaislapsuuden tunnesiteet ja niiden suojeleminen*. Helsinki: Sanoma Pro, 217–236.
- Sinkkonen, J. & Kalland, M. (toim.) 2001. *Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen*. Helsinki: WSOY.
- Sroufe, A & McIntosh, J. 2011. Divorce and Attachment Relationships: The Longitudinal Journey. *Family Court Review*, Vol. 49 No. 3, July 2011. pp. 464–473
- Syrjälä, L. 1995. Tapaustutkimus opettajan ja tutkijan työväliseenä. Kirjassa Syrjälä, L., Ahonen, S., Syrjäläinen, E. & Saari, S. 1995. *Laadullisen tutkimuksen työtapoja*. Helsinki: Kirjayhtymä Oy, 9–66.
- Tamminen, T. 2005. *Olipa kerran lapsuus*. Juva: WSOY.
- Thompson, R. A, Lamb, M. E., & Estes, D. 1982. Stability of Infant-Mother Attachment and Its Relationship to Changing Life Circumstances in an Unselected Middle-Class Sample. *Child Development* 53 (1), pp. 144–148.
- Tonteri, M & Talvitie, V. 2011. *Okko Oravan kaksi pesää*. Hämeenlinna: Kariston kirjapaino Oy.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2003. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Varto, J. 1992. *Laadullisen tutkimuksen metodologia*. Helsinki: Kirjayhtymä Oy.
- Vidgren, A. 1993. Erokriisi. Kirjassa Taskinen, S. (toim.) 1993. *Itke vain sydämeiin. Tausta-aineistoa perheasioiden sovitteluun*. Stakes, Raportteja 84. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy, 21–34.
- Waters, E. 1978. The Reliability and Stability of Individual Differences in Infant-Mother Attachment. *Child Development* 49 (2), pp. 483–494.
- Weninger, B. & Maucler, C. 2008. *Nähdään taas, isä*. Helsinki: Lasten keskus.
- Westberg, H., Nelson, T. S. & Piercy, K. W. 2002. Disclosure of Divorce Plans to Children: What the Children Have to Say. *Contemporary Family Therapy*, 24, pp. 525–542.

- Wetton, N. 1995. Sensitive Issues and Children's Literature. *Health Education* Vol. 95 (1), pp. 12–14.
- Ylönen, H. 2000. *Loihditut linnut. Satujen merkitys lapselle*. Helsinki: Tammi.
- Ylönen, H. 2003. Kuljetettiin siniseen puutarhaan – satu ja todellisuus lastenkirjoissa. Kirjassa Erkkilä, J., Holmberg, T., Niemelä, S. & Ylönen, H. 2003. *Surevan lapsen kanssa*. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy, 125–162.
- Ylönen, H. 2005. *Satulinnan saleissa. Opitaan arvoja satujen ja laulujen avulla*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Ylönen, H. (toim.) 2007. *Satulaivan matkassa – sadut lapsen apuna vanhempien erotessa*. Porvoo: Kirjapaino Uusimaa.

LIITE 1 AINEISTOKIRJE

Hei,

olen viidennen vuoden luokanopettaja- ja erityisopettajaopiskelija ja teen graduani aiheesta *Sadut lapsen apuna vanhempien erotessa*. Tarkoitukseni on tutkia auttavatko sadut lasta sanallistamaan ja kanavoimaan ajatuksiaan ja tunteitaan. Tutkimukseni teoreettisena viitekehyksenä on kiintymyssuhdeteoria, jota kautta käsittelen aiheitani.

Alustavasti olemme suunnitelleet ohjaajani Kaili Kepler-Uotisen kanssa, että aineisto kerättäisiin kahdeksalta perheeltä, joissa on ollut avo- tai avioero ja joissa on leikki-ikäinen ja/tai kouluikäinen lapsi tai lapsia. Perheiden tulisi viettää lastensa kanssa pieni satuhetki päivittäin viikon ajan. Ajatuksena on, että vanhemmat lukisivat sadun yhdessä lapsensa kanssa ja keskustelisivat siitä. Satuhetken pohjalta vanhemmat kirjoittaisivat ylös muistiinpanomaisesti millaisia asioita lapsi toi mukaan keskusteluun ja mikä sadussa jäi mietityttämään tai aiheutti ihmetystä. Ihanteena olisi, että satuhetki olisi rauhallinen yhteinen hetki vanhemman ja lapsen/lapsien välillä. Ohjeistukset ja tilanteeseen sopivat sadut saisitte minulta, joten teidän vastuullenne jäisi vain satujen lukeminen ja muistiinpanojen ylöskirjaaminen. Satuviikon jälkeen haastattelisin mielelläni teitä vanhempia muistiinpanojenne pohjalta siitä, millaiseksi koitte satuhetket.

Kaikki tutkimusaineisto käsitellään luottamuksellisesti ja tarkoitukseni ei ole tutkia perheiden avioeron syitä, seurauksia tai muita ns. henkilökohtaisia asioita, vaan tutkimus keskittyy satujen käyttöön erolasten

apuna.

Jos kiinnostuksenne heräsi, toivoisin, että ottaisitte minuun yhteyttä joko puhelimitse, tekstiviestillä tai sähköpostilla. Vastailen myös mielelläni, jos teillä herää kysymyksiä tutkimukseeni liittyen.

Ystävällisin terveisin

Anna Aranne

044-5958936

ankakaar@student.jyu.fi

LIITE 2 OHJEISTUS SATUVIIKKOON

ESITIETOLOMAKE

Tutkimukseen osallistuvan vanhemman sukupuoli: mies nainen

Tutkimukseen osallistuvien lasten sukupuoli ja ikä:

Lapsi 1: poika tyttö Ikä: _____ vuotta.

Lapsi 2: poika tyttö Ikä: _____ vuotta.

Lapsi 3: poika tyttö Ikä: _____ vuotta.

Lapsi 4: poika tyttö Ikä: _____ vuotta.

Sadut lapsen apuna vanhempien erotessa

Pohjustusta satuviikolle:

Satujen kautta lapsi voi päästä mielikuvituksen maailmaan, jossa on tilaa kaikenlaisille tunteille: ilolle, surulle, vihalle ja myötätunnolle. Se voi auttaa lasta käsittelemään omia hankalia ja pelottavia kokemuksia. Satu voi rauhoittaa, mutta se voi myös kuohuttaa. Aikuisen herkkyyys lapsen reaktioille on turvallisen työskentelyn edellytys. Joskus tarinan herättämät tunteet ja ajatukset ilmaisevat itsensä kehon kautta. Lukuhetkien aikana ja niiden jälkeen on aikuisen hyvä kysyä myös siitä, millainen olo lapsella on kehossaan: kutittaako, puristaako, koskeeko johonkin vai onko ihan hyvä olla.

Lapsella pitää olla lupa ja mahdollisuus olla sadun maailmassa ja antaa tarinan kuljettaa. Tämä vertauskuvallinen taso on aikuisen turvattu. Vaikka aikuinen voisi nähdä yhtäläisyyksiä lapsen elämäntilanteen ja sadun välillä, suoraviivaiset tulkinnat ja kysymykset eivät yleensä auta lasta.

- *Jos vain mahdollista, lue sadut ensin itse rauhassa ja vasta sitten lapselle, jotta osaat ennakoida sadun tapahtumia ja lapsen mahdollisia reaktioita.*
- *Satuhetki ei ole suoritus eli muistakaa nauttia sadusta ja yhteisestä hetkestä myös tutkimustilanteessa.*
- *Anna lapsen olla rauhassa sadun maailmassa. Esitä kysymykset sadun maailmassa, ei niinkään suoraviivaisesti lapsen elämäntilanteeseen verraten.*
- *Kuuntele ja katsele lasta satua lukiessa ja sadun jälkeen. Kysele välillä myös kehontunteuksista juuri nyt.*

Ohjeistus:

Tarinoita on yhteensä viisi. Tarkoituksena on, että viettäisitte lapsenne/lapsienne kanssa satuhetken viikon jokaisena päivänä. Voitte päättää yhdessä lapsenne/lapsienne kanssa mitä kirjaa luetaan minäkin päivänä ja milloin vietätte satuhetkeä. Osa kirjoista on lyhyempiä, jolloin ne sopivat yhtenä päivänä luettavaksi, osan taas voi jakaa esimerkiksi kahdelle päivälle. Muistiinpanot kannattaa kirjoittaa heti satuhetken jälkeen tai ainakin jokaisen päivän päätteeksi, jotta tunnelmat ja mielikuvat eivät sekoitu toisiinsa.

Muistiinpanoissa:

- Sadun/kirjan nimi ja päivämäärä, jolloin satua on luettu.
- Millainen tunnelma satua luettaessa oli? Käpertyikö lapsi kainaloon? Ottiko etäisyyttä? jne.
- Herättikö satu lapsessa kysymyksiä tai ajatuksia? Millaisia? Mistä asioista juttelitte?
- Aiheuttiko satu lapsessa reaktioita? Millaisia? Millaisia reaktioita ja tunteita satu (ja lapsen mahdolliset reaktiot) aiheuttivat vanhemmassa eli sinussa itsessäsi?
- Lapsen ja vanhemman palaute sadusta.

Mukavia satuhetkiä!

LIITE 3 TUTKIMUKSESSA KÄYTETYT KIRJAT

Grahn, A. & Piepponen, T. 2009. Siili ja taikakorut. Helsinki: Finepress Oy.

Siili ja taikakorut pureutuu sadun keinoin lapsen asemaan silloin, kun vanhemmat eroavat. Iloinen ja koskettava tarina kertoo pienestä siilistä, joka asuu kahdessa kodissa – äidin luona ja isän luona. Siili oppii käsittelemään ikävän tunteita ja näkemään koko perheelle uudessa tilanteessa myös hyviä puolia. Hurmaava tarina rohkeasta siilistä tempaa mukaansa niin pienet kuin isommatkin lukijat.

Tonteri, M & Talvitie, V. 2011. Okko Oravan kaksi pesää. Hämeenlinna: Kariston kirjapaino Oy.

Okko Oravan vanhemmat eivät enää tule toimeen keskenään. Koko metsä on väsynyt heidän tappeluunsa. - Muuttakaa eri pesiin! Pöllö ehdottaa. Monenlaisia vaihtoehtoja on tarjolla, kun etsitään Okolle turvallista pesää. Lopulta löytyy ratkaisu, johon kaikki ovat tyytyväisiä – paitsi näättä.

Cole, B. 1998. Avioerotus. Karkkila: Kustannus-Mäkelä Oy.

Paulus ja Iines Joutavainen olivat oikein mukavia lapsi, mutta heillä oli vaikeat vanhemmat. Herra ja rouva Joutavaisen yhteiselo oli täyttä sotaa ja ilkeitä kepposia: matoja kasvonaamiossa, lehmänlajä hatussa, sementtiä kylpyvedessä... Paulus ja Iines olivat suruissaan ja kummissaan, kunnes he keksivät ratkaisun. He järjestivät vanhemmilleen onnellisen avioerotuksen.

Gray, K. 2009. Rakkausliima. Karkkila: Kustannus-Mäkelä Oy.

Pieni poika etsii rakkausliimaa, jolla saisi korjattua äidin ja isän särkyneen avioliiton. Pian hän kuitenkin huomaa, että vaikka vanhempien välejä ei voikaan enää korjata, he molemmat rakastavat kuitenkin yhä häntä. Kirja koskettaa ja lohduttaa käsitellessään nykyaikaisen perhe-elämän ongelmia.

Weninger, B. & Maucler, C. 2008. Nähdään taas, isä. Helsinki: Lasten keskus.

Tommi ei tajua, miksi isä lähtee aina omaan asuntoonsa, eikä jää hänen luokse niin kuin ennen. Nalle kertoo Tommille tarinan pikku karhusta, emokarhusta ja isä karhusta, joka aina palaa omaan pesäänsä – ja silloin Tommi ymmärtää asian paljon paremmin. Kirja käsittelee myötätuntoisesti lapsen vaikeuksia avioeron tuomissa ongelmassa ja auttaa löytämään oikeat sanat, kun niistä puhutaan lapsen kanssa.

LIITE 4 YLEINEN HAASTATTELURUNKO

Satuhetken tunnelma

Millaisia satuhetkiä vietitte? Millainen tunnelma satua luettaessa oli? Käpertyivätkö lapset kainaloon tms? Millainen oli tapasi lukea kirjoja? Seurasivatko lapset kirjan kuvitusta luettaessa?

Reaktiot satuihin

Millaisia reaktioita huomasit lapsissasi satuja lukiessasi? Esim. muutoksia mielialassa? Vaikuttivatko eri sadut lapsiin eri tavalla? Nousiko saduista lapsille esiin suosikkisatu/inhokkisatu? Miksi ajattelet tämän sadun kiehtoneen/ahdistaneen lasta? Millaisia tunteita satuja lukiessa heräsi äidillä/isällä?

Satuhetkien herättämä keskustelu

Toiko lapsi ajatuksiaan mukaan keskusteluun omatoimisesti? Millaisia ajatuksia lapselle heräsi? Millaisista asioista keskustelitte? Vertasiko lapsi satua omaan elämäntilanteeseen vai olivatko keskustelut sadun henkilöiden tasolla? Onko keskustelua syntynyt vielä satuviikon jälkeen?

Satuhetkien hyödyllisyys

Millainen merkitys kirjoilla oli? Koskettivatko tarinat vai olivatko ne irrallisia omasta elämästä? Auttoivatko sadut lasta sanallistamaan ajatuksiaan ja tunteitaan vanhempien eroon liittyen? Erosatujen hyöty? Voiko erosaduista olla haittaa?

Yleisiä huomioita satuviikosta

Mitä mieltä olet siitä, millainen vaikutus satujen lukemisella on lapsen ja vanhemman väliseen kiintymyssuhteeseen?

LIITE 5 LASTEN IKÄ- JA SUKUPUOLIJAKAUMA

Poika ”Leevi”	2v 8kk
Tyttö ”Anni”	3v 10kk
Tyttö ”Asta”	3v 6kk
Poika ”Lasse”	5v
Tyttö ”Sanna”	5v
Poika ”Lauri”	7v
Poika ”Mikko”	8v
Tyttö ”Siiri”	9v